

Rozhlas po nástupu totality 1949–1958

O bdobí totality začíná masovými výpověďmi, zkušené pracovníky má nahradit revolučně naladěná mládež. Rozhlas se má stát nástrojem socialistické převýchovy, popoháněčem budovatelského úsilí. Proti zahraničním rozhlasům se vytváří rušící systém „radioobrany“. Léta 1950–1952 jsou zahlcena vysíláním velkých politických procesů. Zásadní reorganizace nařízená v roce 1952 připodobňuje český rozhlas sovětskému vzoru. Jen o rok později je zavedena státní cenzura – HSTD.

Sovětské názory na pojetí rozhlasu vedou k omezování svébytnosti rozhlasových forem. Pro stálé poučování a nekonečné projevy státníků ztrácí rozhlas posluchače. Proto i KSČ vyzývá ke zvýšení pestrosti vysílání. Začátkem obratu je však teprve odhalení zločinů stalinismu. Mladí adepti rozhlasové práce poznávají realitu a odvažují se k samostatnému myšlení. Začíná hledání nových forem, nespokojenost s dosavadním stavem, roste profesionalizace. Návrat k svébytným rozhlasovým formám začíná u čtení na pokračování. Mimořádné oblibě se těší Nedělní divadelní večery a operní pořady Anny Hostomské. V roce 1957 se rozhlas vrací k původní rozhlasové hře. Náznaky otevřeného a kritického pohledu se objevují v Tribuně naší vesnice. Obnovují se i zahraniční kontakty se zeměmi vně sovětského bloku.

Svět padesátých let

Rokem 1949 vstupoval rozhlas i celá republika do nejtěžších let své poválečné existence.

Svět jako by se řítíl do nového bipolárního střetnutí. Sovětský svaz vyzkoušel a potvrdil vlastnictví atomové bomby. Ztráta atomového monopolu vyvolala ve Spojených státech protišpionážní a protikomunistickou hysterii. Důsledkem atomové rovnováhy byl začátek závodů ve zbrojení, v jejichž rámci byla Československu přiřčena Sovětským svazem úloha stát se zbrojní a hutnickou základnou sovětského bloku. Na území bývalého Německa vznikly dva samostatné antagonistické státy: Německá spolková republika z částí spravovaných Spojenými státy, Velkou Británií a Francií a Německá demokratická republika na území pod správou Sovětského svazu. V roce 1950 začala válka v Koreji.

U nás, v obavách o udržení svého vedoucího postavení získaného tzv. Vítězným únorem 1948, šířilo vedení Komunistické strany Československa ovzduší vzájemné nedůvěry, provázené několika vlnami politických čistek. Po gestu, vyvolaném euforií z únorového vítězství, kdy KSČ vyzvala ke vstupu do svých řad milion členů, přicházeli strach z tzv. vnitřního nepřítele. Měřítkem loajality se stal především bezvýhradný souhlas s každým sovětským krokem, s každým prohlášením, obdiv ke všemu sovětskému. Po rozchodu s Jugoslávií bylo každé vstřícné gesto vůči této zemi chápáno jako projev nepřátelství. Stranické čistky postupně prorůstaly s policejními zákroky, resp. s „národní bezpečností“. Po vzoru sovětské permanentní očisty vlastních řad byli už od února 1950 z KSČ vylučováni a pak zavíráni do vězení významní komunističtí funkcionáři (Vilém Nový, Milan Reimann a další), Vladimír Clementis byl odvolán z funkce ministra zahraničních věcí. Rozhlas se podílel na stupňování atmosféry strachu vysíláním ze soudních síní a organizováním odsuzujících kampaní. Vlna antisemitského tažení se skrývala za tzv. bojem proti sionismu. 20. května 1950 bylo zřízeno ministerstvo národní bezpečnosti a k zastrašení protikomunistického odporu byl inscenován proces proti tzv. skupině Milady Horákové, končící výstražnými rozsudky smrti.

V únoru 1951 bylo na zasedání ÚV KSČ projednáno vyloučení dalších vnitrostranických „nepřátel“ – Marie Šver-

mové, Otty Šlinga a skupiny slovenských „buržoazních nacionalistů“ – V. Clementise, G. Husáka a L. Novomeského. A v roce 1952 byl na podnět a za pomoci sovětské KGB postaven před soud sám generální tajemník strany Rudolf Slánský s další skupinou vysokých funkcionářů. Jejich obvinění z „velezrady“ skončilo novými popravami. Nejrozsáhlejší útok byl ovšem veden proti tzv. třídnímu nepříteli. Byli za něj považováni významní armádní představitelé (v roce 1949 byl popraven generál Heliodor Píka), bývalí funkcionáři nekomunistických stran včetně sociálnědemokratické, církevní hodnostáři, ale i řadový klérus, drobní živnostníci nebo rolníci, obvinění z politicky motivovaných hospodářských deliktů. Jen podle zákona na ochranu republiky bylo v letech 1948–1954 odsouzeno ve vykonstruovaných procesech 40 000–45 000 občanů k průměrnému trestu odnětí svobody na osm až deset let a soud vynesl v tomto období podle oficiálních údajů 232 rozsudků smrti, z nichž 178 bylo vykonáno. Celkový počet obětí politických procesů postihl téměř čtvrt milionu osob. Co naplat, že v šedesátých letech se dostalo mnohým z nich – některým posmrtně – rehabilitace, při které obvinění byla prohlášena za nedostatečně prokázaná...!

Současně s očistou a umlčováním „nepřátelských“ (ale třeba i jen nesouhlasných) názorů probíhalo úsilí o vytvoření jediného informačního monopolu komunistické strany a o izolaci země od informací, názorů a ideologií, které by byly v rozporu s oficiálními stanovisky.

Očista v rozhlase – obměna kádrů

Jestliže v roce 1948 museli z rozhlasu odejít především příslušníci a sympatizanti jiných politických stran, museli v následujících letech svá místa opustit tzv. nespolehliví – často třeba i jen vtipálkové, kteří trousili bonmoty na všechno dění okolo sebe. Smysl pro humor se v této dusné atmosféře necenil. Výpovědi dostali bývalí příslušníci československých vojenských jednotek na západě a dokonce i bývalí interbrigadisté² (protože by mezi nimi mohli být špióni), odejít museli lidé nábožensky založení (protože víra v Boha byla v rozporu s ateismem marxistického materialismu), také židé jako potencionální „sionisté“. Prověrky probíhaly až do roku 1951. Řídily je akční výbory, k prověřování významnějších osobností vysílal sekretariát ÚV KSČ do rozhlasu dr. Štefana Raise.

V roce 1949 byl například nucen odejít vedoucí hlasatelů a jeden z předválečných reportérů E. Vrba; v roce 1950 J. Cincibus, F. K. Zeman, F. Komenda, V. Tosek

(tehdy šéf krátkovlnného zpravodajství), režisér B. Hradil s manželkou, vedoucí studijní knihovny a bývalou hlasatelkou, hudební skladatel K. Slavický s manželkou, hlasatelkou V. Slavickou-Voborskou, skupina šesti hlasatelů (R. Hájková, A. Mácha, J. Matoušek, K. Houba, L. Štorkán a J. Vosecký), z techniků V. Stibitz a jiní; v roce 1951 F. Kožík a A. Technik a hlasatelé O. Kukral a I. M. Malík. Zakladatel a vedoucí programového ústředí O. Ladman byl v roce 1950 přeložen do gramofonového archivu, F. Gel a J. Wenig do dokumentace. M. Očadlík, unaven stálými boji se svými politicky dosazenými „zástupci“ Z. Novákem a J. Jiránkem, odešel přednášet na vysokou školu, stejně tak i protagonista a zakladatel MEVRA J. Kolář se raději na čas stáhl do role pedagoga na střední škole.

Zvlášť tvrdě zasáhlo období politických procesů zahraniční vysílání Čs. rozhlasu. Nejbližší spolupracovník a spoluobžalovaný Rudolfa Slánského Bedřich Geminder zastával v té době postavení ředitele zahraničního vysílání. Přišel sem na krátkou dobu na podzim 1951, spolu s ním byl vtažen do tohoto politického procesu i poradce a komentátor zahraničního vysílání André Simone a náměstek ministra zahraničí Artur London, jehož manželka pracovala ve francouzském vysílání. Geminder a Simone byli stejně jako Slánský popraveni, London odsouzen na doživotí a jeho manželka vypovězena. Samozřejmě jejich obvinění a trest provázela i další rozsáhlá výměna zaměstnanců.

Rozhlas ovládala v té době atmosféra strachu a nedůvěry. Rozcházela se i stará přátelství. Nebylo jednoduché uhodnout, kdo další bude na řadě. Ty, kteří už byli na odchodu nebo jejichž výpovědi se očekávaly, obcházeli ostatní raději obloukem, aby neupadli do podezření, že patří k jejich přátelům nebo jsou dokonce s nimi „spolčení“. Víra „ve stranu“ byla silnější než víra v člověka. Nad každým bdělo oko některého z inkvizitorů všemocného závodního výboru KSČ, který ovládal šéf vzdělávacího odboru, od 21. června 1948 „ředitel zpravodajství a politických programů“ Zdeněk Novák s místopředsedou, spoluorganizátorem Lidových milicí v rozhlase, bývalým zřizencem Janem Čejkou. Protože za takové množství výpovědí nemohla KSČ zajistit náhradu z řad zkušených (a dostatečně „spolehlivých“) komunistických novinářů a intelektuálů, vsadila na revoluční mládí, které vynesla vlna osvobození³. Při nedostatku životních zkušeností snadno podléhalo heslům⁴.

Po deseti letech uvedl předseda Československého výboru pro rozhlas a televizi (ČSVRT) František Nečásek, že z tvůrčích programových pracovníků je 71 % v rozhlase méně než deset let, v politické redakci dokonce 93 %, z nich 72 % mladších 35 let.⁵

O tom, jak hluboko šla nedůvěra stranického aparátu i k nově osazenému rozhlasu, svědčí skutečnost, že oznámení o zatčení Rudolfa Slánského dostal na sekretariátu ÚV KSČ do ruky sám generální ředitel rozhlasu K. Stahl s výslovným příkazem, že on osobně je musí také přečíst do vysílání⁶.

Ale ještě jeden závažný neprogramový úkol stál před tehdejšími rozhlasovými vedením.

Zahraníční rozhlas a radioobrana

Občanům republiky se měly dostat informace jen v takové míře a podobě, aby jejich ideologický vliv nebyl v rozporu s oficiální politikou. Dovoz zahraničního tisku byl omezen jenom na několik málo výtisků pro potřeby úřadů. Postupně (v letech 1949–1951) byla v Československu zastavena činnost všech západních tiskových agentur (většinou za pomoci provokací Státní bezpečnosti, které měly vyvolat jejich obvinění ze špionáže). Byly uzavřeny hranice a zavedena kontrola listovních zásilek ve styku s cizinou.

Rozhlas už v roce 1948 na příkaz nové šéfredaktorky zpravodajství Marie Kofátkové zrušil přípravu vlastních komentářů a nahradil je četbou komentářů ze sovětského tisku, zrušil rovněž nečetnou síť zbylých zahraničních korespondentů (Bělehrad, Varšava) a předal ji Čs. tiskové kanceláři (ČTK). Ta pak pečlivě třídila informace, které se směly dostat na veřejnost. Ty, které čerpala ze světových agentur nebo ze západního tisku, zařazovala do tzv. monitoru, který se dostával na stůl jenom k nejvyšším funkcionářům, v tisku a rozhlase pak nejvýše řediteli a šéfredaktorovi. K uveřejnění smělo být použito jen zpravodajství, opírající se o materiály Tiskové agentury Sovětského svazu (TASS), případně agentur dalších zemí sovětského bloku.

Rozhlasové vlny však zákazy a uzavření hranic nerespektovaly. Už v roce 1950 začalo pokusné vysílání **Radia Svobodná Evropa**, provozované z malé krátkovlnné vysílačky umístěné na nákladním automobilu, který pojížděl podél naší západní hranice. Dne 1. května 1951 zahájil provoz stálý vysílač Svobodné Evropy. V té

době už vysílaly v české a slovenské řeči Hlas Ameriky, BBC a dále stanice v Kanadě, Jugoslávii, Vatikánu, Madridu a Paříži.

Z těchto důvodů vypracovala ministerstva vnitra a národní bezpečnosti rozsáhlý systém tzv. radioobrany, v němž důležitou úlohu měl rozhlas⁷. Radioobrana se zaměřovala především na rušení slyšitelnosti zahraničních vysílačů. Proti vysílání na dlouhých vlnách byl vybudován silný vysílač v Topolné s působením na celém československém území. V lednu 1952 vzniklo s podporou sovětských expertů v Čs. rozhlasu zvláštní oddělení, které se zabývalo rušením „nepřátelského“ vysílání. Zvláštní oddělení ministerstva spojů řídilo a zajišťovalo výstavbu devíti rušících center. Boj v éteru tedy hořel naplno a obě strany do něj vkládaly obrovské finanční prostředky.

Hrozil však také skutečný požár.

Přípravy na válku – Posilování propagandy – Rozhlas po drátě

V roce 1951 se v Moskvě konala tajná porada vedoucích představitelů komunistických stran sovětského bloku, na níž je Stalin seznámil s plánem dobýt během tří až čtyř let Evropu konvenčními zbraněmi – masovým útokem tankových vojsk. Všem zemím podléhajícím Stalinově moci bylo uloženo přidat na intenzitě válečných příprav.

V západní Evropě se naproti tomu v téže roce objevil zárodek budoucí Evropské unie, když dva odvěci rivalové, Německo a Francie, uzavřeli dohodu o společném využívání lotrinské železné rudy a porúrského uhlí formou tzv. Montánní unie.

1. listopadu 1952 provedly Spojené státy v Tichomoří výbuch vodíkové bomby, ale za několik měsíců už ohlásil její vlastnictví i Sovětský svaz.

Vážná situace měla nutně odezvu i v Československu a v Československém rozhlasu. Vedení KSČ došlo k názoru, že není možné vystačit jenom s obranou proti pronikání cizích ideologií, ale že je třeba posílit vlastní propagandu. Výsledkem tohoto obratu bylo pozvání sovětských poradců na organizační přestavbu rozhlasu ve velkou programovou redakci, z níž každá složka by měla v souboru oficiální propagandy své místo a hlas. Došlo k tomu v létě 1952. Mnohonásobně přibýlo sovětské tematiky v publicistice i v uměleckých pořadech. Při

sjezdech a zasedáních Komunistické strany Sovětského svazu i při konferencích a sjezdech KSČ byly bez krácení vysílány mnohahodinové projevy čelných představitelů a každé slovo směřující do vysílání kontrolovalo podezřívavé oko hlavního redaktora.

Součástí příprav na válku bylo i urychlené zavádění rozhlasu po drátě. „*V obleženém Leningradě nešla elektřina, voda, plyn, svítilo se jen olejovými lampičkami, a to jediné, co přinášelo naději obyvatelům obleženého města ve sklepních úkrytech, byla mluvící bednička rozhlasu po drátě,*“ pronášel s oblibou tehdejší ředitel domácího vysílání Čs. rozhlasu Jaromír Hřebík.

Ministerstvo národní obrany, ministerstvo vnitra a ministerstvo spojů budovaly okresní a místní uzly RPD (rozhlasu po drátě) s vědomím, že vysílače je možné nepřátelským zásahem rychle vyřadit, ale pavoučí síť drátového rozhlasu z velké části přetrvá. Spěch způsobil, že namísto drátového rozhlasu s několika programovými kanály, jaký byl v provozu v Sovětském svazu, budoval se u nás RPD jednokanálový, který svým programem nemohl rozmanitou skladbu svých abonentů nikdy uspokojit. Však také jeho posláním nebylo obohatit prostředky šíření rozhlasového programu, ale být zálohou a informačním prostředkem civilní obrany⁸.

Smrt J. V. Stalina a K. Gottwalda

Dne 5. března 1953 začal zvrat neočekávaným úmrtím J. V. Stalina. Klementa Gottwalda, který se ještě účastnil jeho pohřbu, zastihla smrt jen o devět dnů později. Nástupcem Stalina v čele KSSS se na krátkou dobu stal Malenkov a po něm – v září 1953 – N. S. Chruščov, sice tvrdý stranický funkcionář a pevný zastánce politiky vedoucí úlohy strany, ale současně politik, který nebyl izolován od skutečné hospodářské situace v zemi a znal život ruského lidu. N. S. Chruščov proto nemohl přehlédnout hlubokou propast mezi současnou silou Sovětského svazu a Spojených států a z Moskvy se poprvé ozvala ochota k jednání. Ještě 14. května 1955 byla sice jako pokračování studené války podepsána Varšavská smlouva jako ozbrojený svazek zemí východní Evropy, ale tato akce zřejmě měla za úkol mj. posílit vyjednávací pozice Sovětského svazu při nadcházejících jednáních. Zakrátko se v Ženevě poprvé od války sešli představitelé čtyř mocností a zrodil se první výsledek: smlouva o obnovení nezávislého a neutrálního Rakouska. V září 1955

navštívil německý kancléř Konrád Adenauer Moskvu. Atmosféra studené války se s prvky jen velice opatrné důvěry přeměňovala v atmosféru ozbrojeného soužití.

Také v Československu se začalo v roce 1953 měnit ovzduší. Na Gottwaldovo prezidentské místo nastoupil Antonín Zápotocký, řízením sekretariátu ÚV KSČ byl pověřen Antonín Novotný. Ještě začátkem června však bezpečnostní složky tvrdě zasáhly proti dělníkům protestujícím proti měnové reformě, která připravila o celoživotní úspory především „drobné pracující“.

Nové vedení KSSS zastavilo v Sovětském svazu pokračování připravených politických procesů. Z koncentračních táborů bylo propuštěno na milion politických vězňů. Kritika stalinských praktik byla stále otevřenější. Ale vedoucí představitelé KSČ jako by tentokrát velkého bratra neslyšeli. Snad předpokládali, že Chruščov je jenom „zimním králem“, který se dlouho neudrží. Vždyť kritika stalinského kultu byla i nástrojem mocenského boje uvnitř KSSS. U nás by kritika stalinské politiky předpokládala současně i kritiku politiky Gottwaldovy a s tou byli všichni bytostně spjatí a nesli za ni odpovědnost. Proto předstírali, že se to, co se děje v Sovětském svazu, nás netýká. Ještě v roce 1955 byla nad Prahou vztyčena gigantická socha Stalina (a udržela se tam až do roku 1962). Přesto však nebylo možné ignorovat tázavé i kritické hlasy ze základních organizací. Před zprávami o tom, co se děje v Sovětském svazu, a o probíhající diskusi uvnitř KSSS nebylo možné uzavřít hranice. Začala proto politika nadbíhání: peníze, o které se stát obohatil měnovou reformou, byly použity k několikerému postupnému snižování cen (do roku 1956 se opakovalo šestkrát).

Znenáhla se začalo měnit něco i v podobě rozhlasového vysílání. Ještě z pohřbu Klementa Gottwalda byla ze strachu před neuváženým nebo dokonce nepřátelským slovem reportéra připravena celá reportáž v textu, který měl – na znamení, že pohřební průvod dorazil na plánované stanoviště – přečíst zvlášť prověřený hlasatel ze studia tak, jako kdyby byl na místě očitým svědkem pohřební slavnosti. Byly propočteny vzdálenosti mezi jednotlivými fiktivními „stanovišti reportéra“ a podle toho byl připraven časový plán celého vysílání. Průvod však postupoval proti předpokladu nečekaně pomalu a ve vysílání vznikaly neospravedlnitelně dlouhé pauzy, které se nikdo neodvážil vyplnit textem, který by nebyl předem schválen.

Z dlouhodobé uhelné brigády pracovníků rozhlasu

Po této zkušenosti se začal postupně měnit vztah k živému vysílání a k významu osoby reportéra, i když, zejména při oficiálních událostech, museli reportéři dál předkládat své texty předem ke schválení. Od 1. května 1953 začala vysílat televize. I na tento fakt musel rozhlas nezbytně zareagovat.

K nejrozsáhlejším změnám došlo po prosincovém zasedání ÚV KSČ v roce 1953, na kterém A. Novotný kritizoval tisk a rozhlas pro nedostatečnou účinnost boje proti nepřátelské propagandě: „*Rozhlas musí dále pečovat o důsledné odstraňování suchosti a stereotypnosti rozhlasových relací, budit u posluchačů radost z krásných perspektiv našeho života. Zvláštní pozornost je třeba věnovat pořadům pro vesnici a vůbec citlivěji reagovat na zájmy a přání posluchačů. Jde prostě*

*o to, aby se rozhlas stal blízkým nejširším vrstvám lidu.*⁹ Zapůsobily totiž signály z místních a okresních organizací strany, že suchopárné a dogmatické vysílání přestávají lidé poslouchat. Nekonečné projevy státníků unavovaly a neustálé mentorování a nabádání z rozhlasu obracelo zájem posluchačů k vysílání zahraničních stanic. Stejnou zkušenost si odnášeli i redaktoři a reportéři rozhlasu ze svých cest do závodů a vesnic, a protože už to přestávali být pouzí začátečníci, začala se u těch schopnějších projevovat profesionální nespokojenost s formou vysílání, jaká jim byla až dosud vnucována.

Neznamená to ale odklon od pojetí rozhlasu jako prostředku masové propagandy. Pokračují pořady Na pomoc stranickému školení, budovatelské výzvy, vyhlašování brigád a závazků, podvečerní a večerní časy jsou stále zaplněny propagandistickými pořady, ale začínají pokusy o hledání zajímavějších, stravitelnějších forem. Končí vysílání nekrácených projevů ze sjezdů a konferencí, vysíláním začínají probleskovat nápady.

Snad nejcharakterističtějším znakem pozmeněného ovzduší byly přípravy a vysílání reportáží z I. celostátní spartakiády v červnu a červenci 1955. Spartakiáda, tato náhražka sovětského sletu, se měla stát obrovskou propagandistickou akcí, kterou chtěl režim demonstrovat před našimi občany, ale hlavně před zahraničním jednotu lidu pod vedením komunistické strany a radostný život v naší zemi. Snad proto bylo na přípravu i provedení reportáží pohlíženo s velkou benevolencí. Organizací a školením reportérů byl pověřen zkušený otec MEVRA dr. Josef Kolář, který se v roce 1952 znovu navrátil do rozhlasu. Ze všech rozhlasových pracovišť bez ohledu na obor byli vybráni redaktoři i hlasatelé, jejichž dosavadní práce ukazovala na schopnost pracovat živě s mikrofonem. Jako poradci doplnili tým zkušený reportér a režisér M. Disman a dva profesori tělocviku jako odborníci gymnastického názvosloví. Symptomem velkého průlomu do dosavadních postojů byl souhlas politických míst, aby na školení reportérů promluvil o svých zkušenostech ing. J. Cincibus, který musel opustit rozhlas v politických čístkách v roce 1950. Vysílalo se živě.

Cenzura v rozhlase

Šéfové vysílání, hlavní redaktoři i ředitel domácího vysílání si ostatně určité uvolnění mohli dovolit. Mnoho z jejich komisností a opatrností páchlo alibismem, strachem z odpovědnosti. Vysílání bylo pod stálým drobnohledem tiskového oddělení sekretariátu ÚV KSČ

i stovek podezřívavých udavačů z okresních i místních organizací a budoucí kariéra rozhlasových šéfů závisela na jejich hodnocení. Vysílalo se tedy spíš pro spokojenost funkcionářů než řadových posluchačů.

Dne 22. dubna 1953 přijala vláda usnesení o zřízení Hlavní správy tiskového dohledu a uložila náměstkovi předsedy vlády K. Bacilkovi, aby od 1. července 1953 začala plnit své úkoly.¹⁰

Cenzura procházela v rozhlase od roku 1948 postupně třemi fázemi. Tou první bylo působení dvou „zástupců programového ředitele“ Z. Nováka a J. Jiráka jmenovaných ministrem informací a osvěty do funkcí „ředitele zpravodajství a politických programů“ a „vedoucího ideově-uměleckého úseku“. Když ředitel politických programů zjistil, že není v jeho silách, aby osobně přečetl a zkontroloval všechny texty, zřídil při svém sekretariátu z mladých redaktorů-komunistů skupinu tzv. lektorů, jejichž úkolem bylo pročíst připravené relace a upozornit ho na sporné nebo dokonce chybné informace a formulace.

S reorganizací programových redakcí podle sovětského vzoru v létě 1952 tato praxe skončila (byly zrušeny funkce obou „zástupců programového ředitele“) a všechna odpovědnost byla přenesena na hlavní redaktoři. Každý se s ní vyrovnával podle svých schopností a povahy. Od července 1953 převzala tuto úlohu už nepokrytě státní cenzura – tiskový dohled (HSTD). Zpočátku podléhal přímo předsednictvu vlády, později se stal jednou z hlavních správ ministerstva vnitra.

Do vysílání nesměl být zařazen žádný pořad, jehož text by nebyl opatřen schvalovacím razítkem pracovníka HSTD. Expozitura HSTD, čítající čtyři až pět pracovníků, měla své místnosti přímo v budově rozhlasu. Před vysíláním musel programový inspektor u každého textu ověřit, zda prošel cenzurou. Reportáže, rozhovory a jiné snímky natáčené na magnetofonový pás se musely před vysíláním přepsat na papír a v této podobě rovněž předložit orgánu tiskového dohledu ke schválení.¹¹

Hlavním předmětem pozornosti tiskového dohledu nebyly otázky státního, hospodářského nebo služebního tajemství, ale především skutečnosti, které nesměly být uveřejňovány „v obecném zájmu“; pod tuto formulaci bylo možné zahrnout cokoli, všechny oprávněné kritiky byrokracie, zneužívání moci, satiru atd.

Cenzura, uplatňovaná Hlavní správou tiskového dohledu, dohlížela na činnosti tvůrčích pracovníků rozhlasu plných patnáct let. Zrušena byla teprve na jaře

1968, i když je možné říci, že od poloviny šedesátých let horlivost „plnomocníků“ HSTD (zvláštní pojmenování pro cenzory) zvolna pohasínala.¹²

Odhalení zločinů stalinismu

V únoru 1956 v tajném projevu (který však brzy vešel ve známost) obvinil N. S. Chruščov před delegáty XX. sjezdu KSSS Stalina z deformací socialismu, z vytvoření kultu osobnosti a ze zločinů proti členům strany. Ve všech zemích socialistického bloku, kde situace byla obdobná, vyvolal jeho projev silné společenské hnutí. V Polsku a v Maďarsku, kde byla hospodářská situace nejtěžší, se vzbouřili dělníci, padly vlády, zazněly požadavky na odchod sovětských vojsk, která zůstávala v zemi ještě od konce války. V Maďarsku sáhli utiskovaní občané a pozůstalí po obětech policejního násilí sami k pronásledování a trestání příslušníků tamní tajné policie. Sovětská tanková vojska, která se předtím nakrátko stáhla z maďarského území, se vrátila a utopila povstání v krvi.

V Československu, kde hospodářská situace byla relativně lepší, mělo jednání XX. sjezdu KSSS odezvu především v reformátorských vrstvách uvnitř komunistické strany a na ideologické frontě. Na II. sjezdu čs. spisovatelů v roce 1956 vystoupili František Hrubín a Jaroslav Seifert na obranu vězněných a pronásledovaných a v rozhlas se ozvaly požadavky na vysílání diskusních příspěvků z tohoto sjezdu. V základních organizacích strany i v regionálním stranickém tisku (Rovnost, Nová svoboda) se objevily návrhy na revizi politických procesů a zejména na svolání mimořádného sjezdu, který by umožnil výměnu funkcionářů odpovědných za tyto procesy a za dosavadní stalinskou politiku KSČ. Požadavky na svolání sjezdu se však konzervativním silám podařilo svést na svolání pouhé „konference“, kde se ovšem sešli a spolu podiskutovali jen staří koryfeje stalinské éry. Všechno však přece nemohlo zůstat při starém. Režim a bezpečnost musely opustit metodu nejtvrdějších postihů.

Místo zákazu Literárních novin, kde se nepřestávaly objevovat hlasy pokračující v kritice a požadavcích, jaké zazněly na spisovatelském sjezdu, se ÚV KSČ pokusil o kontrapropagandu založením dvou nových kulturních časopisů – Tvorby ve vlastní edici a Kultury zastřešené ministerstvem školství a kultury. Nepřehlédnutelnou

odpovědí na hlasy, kritizující naši závislost a podlézavost vůči Sovětskému svazu, bylo rozhodnutí politbyra ÚV KSČ ze 7. května 1956, které zrušilo vysílání sovětské hymny (vysílala se až dosud společně s hymnou československou) denně po skončení rozhlasového programu¹³.

Rokem 1956 začaly být nastolovány otázky typu „Libérněji ano, ale až kam?“ nebo „Odvážně, nebo opatrně?“. Osvícenější funkcionáři se chtěli přizpůsobit nové svobodomyšlnější „chruščovské“ vlně. Pocítovali také, že strana ztratila jednu ze svých bývalých významných opor – mládež. A tak se v tisku objevovaly i názory do té doby nevídané a také rozhlasu uložilo zasedání ÚV KSČ i stranická konference „zpestřit vysílání“.

V roce 1957 vznikla redakce Aktualit a zajímavostí. Poprvé po mnoha letech byla vypsána soutěž na původní rozhlasovou hru (která byla na začátku padesátých let označována za relikv formalismu a „buržoazního režisérismu“). A mnoho autorů se pokoušelo ve svých pořadech – aspoň o kousek – posunout hranice povolené kritiky. Vyzráli v té době už od slepé víry, měli za sebou profesionální zkušenosti a měli příležitost poznat rozdíly mezi slovy a skutečností. Odhalení stalinských zločinů je zbavilo posledních šupin na očích. I v diskusích a přednáškách vystupovali před mikrofonem odborníci, o kterých se dřív mluvilo jen šeptem.

Došlo i k průlomu mezinárodní izolace. Rozhlas usiloval v oblasti hudby o vzájemnou výměnu nahrávek se západními a asijskými zeměmi (Francií, Itálií, Belgií, Dánskem, Finskem, Indií, Barmou, Iránem aj.).¹⁴ A od roku 1957 se dokonce účastnil jako nově přihlášený člen (první ze socialistických zemí) činnosti Mezinárodní rozhlasové univerzity (URI), založené francouzským rozhlasem, která organizovala výměnu vzdělávacích pořadů, případně i kooperaci přípravy celých mezinárodních cyklů. Dne 24. února 1957 se ve spolupráci s norským rozhlasem uskutečnila přímá rozhlasová reportáž z dopravního letadla, které přeletělo severní pól. A v březnu 1957 byla navázána spolupráce s japonskou rozhlasovou a televizní společností Nippon Hoso Kyokai. Do vysílání se začínal dostávat jazz (prezentovaný jako „hudba amerických otroků“) i modernější podoba taneční hudby.

Občas sice znovu zahřmělo, nicméně po XX. sjezdu KSSS už nic nemohlo být takové jako v první polovině padesátých let.

Diskuse na I. celostátní programové konferenci Čs. rozhlasu 12. I. 1949. Předseda ÚRO A. Zápotocký (první vlevo), vedle něj generální ředitel rozhlasu K. Stahl, uprostřed A. Hostomská, první zpravaprogamový ředitel M. Očadlík

Konec padesátých let

V roce 1957 oznámil Sovětský svaz, že má mezikontinentální balistickou raketu. Do vesmíru se vydaly první vesmírné satelity Sputnik I a Sputnik II. Oba technické úspěchy byly samozřejmě podnětem k velké propagandistické akci, Spojené státy je vyhodnotily jako symptom vlastního zaostávání v kosmickém výzkumu¹⁵.

V Československu 13. listopadu 1957 zemřel Antonín Zápotocký a funkci prezidenta převzal první tajemník KSČ Antonín Novotný. 28. února 1958 projednal ÚV KSČ novou organizaci řízení národního hospodářství. Byla to už několikátá reforma, která měla pomoci vyřešit ekonomické problémy. Ani ta však nebyla schopna vzdát se základního principu – státního direktivismu.

Institucionální postavení rozhlasu ve společnosti

„To je ta nejvýznamnější změna v činnosti našeho rozhlasu, že se zařídil na to, být jako státní podnik ve službách našeho režimu, vlády, orgánu státní moci. V tom tkví změna charakteru našeho rozhlasu a v tom je vyjádřen jeho přerod v rozhlas budoucně zcela nový, v rozhlas socialistický, po vzoru rozhlasu Sovětského svazu. Ať si kdo chce jak chce mluví o glajchšaltování, totalitě apod., náš rozhlas stojí dnes bezvýhradně a cele ve službách naší lidové demokratické moci, ve službách lidu, ve službách socialismu.“¹⁶ Tak charakterizoval Václav Kopecký na I. celostátní konferenci Čs. rozhlasu 12. ledna 1949 smysl všech změn, kterými rozhlas procházel v období 1948–1957.

KSČ viděla v rozhlasu nejmasovější prostředek působení, a proto všemožně zabezpečovala jeho vazbu na vládní a stranické orgány. Vliv, který se v letech 1948–1951 uplatňoval převážně přes všemocnou závodní organizaci KSČ, bylo třeba nahradit institucionální formou.

V roce 1951 přijeli do Prahy sovětsští poradci k jednání o zásadní změně postavení a struktury Čs. rozhlasu. Kontrolním orgánům na ministerstvu i v sekretariátu ÚV KSČ se totiž zdálo, že podniková forma, uplatněná zákonem č. 137/1948 Sb., orientuje zájem rozhlasu příliš na otázky vlastního rozvoje, na techniku, a nevěnuje dostatečnou pozornost programu.

Nahrával tomu i systém, kdy ústřednímu řediteli (ostatně v té době také technikovi) podléhali v rovnocenném postavení ředitel programu, ředitel techniky a správní ředitel. Sám ústřední ředitel byl v otázkách politických spíše jen poslíčkem stranických příkazů, než aby z něj vycházela politicko-programová iniciativa. KSČ sice byla přesvědčena, že má rozhlas pevně v rukou, proto také v roce 1948 rozhodla převést pod jeho správu všechny vysílače z ministerstva spojů, jež se jí zdálo méně spolehlivé. Ale i to bylo z hlediska pozornosti vedení vůči programu danajským darem, neboť právě v té době začal velký boj proti tzv. nepřátelskému vysílání zahraničních stanic a boj v éteru a rušení se staly jedním z důležitých úkolů vysílačové sítě, a tedy i vedení rozhlasu.

*„V organizaci rozhlasu bylo velkou překážkou, že jeho vnitřní struktura odpovídá organizaci státního aparátu a že proto význam programu není dostatečně vyzdvížen, protože je postaven rovnocenně vedle úseků technických a úseků správních. (...) tato organizační struktura způsobovala i programovou duplicitu a nejednotnost v řízení programové práce, protože nevycházela vždy z hlediska tematiky, nýbrž spíše z hlediska organizačního členění na jednotlivá oddělení,“¹⁷ praví se v důvodové zprávě k usnesení vlády ze 17. června 1952, které schválilo novou organizaci Čs. rozhlasu. Do jeho čela byl postaven (po vzoru sovětského Radiokomitetu) **Československý rozhlasový výbor (ČSRV)** za předsednictví ministra informací **Václava Kopeckého**. Při zachování právní formy zařízení státní správy i názvu Československý rozhlas byl důraz položen na přeměnu dosavadní formy podnikové organizace na organizační formu redakce, rozdělené na několik programových redakcí.*

Jmenování ministra informací předsedou Čs. rozhlasového výboru byla záležitost formální. Rozhlasový výbor podléhal nadále ministerstvu informací. Výkonná pravomoc připadla prvnímú náměstkovi předsedy ČSRV, kterým byl shodou okolností zase technik – oblastní ředitel Čs. rozhlasu na Slovensku **Jozef Vrabec**.

Jozef Vrabec (1909–1987)

Nastoupil roku 1933 jako technik do pražského Radiojournalu, aby se tu zapracoval pro svou budoucí činnost v bratislavském studiu. V roce 1944 byl jedním z techniků vysílače Slovenského národního povstání v Banské Bystrici. V letech 1945–1949 vedoucí techniky bratislavského rozhlasu a předseda ZV ROH i akčního výboru (1948), v letech 1949–1952 oblastní ředitel Čs. rozhlasu pro Slovensko, v letech 1952–1954 první výkonný náměstek předsedy ČSRV a oblastní ředitel pro Slovensko, v letech 1958–1959 předseda Slovenského výboru pro rozhlas a televizi, v letech 1959–1969 oblastní ředitel Čs. televize na Slovensku, v letech 1969–1970 ředitel Slovenské televize. Od roku 1970 zplnomocněnec vlády SSR pro rozvoj a výstavbu televize na Slovensku. Od roku 1961 člen předsednictva Svazu protifašistických bojovníků, v letech 1966–1968 člen ÚV KSS, 1968–1971 kandidát ÚV KSS.

Dalšími náměstkami předsedy ČSRV ovšem už byli lidé „programoví“: JUDr. Josef Urban, kulturní rada čs. vyslanectví v Moskvě, Aleš Suchý, šéfredaktor a Jaromír

Hřebík, zástupce hlavního redaktora, oba z českého vysílání moskevského rozhlasu, hudební skladatel Jiří Pauer a spisovatel J. V. Pleva. Členy výboru dále byli hudební skladatel Jan Kapr a spisovatel Václav Lacina. Volba a jmenování A. Suchého a J. Hřebíka měla být nepochybně zárukou uplatňování vysílacích metod moskevského rozhlasu. Byli to spíš úředníci než žurnalisté a jejich nejtýpčtějším rysem byl alibismus.

Na rozdíl od současně přijaté vnitřní reorganizace rozhlasu nevydržely postavení ČSRV a jeho vazba na ministerstvo informací dlouho. Už v roce 1953 bylo ministerstvo informací zrušeno a po něm Čs. rozhlasový výbor. Na krátkou dobu byla pro řízení rozhlasu nalezena forma hlavní správy ministerstva kultury bez samostatné pravomoci programové, hospodářské a administrativní. Konečným řešením se stala od 1. dubna 1954 na období dalších tří let forma samostatné právnické osoby, působící nadále jako samostatná rozpočtová organizace ministerstva kultury. Do jejího čela byl znovu po dvou letech postaven „ústřední ředitel“ se čtyřmi náměstky vesměs programového zaměření: ústředním ředitelem byl jmenován **František Nečásek** (v letech 1953–1954 tajemník ÚV KSČ), prvním náměstkem se stal oblastní ředitel pro Slovensko **Jozef Vrabec**, dalšími pak **Jaromír Hřebík** jako ředitel domácího vysílání, **Aleš Suchý** jako ředitel zahraničního vysílání a **Karel Kohout**, ředitel televize. V roce 1955 byl ustaven ještě náměstek pro správu a techniku, jímž byl jmenován **Miroslav Vrabec**.

František Nečásek (1913–1968)

V letech 1934–1938 redaktor Rudého práva, 1941–1945 vedoucí redaktor českého a slovenského vysílání moskevského rozhlasu, 1945–1946 šéfredaktor Mladé fronty, 1948–1953 přednosta kulturního a tiskového odboru Kanceláře prezidenta republiky, 1953–1954 tajemník ÚV KSČ, 1954–1957 ústřední ředitel Čs. rozhlasu a televize, 1957–1959 předseda Čs. výboru pro rozhlas a televizi, 1959–1968 ředitel nakladatelství Odeon Praha.

Jaromír Hřebík (1921–nezjištěno)

V letech 1941–1947 úředník ministerstva sociální péče, 1947–1952 redaktor, pak zástupce vedoucího redaktora moskevského vysílání pro ČSR, 1952–1953 náměstek předsedy Čs. rozhlasového výboru (od roku 1953 náměstek ústředního ředitele Čs. rozhlasu a televize) a současně ředitel domácího vysílání rozhlasu. 1. ledna 1958 po roz-

dělení Čs. rozhlasu a Čs. televize jmenován ústředním ředitelem Čs. rozhlasu, ale už 1. března 1959 odešel do Mezinárodní rozhlasové a televizní organizace (OIRT)¹⁸ jako její nově jmenovaný generální tajemník. V osmdesátých letech po odchodu z OIRT pracoval krátce v diplomatických službách ve Vídni.

Aleš Suchý (1922–nezjištěno)

V letech 1942–1945 vykonával různá úřednická povolání, 1945–1946 redaktor ministerstva informací, 1946–1947 redaktor Rudého práva, 1947–1950 vedoucí redakce moskevského vysílání pro ČSR, 1950–1951 pracovník sekretariátu ÚV KSČ, 1952–1955 náměstek předsedy Čs. rozhlasového výboru (od roku 1953 náměstek ústředního ředitele Čs. rozhlasu a televize) a ředitel zahraničního vysílání rozhlasu. Od roku 1955 zástupce generálního tajemníka OIR pro televizi.

Období 1953–1957 se vyznačovalo především rychlým rozvojem televize. Stávalo se neúnosným, aby jeden řídicí orgán s jedním rozpočtem spravoval s dostatečnou informovaností dvě mohutné organizace. Také ministerstvo kultury, jemuž rozhlas a televize podléhaly, obě instituce efektivně – zejména po stránce programové – řídit nedokázalo a omezovalo se jenom na úkoly hospodářské a administrativní. Ideová a programová činnost byla sledována a řízena jediné tiskovým odborem sekretariátu ÚV KSČ.

Dne 29. listopadu 1957 došlo proto k další změně: usnesení vlády schválilo zřízení samostatného orgánu státní správy – **Československého výboru pro rozhlas a televizi (ČSVRT)**, který řídil činnost dvou samostatných organizací s vlastními oddělenými rozpočty, **Československého rozhlasu a Československé televize**. Současně bylo vládou schváleno zřízení Slovenského výboru pro rozhlas a televizi s obdobným uspořádáním.

Čs. výbor pro rozhlas a televizi ve snaze projevit své spojení „s lidem“ ustavil v listopadu 1958 čtyřicetičlenný Poradní sbor, který měl pomoci rozhlasu a televizi úspěšně realizovat úkoly stanovené XI. sjezdem KSČ¹⁹. Obdobné poradní sbory vznikly i při regionech Jihlava a České Budějovice.

Ale už 30. září 1959 došlo k další zásadní změně institucionálního postavení obou organizací. Čs. výbor pro

rozhlas a televizi byl znovu zrušen a Čs. rozhlas a Čs. televize se zcela osamostatnily.

Organizace

Vnitřní reorganizace rozhlasu podle sovětského vzoru v roce 1952 znamenala největší změnu jeho organizační struktury v celé historii. Srovnání snese snad jen s přechodem na systém programových okruhů, ale i v něm přežívají uvnitř jednotlivých okruhů relikty v podobě redakcí, které vznikly v roce 1952.

Do roku 1951 se v podstatě udržovala organizační struktura programu, vytvořená ještě v Radiojournalu třicátých let: oddělení hudební, do něhož spadaly i smíšené zábavné pořady (kabarety), oddělení slovesné, které se časem rozdělilo na umělecké slovo (včetně rozhlasové hry) a na přednáškové oddělení – redakci vzdělávací. V roce 1936 vzniklo reportážní oddělení, za války zpravodajství. A potom tu byl školský rozhlas, řízený Kuratoriem ministerstva školství a národní osvěty.

Na tuto organizaci nezbylo než navázat i po únoru 1948²⁰. Bylo jen třeba zajistit, aby se do vysílání nedostalo nic režimu nepřátelského. Protože tiskový dohled ještě neexistoval, řešilo se to kádrovým výběrem. Nespolehliví a ne dost důvěryhodní museli odejít. Jinak se dbalo, aby v každé zpravodajské směně byl alespoň jeden „spolehlivý“ komunista, který „učetl“ všechno. Těžší byla situace v uměleckých odborech, kde byli starší vzdělaní pánové, jejichž jména už něco znamenala; mnozí sice také členové KSČ, ale s méně horkou hlavou a větší tolerancí. Sám programový ředitel Mirko Očadlík se nezdál být dostatečně revolučně tvrdý. 21. června 1948 mu proto ministr informací a osvěty přidělil zástupce v osobě Zdeňka Nováka, vedoucího přednáškového odboru a předsedy základní organizace KSČ, a zdůraznil jeho postavení funkcí „ředitele zpravodajství a politických programů“. 1. října 1950 dostal programový ředitel Očadlík ještě druhého „zástupce“, Jaroslava Jiráňka jako „vedoucího ideově uměleckého úseku“.

Jaroslav Jiránek (1922–2001)

Absolvent pražské konzervatoře (klavír u V. Štěpána) a mistrovské školy (u I. Štěpánové-Kurzové), po roce 1945

studoval na FF UK filozofii a estetiku. V letech 1948–1949 působil jako lektor společenských věd na AMU, v roce 1950 nastoupil do Čs. rozhlasu jako vedoucí uměleckého úseku (pro obor hudební a literární). Pod vlivem Z. Nováka se dopustil řady nešťastných personálních i programových zásahů. Po ustavení Čs. rozhlasového výboru v roce 1952 se jeho funkce zrušila a J. Jiránek po ani ne dvouleté epizodě z rozhlasu odešel a věnoval se vědecké práci.

Tento systém měl ovšem charakter pouze represivní. Strana a vláda však chtěly nejen, aby se z rozhlasu neozývaly nepřátelské hlasy, ale aby se rozhlas stal silným nástrojem propagandy. A tomu měla sloužit vnitřní reorganizace „podle sovětského vzoru“.

Nová organizace rozhlasu, řízeného od 17. června 1952 Československým rozhlasovým výborem, ponechala pod přímým řízením předsedy výboru (resp. jeho výkonného náměstka) jen dva útvary: **oddělení zahraničních styků** a tzv. **oddělení pro zvláštní úkoly**, které mělo na starosti bezpečnostní otázky. Všechna technika byla odsunuta do spojů, technické práce uvnitř rozhlasu podle dispozic programu řídil vedoucí technického provozu (Jan Sichler), resp. ředitel studií a zvukozápisu (František Němeček).

Odbor správy zabezpečoval běžnou administrativu a hospodářskou činnost prostřednictvím účtárny, oddělení plánovacího, zásobovacího, kádrového (jeho úkolem bylo prověřovat politickou spolehlivost zaměstnanců i uchazečů o zaměstnání) a personálního, zajišťujícího agendu pracovních právních. Při personálním útvaru bylo zřízeno malé učební oddělení.

Rozhodujícím prvkem organizace byl **program**, který podléhal přímo náměstkovi předsedy Čs. rozhlasového výboru, řediteli domácího vysílání, resp. v zahraničním vysílání náměstkovi-řediteli zahraničního vysílání.

Ředitel domácího vysílání uplatňoval svou řídicí pravomoc prostřednictvím čtyř hlavních redaktorů, kteří odpovídali za chod i obsah vysílání **čtyř hlavních redakcí**: Hlavní redakce politického vysílání, Hlavní redakce literárního a dramatického vysílání, Hlavní redakce hudebního vysílání a Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež.

Hlavní redakce politického vysílání (HRPV) se členila na redakci zpravodajství a publicistické redakce.

Redakce zpravodajství (jejíž vedoucí byl současně zástupcem hlavního redaktora) se skládala ze **zpravo-**

dajské směny, rubriky vnitřních informací, v roce 1953 přibýlo **oddělení krajských korespondentů**, v roce 1954 **reportážní oddělení**.

Publicistické redakce se dělily podle tematiky, kterou měly za úkol obhospodařovat, na **redakci propagandy marxismu-leninismu** (spravovala celou oblast společenských věd), **redakci průmyslovou, redakci zemědělskou, redakci mezinárodního života** (zahraničněpolitickou), **redakci vědy a techniky** (pro oblast přírodních věd), **vysílání pro ženy, sportovní redakci**. V roce 1957 byla do HRPV převedena z HRLD i redakce kulturní publicistiky – **Zrcadlo kultury**.

Hlavní redakce literárního a dramatického vysílání (HRLD) zahrnovala **redakci české a slovenské literatury, redakci sovětské literatury, redakci literatury lidově-demokratických zemí, redakci humoru a satiry a dramaturgii rozhlasových her**. O tom, k jak hluboké ideologické změně došlo po roce 1956, svědčí fakt, že redakce sovětské literatury a literatury lidově-demokratických zemí se sloučily a dokonce tematicky rozšířily na **redakci zahraničních literatur**. V polovině padesátých let vznikla při HRLD redakce kulturní publicistiky (**Zrcadlo kultury**), v roce 1956 **redakce veřejných estrád** (která měla hlavně organizačně-produkční charakter) a v roce 1957 **redakce Aktualit a zajímavostí**. Hlavnímu redaktorovi literárního a dramatického vysílání podléhaly také oddělení režisérů a herecký soubor rozhlasu, v jejichž čele stál šéfrežisér (J. Bezdíček).

Hlavní redakce hudebního vysílání (HRHV) se skládala z **redakce hudby symfonické, vokální a komorní, redakce operní, redakce hudby zábavné a operetní, redakce sovětské a zahraniční hudby, redakce písní a lidové tvořivosti**. Dodatečně se vytvořila **redakce hudebněvzdělávací**.

Významným úkolem hlavní redakce hudebního vysílání byla péče o umělecké hudební soubory rozhlasu. V roce 1955 spravoval Čs. rozhlas osm stálých souborů:

Symfonický orchestr pražského rozhlasu (SOPR),

Pražský rozhlasový orchestr,

Symfonický orchestr brněnského rozhlasu (SOBR),

Brněnský estrádní rozhlasový orchestr (BERO),

Brněnský rozhlasový orchestr lidových nástrojů (BROLN),

Plzeňský rozhlasový orchestr,

Symfonický orchestr Čs. rozhlasu Bratislava,

Pěvecký sbor Čs. rozhlasu.

Dále pečoval o umělecký růst Dětského pěveckého sboru Čs. rozhlasu a čtyř amatérských souborů lidových písní v Praze, Plzni, Ostravě a Českých Budějovicích. V plném angažmá měl dále klavíristku Věru Řepkovou a v roce 1957 připravoval přijetí Vlachova kvarteta. Čs. rozhlas zastával tedy postavení významné kulturní instituce a hudební agentury, ovšem bez oprávnění jednat se zahraničím.

Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež (HRDM – zpočátku Hlavní redakce pro děti a dorost) navazovala na osvědčenou činnost školského rozhlasu, a proto jednou z jejích základních organizačních složek dál byla **redakce vysílání pro školy**. **Redakce pionýrská** se zaměřovala na děti ve věku 6 až 14 let. **Redakce vysílání pro mládež** (ve věku 15 až 30 let) řešila problémy mladých lidí a organizací Svazu mládeže. Významné byly obě umělecké redakce – **literární redakce pro mládež**, z jejíž dílny vycházely i pohádky a rozhlasové hry pro mládež, a **hudební redakce pro mládež**, pečující o hudební výchovu, o dětskou a mládežnickou píseň. Ze **vzdělávací redakce pro mládež vznikla** v polovině padesátých let zásluhou dr. Koláře redakce Věda a technika mládeži, jejímž pilířem byla naučná a průkopnická Kolářova pásma.

Pro svou specifickou tvorbu měla HRDM i své vlastní režisérské oddělení, vedené dlouholetým odborníkem v oboru dětské umělecké výchovy Miloslavem Dismannem, a patronovala činnosti jeho rozhlasového dětského souboru (DRDS).

Samostatnou složkou programu, která však až do roku 1956 nebyla podřízena rozhlasovému vedení a rozhlas jí pouze poskytoval vstup do éteru, byl **armádní rozhlas**, programový útvar, založený už v roce 1945 Hlavní správou politické výchovy ministerstva národní obrany. Jeho velitelé (postupně od hodnosti poručíka až po plukovníka) byli jmenováni touto správou a jako redaktori i hlasatelé sem byli přidělováni mladí umělci a novináři v prezenční vojenské službě. Také budova ve Hviezdoslavově (nyní Dykově) ulici byla původně majetkem armády a přešla pod správu rozhlasu teprve s celou redakcí v polovině padesátých let.

K programovým útvarům patřily ještě:

- **programové ústředí**, které se staralo o plánování a koordinaci programů podle systému, který vytvořil v letech 1931–1951 Oldřich Ladman (v roce 1952 byl touto úlohou pověřen dlouholetý hlasatel Josef Junek),
- **oddělení hlasatelů a programových inspektorů**,
- **útvary ústřední dokumentace a archivů**, který spravoval i knihovnu, zatímco notový a gramofonový archiv patřily do hudební redakce a fonotéka byla pod správou technických útvarů.

Krajská studia

podléhala sice formálně přímo předsedovi Čs. rozhlasového výboru, programově však byla reorganizace zaměřena účelově na tuhou centralizaci.

„Krajským studiím bylo uloženo, aby šířily ústřední program, plnily programové úkoly přidělené jim jednotlivými hlavními redakcemi a vysílaly v určené jim době krajský program, zaměřený k podpoře budovatelského úsilí kraje,“ charakterizoval úkoly krajských studií, dané jim reorganizací ze 17. června 1952, Miroslav Vrabec (náměstek předsedy Čs. výboru pro rozhlas a televizi) zpětně v roce 1958²¹. Regionální vysílání (krajský program) v rozsahu 30 až 60 minut denně bylo připravováno podle dispozic krajských orgánů KSČ, které také měly rozhodující slovo při výběru kandidáta na ředitele, formálně jmenovaného předsedou Čs. rozhlasového výboru.

Až v roce 1956 začaly být na celostátní program Praha II zařazovány tzv. krajské bloky, celovečerní programy připravované jednotlivými krajskými stanicemi. Během let 1952–1958 došlo v organizaci k drobným změnám. Krátkodobě vznikly redakční skupiny, určené k dočasným programovým záměrům (například redakce Besedy Rozhlasových novin, vyčleněná skupina reportérů a redaktorů zabývajících se přípravami reportáží z I. celostátní spartakiády aj.), v HRPV byl jmenován druhý zástupce hlavního redaktora pro úsek publicistiky apod. Základní struktura se však nezměnila a přešla do šedesátých let, kdy prvním narušením hegemonie hlavních redakcí se stal zárodek budoucích redakcí okruhových – **redakce III. programu**.

Zcela mimo schválené organizační struktury stála programová setkání, pro něž se vžil název **programová rada**. Nešlo o statutární orgán, ale o vžité pojmenování koordinačních schůzek hlavních redaktorů nebo jejich

zástupců, kteří zprvu pod vedením šéfa programového ústředí, později náměstka ústředního ředitele pro program podrobovali poslední revizi týdenní vysílací plán kontrolou kartáčových otisků stránek programového časopisu a odstraňovali případné střety a samozřejmě při tom řešili i jiné programové otázky.

Protože rozhlas neměl vydavatelské oprávnění, bylo titulárně pověřeno vydáváním programového časopisu *Náš rozhlas* (od roku 1954 do roku 1965 Československý rozhlas a televize) nakladatelství Orbis. Jeho odpovědného redaktora ovšem jmenoval rozhlas, který odpovídal v plném rozsahu i za náplň časopisu²².

Technika

Téměř třicetiletou tradici měla v českém rozhlase soustavná péče o zdokonalování i vlastní vývoj rozhlasové techniky. Když na protest proti sovětské hegemonizaci východní Evropy opustily rozhlasové demokratických zemí mezinárodní rozhlasovou organizaci OIR ovládanou Sověty a založily organizaci vlastní, přerušila se celá dosavadní spolupráce i v oblasti techniky. A hospodářská izolace Československa spolu s valutovými obtížemi znemožnily i dovoz moderních zařízení ze západních zemí, kde právě v té době procházela elektronika obdobím prudkého rozvoje.

Na tuto situaci reagoval český rozhlas, v jehož čele stáli v té době dva odchovanci vývojových laboratoří ing. J. Kleinera²³ – ing. Ladislav Janík jako technický ředitel a Kazimír Stahl dokonce jako generální ředitel – v duchu dávné tradice. Z vlastní laboratoře, vedené erudovaným odborníkem v oboru elektroakustiky ing. **Alešem Boleslavem**, vytvořili v květnu 1949²⁴ základ Ústavu rozhlasové techniky, který byl v roce 1951 zařazen do kategorie výzkumných ústavů jako Výzkumný ústav rozhlasové techniky (VÚRT), a dali mu za úkol provádět výzkum a vývoj v oboru rozhlasové techniky, vysílačové techniky, elektroakustiky i televize.

Dílny pro mechanickou údržbu byly vyňaty z laboratoří a tvořily základ dílen rozhlasu, které byly postupně rozšiřovány tak, že v roce 1952 kryly kapacitou své výroby celou potřebu technických provozů Čs. rozhlasu. Vyráběly tech-

nické, režijní i hlasatelské stoly, speciální typy zesilovačů, vybavení technických kontrol, hlasatelen, studií apod. Pro Výzkumný ústav bylo už tehdy nalezeno působiště v Praze-Vokovicích, dílny měly svá detašovaná pracoviště v Praze na Starém Městě v Dlouhé třídě.

Už v roce 1948 byla zřízena i složka Výstavba, do níž připadla část pracovníků ze skupiny elektrické údržby, patřící původně také k laboratoři. Tato skupina byla rozšířena o projekční složku nízké frekvence a o projekční složku stavební. Úkolem Výstavby bylo projekčně zajišťovat výstavbu rozhlasu a provádět montáže zařízení, vyrobených dílnami rozhlasu.

Před všemi těmito útvary stály nemalé úkoly. V Praze se stále ještě doléčovaly rány, způsobené v květnu 1945 zásahem vzdušného torpéda. I když stavební úpravy již byly dokončeny, na technickém zařízení bylo stále co zdokonalovat. Brno potřebovalo prakticky kompletní nové vybavení. V roce 1949 byla brněnskému studiu dána k dispozici budova bývalé banky Union v Beethovenově ulici, kam bylo možné soustředit z detašovaných pracovišť všechna studia pro mluvené slovo. Bývalé kino Dukla na Stadionu bylo přestavěno na velké hudební studio. Také Ostrava potřebovala rozsáhlou renovaci. Nově převzal Čs. rozhlas do své péče (a začal je nově vybavovat) studia v Plzni, Českých Budějovicích, Ústí nad Labem, Liberci, Hradci Králové. V Plzni se dokonce začalo s rozsáhlou investicí – se stavbou nové, a vlastně první skutečné rozhlasové budovy. Všechny úkoly zvládaly nově zreorganizované technické útvary s nadšením a s řadou původních technických myšlenek.

„V tomto období, kdy celý vysílací řetěz od mikrofonu až po vysílače patřil Čs. rozhlasu, kdy ministerstvo pošt zajišťovalo pouze spojovací síť, tj. linky a zesilovací stanice, vytvořil si rozhlas postupně všechny předpoklady a podmínky k tomu, aby byl schopen samostatně řešit otázky technického rozvoje a výstavby.“²⁵

Slibný vývoj rozhlasové techniky, jejíž výzkum a výstavba se řídily bezprostředně potřebami rozhlasu, ukončila 17. června 1952 vládou nařízená reorganizace, která vedle rozsáhlých úprav podnikové struktury Čs. rozhlasu, zejména organizace programových redakcí a vzniku Čs. rozhlasového výboru, odňala z působení rozhlasu vysílače i veškerou techniku včetně Výzkum-

ného ústavu, dílen i projekční složky a podřídila je ministerstvu spojů. Delimitované složky přestaly postupně plnit požadavky rozhlasu, neboť jim byly ministerstvem spojů zadávány i jiné úkoly.

Od té doby byly výstavba a zdokonalování studií prováděny za daleko horších podmínek a začaly zaostávat za světovou úrovní. Rozhlas marně požadoval na delimitovaných složkách vývoj přenosového zesilovače, gramofonu s měnitelnými obrátkami, reportážních magnetofonů aj. K dokončení vývoje tzv. nové rozhlasové koncepce (viz dále) byl rozhlas dokonce nucen uvolnit do delimitovaného VÚRK (Výzkumný ústav radiokomunikací, jak zněl nový název) svého vlastního pracovníka, protože pro tento významný úkol přidělilo vedení Radiokomunikací jen jednu odbornou sílu.

Nejhorší situace vznikla v roce 1957, kdy podnik Radiostavby, provádějící realizaci výsledků výzkumu, byl z ministerstva spojů převeden pod správu ministerstva přesného strojírenství, kde dokonce převládl názor, že Čs. rozhlas nemá mít rozhodující slovo v tom, co se bude pro uspokojení jeho potřeb vyrábět, ale že je povinen používat to, co se v podnicích přesného strojírenství vyrobí²⁶.

Proti delimitaci technických složek vedlo v roce 1952 tehdejší vedení Čs. rozhlasu urputný, ale marný boj. Jeho důsledkem bylo mj. i to, že ing. Janík i generální ředitel Stahl se odmítli na nové organizaci podílet a odešli spolu s technickými složkami z rozhlasu – ing. Janík do Výzkumného ústavu, K. Stahl do Radiokomunikací. Podařilo se dosáhnout alespoň toho, že studioví technici, zvukaři, technici v natáčení, přenosoví technici a technici na odbavení, určení původně delimitací také k převodu do organizací ministerstva spojů, byli vráceni zpět do pravomoci Čs. rozhlasu²⁷.

K oslabení rozhlasu přispěly rozsáhlé čistky i mezi technickými pracovníky, realizované v letech 1950–1951 na příkaz ÚV KSČ²⁸. Náhradou za propuštěné pracovníky přijal rozhlas v roce 1950 na technická pracoviště prvních dvacet žen.

Přicházely z nejrůznějších povolání, prošly psychotechnickými zkouškami v Ústavu práce v Praze, po krátkém ověření v praxi absolvovaly dvouměsíční odborné a (jak tehdy bylo nutné) i politické školení v internátním učebním středisku Čs. rozhlasu v Bílých Poličanech. Po překonání počáteční nedůvěry dosáhly brzy plného uplatnění zejména na vysílacích pracovištích a v natáčení a po několika letech se přítomnost žen-techniček v rozhlase stala samozřejmostí.

Školení prvních rozhlasových techniků

Na postupném zaostávání rozhlasu se podílela i skutečnost, že až do roku 1958 bylo nutné investovat většinu prostředků do výstavby televize.

I za těchto okolností, kdy se nemohli opírat o výzkumné, vývojové a výrobní pracoviště, vyvíjeli zbylí techničtí pracovníci rozhlasu maximální úsilí o soustavné zlepšování pracovních podmínek. Stál před nimi úkol doplnit existující síť krajských studií o nová pracoviště v krajích, které vznikly v roce 1949 po zrušení zemského zřízení. Šlo o kompletní vybavení studií v Karlových Varech, Pardubicích, Jihlavě, Olomouci

a Gottwaldově (bývalém Zlíně). Tento úkol byl postupně dokončen v roce 1956.

Když se v roce 1953 staly hlavní programovou osou politického působení rozhlasu diskusní pořady a Besedy s posluchači, bylo pro tento účel vybudováno v prvním patře zcela nové tzv. diskusní studio, vybavené čtvercovým stolem a všesměrovým mikrofonom. Náročným úkolem bylo i vybudování reportážních stanovišť na západní i východní tribuně strahovského stadionu (1955). Na řízení investičních a rekonstrukčních prací se v té době podíleli zejména vedoucí projekce **František**

Svejkovský a hlavní inženýr **Miloslav Kazda**, od roku 1956 pak **Miloš Junek**.

František Svejkovský (1912–1993)

Už v roce 1931 byl jedním z technických „operátorů“ Radiojournalu v Národním domě na Vinohradech. V letech 1932–1938 pracoval na projekci technického vybavení pro novou budovu na Vinohradské třídě. V letech 1938–1947 pracoval jako technik. Zabezpečoval vysílání z X. všesokolského sletu, v květnu 1945 zajišťoval spolu s J. Noskem vysílání povstaleckého rozhlasu ze strašnického vysílače. V letech 1948–1958 vedl projekci a výstavbu rozhlasových budov i vysílačů, samostatně projektoval a řídil projekci rozhlasové techniky pro novou budovu v Plzni. V letech 1958–1960 technický ředitel Čs. rozhlasu, 1960–1971 technický ředitel, později náměstek ústředního ředitele Čs. televize. Po prověrkách od roku 1971 referent pro výstavbu, v roce 1972 odešel do důchodu.

Miloslav Kazda (1920)

Absolvent ČVUT Praha (1951), v letech 1940–1948 technik rozhlasu Praha, 1949–1950 vedoucí přenosového oddělení, 1951–1952 krátce pracovník Výzkumného ústavu rozhlasu a televize, 1952–1970 hlavní inženýr Čs. rozhlasu. Od roku 1972, kdy byl propuštěn pro účast na srpnovém vysílání 1968, pracoval v investičním oddělení n. p. Tesla Karlín.

Miloš Junek (1920–2002)

V roce 1943 absolvoval Vyšší průmyslovou školu elektrotechnickou, v letech 1943–1945 pracoval jako laborant radiotechnického závodu Mikrofona v Praze-Strašnicích. Od roku 1945 technik Čs. rozhlasu, v roce 1952 byl delimitován spolu s technikou na Správu spojů, kde potom zastával i místo ředitele odboru Radiostavby. V roce 1956 se vrátil do rozhlasu jako vedoucí investiční výstavby; v letech 1957–1958 vedoucí technického odboru a od roku 1958 ředitel techniky, náměstek ústředního ředitele. Jeden ze dvou hlavních řídicích pracovníků techniky (spolu s J. Havlíčkem) při organizaci srpnového vysílání 1968; pro tuto činnost byl v roce 1971 z rozhlasu propuštěn a dlouho vyšetřován bezpečnostními orgány. V letech 1971–1980 zastával různá povolání v Montážním podniku spojů (mechanik, učitel odborného učiliště, pracovník odborné koordinace výroby). V letech 1956–1966 člen vládní komise pro výstavbu Čs. televize, v letech 1966–1968 člen Státní komise pro techniku.

Celkem bylo od roku 1953 do roku 1958 vybudováno nebo zrekonstruováno 45 technických pracovišť, z toho

19 představovalo přímo rozšíření výrobní kapacity, v 26 případech šlo o výměnu zastaralého zařízení za nové²⁹.

Hlavní zásady technické koncepce studiového technického zařízení vypracoval ještě v letech 1948–1952 Výzkumný ústav rozhlasové techniky pod správou rozhlasu. Byl zvolen nízkaimpedanční symetrický systém, zesilovače byly osazeny elektronkami EF 12oktalové řady a každý zesilovač měl svůj napáječ. Zesilovače byly ve stojanech, ale snadno vyměnitelné, připojené dvacetipólovými nožovými lištami. Směšovací stoly měly dřevěnou konstrukci s ovládacími prvky v kovových panelech. Poprvé se použily profilové kontaktní tlumiče (mixingy). Všechna zařízení byla vyrobena v tehdy ještě rozhlasových dílnách v Dlouhé třídě.

V polovině padesátých let byl ve výzkumném ústavu rozhlasu a televize pod vedením ing. Janíka vyvinut zcela nový systém pod označením NRK – Nová rozhlasová koncepce. V ní byly uplatněny nejnovější světové směry s přihlédnutím k provozním zkušenostem rozhlasových techniků.

Především všechny zesilovače a potřebné jednotky byly umístěny v kovovém směšovacím stole a konstruovány byly v kazetovém systému malých rozměrů. V zesilovačích byly miniaturní kovové elektronky československé výroby. Novinkou bylo to, že modulační řetěz měl jen dva symetrické transformátory, a to na vstupu a výstupu směšovacího stolu, který byl uvnitř propojen nesymetricky. Tím se podstatně zlepšily elektrické hodnoty zařízení, snížila se jeho váha a rozměry. Podle tohoto systému pak byla postupně zařizována všechna rozhlasová pracoviště až do druhé poloviny šedesátých let, kdy se začala prosazovat tzv. SRK (Sloučená rozhlasová koncepce), na níž se vedle VÚRT podílel významnou měrou i bratislavský závod Tesla Elektroakustika³⁰.

Zvukový záznam byl v tomto období víceméně už výlučnou záležitostí magnetofonu. Do roku 1951 bylo ještě nutné občas použít výpomoci těžkopádných blattnerphonů nebo mechanicko-optického systému Philips–Miller. K dispozici byly tehdy jen magnetofony AEG z dob německé okupace a stejné, sestavené rozhlasovými technikami z pozůstalých součástek. Magnetofony AEG byly i prvním vybavením přenosových vozů. Když dosloužily, byl náš stát již v hospodářské izolaci a jediným možným dovozcem radiotechnických zařízení se pro nás stal radiotechnický průmysl Německé demo-

kratické republiky. Po celá padesátá léta byla všechna rozhlasová pracoviště postupně vybavována profesionálními studiovými magnetofony Sander-Janzen. Ty pak nacházely uplatnění i v robustních přenosových vozech, které byly i v druhé polovině padesátých let jediným vybavením reportážní a přenosové techniky. Pro reportážní účely (a to i v případě mobilních reportáží, jako byly jízda těžkotonážního vlaku nebo cyklistický Závod míru) sloužila vojenská auta skříňového typu (zpočátku válečný citroen z dodávek UNRRA, Praga RN, Praga RND, později Tatra 805), pro umělecké přenosy a estrády autobus přebudovaný v rozhlasových dílnách³¹. Jediným skutečně mobilním prvkem zůstávaly krátkovlnné vysílačky, hojně využívané i při reportážích z velkých manifestací, z I. celostátní spartakiády aj.³²

Stále sílící volání po lehkých přenosných magnetofonech naráželo na zaostávání techniky v zemích sovětského bloku. Zpočátku se technika snažila uspokojit tyto potřeby nákupem několika komerčních síťových přenosných magnetofonů Grundig. Když n. p. Tesla vyrobil pro domácí potřebu kufříkový magnetofon Sonet, pokusil se jej použít rozhlas i pro reportážní účely. V profesionálním provozu se však běžné komerční výrobky vyznačovaly vysokou poruchovostí.

Rozhlas měl možnost jen náhodně odkupovat výrobky, které se k nám dostávaly jako vzorky do našich dovozních společností, a tak se tu postupně vytvořila směsice přenosných magnetofonů nejrůznějších typů po dvou nebo třech kusech. Byly tu i kuriozity – reportážní magnetofony Cézar poháněné hodinovým perem natahovaným klíčkou, magnetofony Maihak, byly tu sovětské magnetofony Reportěr aj. Taková pestrost ovšem vyvolávala nedostatek náhradních dílů, a tím i malou životnost přístrojů.

Ideologická izolace neumožňovala srovnávání. Pracovníci Čs. rozhlasu se nedostávali na studijní cesty do zahraničí, rozhlasové soutěže a výměny programů se odehrávaly jen v uzavřeném kruhu mezi zeměmi sovětského bloku.

Postupné otevírání světa, ke kterému došlo po roce 1956, však přineslo zklamání. Politická reprezentace Československa, která chtěla prokazovat sílu socialistického zřízení naší vyspělou kulturou, podpořila poměrně široký systém programové výměny zejména hudebních nahrávek; ta však narazila na skutečnost, že řada rozhlasů snímky odmítala

nebo je kritizovala pro špatnou technickou kvalitu³³. Příčinou byla zejména špatná kvalita nosičů – magnetofonových pásků, vyráběných v Německé demokratické republice, která byla naším jediným dovozcem. Druhou příčinou byla zaostávající kvalita studií, jejichž konstrukce, vybavení a akustika neodpovídaly zvyšující se citlivosti mikrofونů i zvukozápisu. Vždyť s výjimkou Plzně byla všechna ostatní studia Čs. rozhlasu v celé republice budována v adaptovaných budovách, určených původně k jinému účelu. Naše největší hudební studio v Praze pocházelo z první poloviny třicátých let a bylo konstruováno pro orchestr o čtyřiceti pěti hráčích. Nyní se v něm scházelo za účasti orchestru a pěveckého sboru až sto účinkujících.

V druhé polovině padesátých let vznikla myšlenka výstavby velkého hudebního studia, které by bylo současně akusticky dokonalým koncertním sálem, přístupným veřejnosti. Nasnadě bylo vybudovat nový studiový komplex na volném pozemku vedle budovy rozhlasu na Vinohradské třídě. Byly však obavy, že akustické dokonalosti by mohlo být na překážku sousedství hlavní třídy, především pak otrěsy půdy při průjezdu vlaků dvěma tunely, vedoucími právě pod touto lokalitou.

Stavba programu

Signál a vysílače

Po celou dobu své existence zápasil Čs. rozhlas s nedostatečným pokrytím celého území republiky kvalitním signálem. Šlo i o to, aby na některých místech byl zachytitelný vůbec nějaký signál. Po válce se tento problém ještě rozrostl, když se Čs. rozhlas rozhodl dát posluchačům možnost výběru na dvou programech.

Přitom síť vysílačů v Evropě nesmírně vzrostla a zvýšily se i jejich výkony. Rozhlasly všech zemí a společností se v éteru navzájem překrývaly. Tomu měla zabránit kodaňská konference v roce 1948 a na ní přijaté nové rozdělení vln.

Ale ukázalo se, že ani toto řešení nezajistí českým a slovenským posluchačům plnou slyšitelnost. Bránil tomu jednak sám charakter našeho území – protáhlý tvar se sousedstvím šesti jiných států, z nichž mnohé měly své vysílače umístěny v těsné blízkosti našich hranic. Také povaha naší krajiny, její kopcovitý terén a geologické složení kladly

šíření rozhlasových vln četné překážky. A navíc – začátek období studené války znamenal i začátek války v éteru. Tzv. kodaňský plán nebyl dodržován, některé rozhlasové společnosti „kradly“ vlny a stavěly na nich silné vysílače, naopak naše vláda vyhradila některé vysílače jen pro „bojové“ úkoly rušení zahraničních rozhlasů.

Celé období padesátých let je proto poznamenáno neustálým laborováním s přestavbou a s pokusy o různé systémy propojování jednotlivých článků vysílačové sítě a se změnami jejich vlnových rozsahů.

Do začátku roku 1950 vstupoval Čs. rozhlas s těmito programy (a pro ně použitými vlnovými rozsahy): **Praha I** (vysílač Liblice – 470,2 m; 7. března 1949 začalo vysílání na dlouhé vlně 1935 m, které program Prahy I pomáhalo šířit), **Praha II** (vysílač Mělník – 269,5 m), **Brno I** (vysílač Dobrochov – 324,4 m, dopoledne posilován Jihlavou – 222,6 m), **Brno II** (Brno-město – 282,2 m, odpoledne posilován Jihlavou), **Ostrava** (259,1 m), **Plzeň** (583,7 m), Jihočeský vysílač **České Budějovice** (219,6 m), **Bratislava** (298,8 m). 9. ledna 1949 zahájilo činnost studio **Olomouc**, ale své programy vysílalo jen na programu Brna I, 11. září 1949 se jako samostatné krajské programy poprvé prezentovaly stanice **Liberec** (na vlně 513 m) a **Ústí nad Labem** (207,2 m). Vysílání mimopražských stanic mělo vysloveně regionální charakter a bylo většinou krátkodobé (jen několik hodin denně), jen Brno I vysílalo celodenně³⁴ a Brno II od 14.15 hod. do nočních hodin.

15. března 1950 vstoupilo v platnost nové rozdělení vln podle kodaňského plánu: **Praha I** šířil jako dosud vysílač Liblice na střední vlně 470,2 m a od 7. března 1949 dlouhá vlna 1935 m, **Brno** vysílač Dobrochov (324,4 m).

Nově se vytvořil **programový okruh „M“**. Jeho šíření zajišťovaly čtyři vysílače: Mělník (269,5 m), Ostrava (259,1 m), Plzeň (573,6 m) a České Budějovice (219,6 m).

Samostatně vysílaly **Ústí nad Labem** a **Liberec**, obě na společné vlně 202,9 m. Od 4. června 1950 začalo vysílání samostatného programu **Ostrava – dlouhá vlna** na délce 1102,9 m.

Přechodu na nový programový systém byla věnována velká pozornost. Programový časopis i denní tisk uveřejňovaly návody, dokonce i nákresy, jak upravit stupnice přijímačů na nové vlny, opravy inzerovaly nabídky k úpravě přijímačů. Ale již od 15. prosince 1950

byl například vysílač Dobrochov připojen k okruhu „M“ a samostatné Brno bylo zrušeno.

Přesně za rok od přechodu na kodaňský plán, 26. března 1951, došlo k další rozsáhlé úpravě.

Program **Praha** spojoval simultánně vysílání z Liblic (470,2 m) a z Brna-Komárova (202,2 m).

Okruh „M“ tvořila stanice Praha – dlouhá vlna (1102,9 m), Brno-Dobrochov (314,8 m), Mělník (233,3 m) a Jihlava (202,9 m).

Okruh „R“ spojoval Plzeň, České Budějovice, Karlovy Vary a Ostravu, všechny na vlně 197,4 m. (Tento okruh měl ovšem jen technický charakter, nikdy neměl svůj vlastní program. Po celý rok šířil programy okruhu „M“.)

Samostatně vysílaly své regionální programy stanice **Ústí nad Labem**, **Liberec** a **Hradec Králové**, každá na vlně 202,9 m.

Od června 1951 uváděla samostatně své regionální vysílání také **Plzeň**, ale jen v době od 15.30 do 16.30 hod.

V lednu 1952 proběhly zkoušky nového dlouhovlnného vysílače a jejich zdar přinesl 4. února 1952 novou zásadní změnu: okruhy „M“ i „R“ se zrušily a do československého éteru vstoupily dvě nové stanice: **Československo** na dlouhé vlně 1102,9 m a **Praha**, od 10. března 1952 označovaná jako národní okruh Praha, který pojal do svého vysílání systémy obou okruhů „M“ i „R“.

Rok 1953 sice neprovázela žádná další úprava struktury vysílání, zato dvě změny, které měly ovlivnit obsah i vysílací časy budoucích rozhlasových programů: 1. května byl do první obce v Čechách pokusně zaveden **rozhlas po drátě** (RPD) – a hlavně: téhož dne zahájila své vysílání (zatím jen zkušebně) Československá televize³⁵.

Spíše z propagačních důvodů byla 4. dubna 1954 provedena další úprava, tentokrát hlavně v názvech okruhů: národní okruh Praha se nově pojmenoval **Praha I**, Československo se přejmenovalo na **Praha II** a zároveň vznikl program nový – **Praha III** pro program vysílaný rozhlasem po drátě a zároveň šířený od 14.00 hod. na velmi krátkých vlnách, zachytitelných na televizních přijímačích.

Od 4. října 1954 vysílala Praha III na RPD už denně od 4.30 do 24.00 hod. (s malou technickou přestávkou), ovšem jen program sestavovaný z programů Prahy I a Prahy II³⁶.

Od roku 1956 vstupuje na rozhlasovou scénu poslech pomocí malých (tentokrát ovšem ještě převážně tzv. kabelkových) přenosných tranzistorových přijímačů, který v budoucnu rozhodujícím způsobem ovlivní charakter poslechu rozhlasového programu a vynutí si samozřejmě i četné programové změny.

Pro konečný přehled a pro uzavření celého období od roku 1949 do roku 1958 se podívejme na konečný obraz vysílacího systému, platný až do roku 1958. Vedle sebe vysílaly své programy následující stanice:

Praha I – Liblice (470,2 m), Brno-Dobrochov (314,7 m), Plzeň (314,7 m),

Praha II – Mělník (233,3 m) jen do 18.00 hod., Praha (197,4 m) od 18.00 hod., České Budějovice (197,4 m), Karlovy Vary (197,4 m), dlouhá vlna 1102,9 m,

Praha III – rozhlas po drátě,
a dále krajová vysílání:

Ostrava 197,4 m, **Ústí nad Labem** 202,2 m (18.00–19.00 hod.), **Liberec** 427,9 m (14.30–16.00 hod., v neděli 14.00–16.00 hod.) a **Hradec Králové** 427,9 m (12.30–19.10 hod., v neděli 11.00–13.15 hod.). Dne 4. září 1956 se připojily **Pardubice** (zatím jen na RPD dvakrát týdně od 17.00 do 18.00 hod.), od října 1956 i **Jihlava**, **Olomouc** a **Gottwaldov**, zatím také dvakrát týdně. Od 15. dubna 1957 pak už vysílaly stanice **Jihlava**, **Olomouc** a **Gottwaldov** své samostatné krajové pořady od 17.30 do 18.00 hod. denně kromě neděle.

Přes všechno úsilí zůstávala velká část území kryta vždycky jen jedním programem, a proto důležité a oblíbené pořady bylo nutné uvádět na obou okruzích. Nejslyšitelnější byl program šířený Liblicemi a Dobrochovem, tedy Praha I. Všechny politicky významné a budovatel-ské pořady se proto tlačily právě sem, na program, který byl nejvíc v pozornosti vládních a stranických míst. To svazovalo tvůrcům programové stavby ruce a podvazovalo možnost vzniku odvážnějších myšlenek.

Programová skladba

Základní síť **zpravodajských pořadů** se za celé období od roku 1949 nijak zásadně neměnila, jenom se občas posunuly časy o třicet minut dopředu nebo zpět; někdy byly stejné pořady vysílány simultánně na obou okruzích, jinde byl učiněn pokus dát posluchači, který měl k dispozici oba rozhlasové programy, možnost výběru tím, že na jednom okruhu byly zařazeny v celou

hodinu, na druhém pak byly opakovány s půlhodinovým posunem.

Nejčtenější byly zpravodajské pořady ranní. Vysílaly se tradičně v 5.00 hod. (v letech 1949 a 1950 v 5.05 hod. po ranním „budičku“), v 6.00 hod. a v 7.00 hod; nejbližší další zpravodajství bylo ve 12.30 hod. (na druhém programu ve 13.00 hod, v roce 1953 pak ve 12.00 a 13.00 hod.). Odpolední v 16.00 hod., ale v některých letech odpadly vůbec a nejbližší zpravodajskou relací byly až Rozhlasové noviny.

První noční zprávy většinou zněly ve 22.30 hod.; uvolnily tak plochu večerním uměleckým pořadům, hlavně koncertům (v roce 1949 byly na I. programu zprávy dokonce až ve 23.00 hod., naproti tomu v roce 1953 na Praze ve 22.00 hod.). Vysílání shodně končilo posledními zprávami ve 24.00 hod.

19.00 hod. byl tradiční čas **Rozhlasových novin** a zatím ho neovlivnil ani vznik televize (ta, když se dopracovala k vlastním televizním Aktualitám a zajišťováním, je zařazovala až na 20.00 hod.). Vysílaly se v tak exponovaném čase, že kolem nich byly stále natěsnány jiné pořady, kterým se přisuzovala mimořádná důležitost, a tak hodinová délka Rozhlasových novin byla častým předmětem diskusí. Už v letech 1949–1951 šly v šedesátiminutové podobě jenom na obou hlavních programech, v 19.45 hod. se od nich odpojovala krajská studia s vlastním regionálním zpravodajstvím³⁷. V roce 1954, když byly s velkým důrazem zařazeny do programu každý den na 20.00 hod. Besedy s posluchači, ukázal se dvouhodinový blok mluveného slova neúnosný. Rozhlasové noviny byly zkráceny na 40 minut a do vzniklého mezičasu bylo zařazeno dvacet minut hudby.

Na podzim 1953 se zase odehrál pokus o vzkříšení Besedy Rozhlasových novin (ovšem už bez Karla Pecha)³⁸ s tím, že byla zařazena třikrát týdně přímo do času Rozhlasových novin v 19.30 hod. Pokus však vydržel jen čtyři měsíce.

Předmětem úvah zůstávalo, zda mají Rozhlasové noviny jít na obou okruzích, nebo jen na jednom. V některých dobách přejímal druhý program jen jejich první asi patnáctiminutovou zpravodajskou část.

Vbrzku se ustálila a jen s drobnými změnami odolávala postupným úpravám programové struktury podoba celého **ranního úseku vysílání** s tradičními, většinou pětiminutovými vstupy.

Natáčení reportáže o dodržování grafikonu nákladní dopravy na trati Praha–Pardubice; zleva J. Merunka, řidič, V. Tučková, v okénku vozu technik K. Koníček

V roce 1953 měl tuto podobu:

Národní okruh Praha: 5.10 List z kalendáře, 6.10 Zrcadlo kultury, 6.15 Čtvrthodinka ranního tělocviku (později zkrácena na 10 minut), 7.10 Přehled zahraničního tisku, 7.50 Služba lidové správě, 8.00 Hlášení školám, 9.00 Přehled domácího tisku, 9.10 Zprávy pro plachtaře, 10.00 Vodní stavy, 10.10 Rozhlas pro školy, 11.00 Půlhodinka pro ženy.

Československo: 5.10 Jazykový koutek, 6.10 Zrcadlo kultury, 6.55 List z kalendáře, 7.10 Přehled zahraničního tisku. V některých letech byly do ranního času zařazovány také Hovory s rodiči.

Až do 20. dubna 1952 se udržely v 9.00 hod. na národním okruhu Praha nedělní bohoslužby přenášené střídavě z chrámů a modliteben církve římskokatolické, českobratrské církve evangelické, československé církve husitské, církve řeckokatolické a církve pravoslavné.

Své nedotknutelné časy měla po celé období Živá slova v neděli nejprve v 8.00 hod., později v 8.45 hod., nedělní promluvy Zdeňka Nejedlého Na okraj dne, vysílané nepřetržitě každou neděli v 10.45 hod. již od r. 1946³⁹, nedělní pohádka ve 13.30 hod. a každodenní (mimo neděle) dopolední Půlhodinka pro ženy v 11.00

hod. I Rozhlasová univerzita se pokaždé na jaře a na podzim vracela do stejného času ve 20.20 hod. na prvním programu – jen to byl v některých letech čtvrtek, v jiných pátek – a reprízu měla následující den dopoledne. Pevné byly i časy školského rozhlasu (v 8.00 hod. a potom mezi 10.00 a 11.00 hod.), protože jejich poslech byl v základních školách povinný a pro malotřídky měl nemalý význam. K programům rozhlasového „servisu“ (přesný čas, počasí, vodní stavy) přibýlo od prosince 1956 v pátek odpoledne Hlášení horské služby o sněhových podmínkách v lyžařských střediscích.

V letech 1949–1951 dělaly tvůrcům programu starosti během dne četná okénka odboru zvláštních úkolů a jeho Služby budovatelské práci (5.40 Naším horníkům, 6.30 a 13.00 Zemědělský rozhlas, 6.45, 12.15 a 18.45 Odborářské zpravodajství, 8.05 Služba práci a lidové správě, 8.45 Hlášení SNB, 21.15 Z polí a vesnic). Jejich četné vstupy vyvolávaly potřebu častých desetiminutových výplní, které byly označovány jen jako „hudba z gramofonových desek“. Po zásadní programové úpravě a po vytvoření specializovaných redakcí na podzim roku 1952 tato vada na kráse programového schématu odpadla, objevila se však nová – dlouhé výkladové a výchovné pořady, které spolu soupeřily o místo v nejposlouchanějších časech, tj. mezi 17. a 21. hodinou.

Půlhodinové pořady průmyslové redakce Učíme se, Zkušenosti našich závodů, Týdeník socialistické soutěže (všechno v 18.00 hod.), zemědělské pořady Za novou vesnici (ve 20.00 hod.), ale i některé pořady z oboru vědy a techniky vytvářely v podvečer i večer neúnosně „přemluvené“ plochy, ze kterých posluchač neměl možnost úniku.

Ozvaly se kritické hlasy o „přemluvenosti“ a „upracovanosti“ rozhlasového programu a volání po užším spojení s posluchači a s jejich zájmy. I nejvyšší stranické orgány konstatovaly, že rozhlas ztrácí vliv na posluchače. Čs. rozhlas se po celou dobu od roku 1945 pokoušel o primitivní metody průzkumu názorů posluchačů formou rozboru docházejících dopisů a dokonce i organizováním dobrovolných pracovníků průzkumu z řad dopisovatelů, které evidoval a občas se na ně obracel i s konkrétními dotazy.⁴⁰ Dopisové oddělení postupně přebudoval na oddělení pro styk s posluchači, které – pod vedením Z. Kadlecové – začalo v roce 1958 dokonce vydávat svůj informační bulletin Hlas posluchače.

Průzkum probíhal vlastně jen mezi věrnými posluchači, což ovlivňovalo jeho výsledky; ale hlavně za daných politických tlaků a kampaní nebylo možné na výsledky průzkumu reagovat způsobem, který by znamenal skutečnou změnu.

A tak na volání po větším styku s posluchači odpověděl rozhlas v únoru 1954 vyhlášením každodenních Besed s posluchači, které zařadil do „nejumluvenějšího“ času na 17.00 hod. Už v březnu ovšem jejich náplň začala vysychat, do programu byly zařazovány jenom třikrát týdně. V dubnu byly přeloženy ze 17.00 hod. na 20.00 hod. a vznikl známý už téměř dvouhodinový blok ve spojení s Rozhlasovými novinami.

Jiným problémem byl velký tlak na kvantum sovětské tematiky ve vysílání a později i nápor pořadů připravovaných pro naše vysílání přímo moskevským rozhlasem.

Programový časopis uveřejňoval už od roku 1948 pravidelně každý týden vysílací časy a vlnové délky, na nichž bylo možné slyšet pořady moskevského vysílání v českém jazyce. Od 15. září 1953 pak začal sám Čs. rozhlas vysílat denně na obou okruzích současně ve 21.30 hod. půlhodinku Hovoří Moskva, připravovanou v české redakci moskevského rozhlasu. Od ledna 1954 byly půlhodinky (stále na obou programech) přeloženy na 18.00 hod. (a vytlačily odtud populárně-vědecké pořady a pořady o průmyslu na 17.00 hod.). Od října 1954 se pak přeložily znovu: na programu Praha I zůstaly v 18.00 hod., na Praze II byly (stále denně) od 16.30 hod. Pohled na sovětskou současnost mohl být zajímavým oživením programu, vždyť různá „okénka do světa“ se vždycky těšila veliké přízni, ale tyto pořady byly bohužel profesionálně slabé, bez dobré znalosti potřeb a zájmů českých posluchačů, a z velké části byly sestavovány z materiálů prefabriko- vaných pro všechna jinojazyčná vysílání.

Pro stavitele programu za této situace nebylo lehké vložit do vysílání dostatek **pořadů zábavných a uměleckých**, museli bojovat o každou píď vysílacího času.

Dlouho přetrvávala slavná tradice MEVRA. Ještě celý rok 1949 i 1950 (kromě léta) se hlásilo k odkazu MEVRA každý týden celé nedělní odpoledne – zprvu dokonce už od 14.00 hod. až do 24.00 hod. byl připravován programový blok „ve stylu MEVRA“ a přerušovaly ho jenom zprávy, na podzim 1949 už to byl jen čas mezi 15.00 a 19.00 hod.

Žezlo obliby z MEVRA postupně přebíraly **estrády**. Zanedlouho v nich byl objeven přímo symbol lidové zábavy, představovaly nejtěsnější „spojení rozhlasu s lidem“, neboť účinkující i s rozhlasovou technikou vyjížděli do průmyslových závodů, na vesnici, mezi rekreatanty. A ve vysílání se jim dostávalo hojného prostoru.

Je nutné vážit si toho, že Čs. rozhlas udržel ve svých programech prostor pro uvádění **rozhlasových her**. Zasloužili se o to i posluchači, kteří zařazovali na první místo obliby právě dramatické umění: nedělní divadelní večery, „činohry“, operety, pak teprve estrády a kabarety a koncerty na přání. Vysokou oblibu měla i Pionýrská jitřenka⁴¹.

V roce 1953 měla rozhlasová hra své místo na každém programu (národní okruh Praha a Československo) po dva večery v týdnu (na Praze v úterý a sobotu, na Československu ve středu a neděli). Jednou za 14 dní byla další i v neděli odpoledne a jednou měsíčně ve čtvrtek dopoledne.

Kromě toho se vysílaly hry pro mládež: v roce 1955 na Praze I v úterý a v neděli večer, na Praze II ve čtvrtek večer a ob týden v neděli odpoledne a v pátek dopoledne.

Průběžně tak bylo měsíčně uváděno jen z „velké“ dramaturgie (mimo hry pro mládež) při dvouprogramovém systému ve vysílání okolo 15 her. Významným programovým činem byl téměř pětiletý cyklus (1954–1958) Nedělních divadelních večerů, díky nimž se přiblížila mnohým posluchačům i velká díla operní, která sem byla jednou měsíčně vkládána.

Hudba zaplňovala podle statistiky z roku 1955 celkem 62 % rozhlasového programu, ale převaha hudebních pořadů zaujímal čas méně poslouchané – noční, polední, dopolední. Některé hudební pořady si však vkusem a hodnotou vydobývaly trvalé místo v nejposlouchanějších časech. Na prvním místě to byla stálice celého desetiletí (od roku 1952 do roku 1962) – hudební pořad Anny Hostomské **Co máte nejraději**. Přes všechny tlaky bylo uchováno a opečováváno i místo pro alespoň jeden večerní koncert týdně.

Uvolnění přísného centralismu v roce 1956 přineslo také výraznou novinku. Na okruhu Praha II byly od října 1956 celé večerní bloky od 20.00 hod. svěřovány do péče a dramaturgického obsazení stanicím – Bratislavě, Brnu,

Plzni, Budějovicím – které tu měly celkem volnou ruku a prostor pro reprezentaci kulturního života kraje.

Nad sestavou rozhlasového programu bdělo oko **programového ústředí**. Soustřeďovalo návrhy a nabídky programových útvarů a sestavovalo první tvar, návrh možného schématu, který by co nejvíc odpovídal nabídce. Formovalo ho do grafu, který paralelním řazením všech navržených programů v předpokládaném vysílacím čase umožňoval odhalit a řešit případné střety.⁴²

Návrh byl předmětem jednání programové rady – společné porady hlavních redaktorů za účasti ředitele domácího vysílání; byl podroben četným připomínkám, mnohokrát přepracován a nakonec schválen kolegiem ústředního ředitele nebo předsedy rozhlasového výboru.

Pracovní systém programového ústředí byl dílem Oldřicha Ladmana, který také toto oddělení řídil od roku 1937 do roku 1951. Tehdy byl „odsunut“ do gramofonového archivu a řízení převzal dlouholetý hlasatel Čs. rozhlasu Josef Junek⁴³.

Hlavní práce programového ústředí spočívala v denní přípravě podkladů pro vysílání, tzv. „plachet“, které obsahovaly všechny údaje o denním průběhu programu a byly hlavním podkladem činnosti programového inspektora a hlasatele. Ladmanův systém se zachoval prakticky bez větších změn až do přechodu na dnešní počítačové zpracování⁴⁴.

Programovému ústředí také podléhala skupina programových inspektorů a (s výjimkou některých pokusů o jejich podřízení režisérskému oddělení) také početná skupina hlasatelů.

Vzhledem k tomu, že program domácího vysílání běžel v padesátých letech na dvou okruzích téměř celodenně (4.30–24.00 hod.), nastupovali hlasatelé ke své práci ve směnách. Hlasatelský sbor čítal stále kolem 25 osob.

V letech 1949–1958 jako hlasatelé v Čs. rozhlase působili: Do roku 1950: Růžena Hájková, Kamil Houba, Adolf Mácha, Jaromír Matoušek, Ladislav Štorkán, Josef Vosecký. Do roku 1951: Otto Kukral, Ivan M. Malík.

Průběžně (s různými roky nástupů a odchodů): Heda Šimandlová-Čechová, Eva Delevová-Mastná, Margita Horáková, Jiřina Krupičková, Věra Křížková, Věra Málková, Ludmila Mertlíková-Kunešová, Kamila Moučková, Alena Pávková, Věra Pokorná-Fišerová, Věra Šafránková, Eva Šedová, Jaroslav Bouz, Vladimír Čech, Jaroslav Čmehil, Albín Heřman, Richard Honzovič, Jiří Kadlec, Oldřich Lajčík,

Karel Mikyska, Vlastimil Strahl, Dalibor Stuchlý, Jaroslav Sýkora, Jiří Valenta, Ladislav Vít, Stanislav Vokál.

Pro hlasatele byly organizovány pravidelné schůzky s odborníky z Ústavu pro jazyk český ČSAV, z nichž nejčastějším pedagogem a rádcem byl dr. František Váhala. Nad zdravím hlasového orgánu a kvalitou hlasového projevu bděl prof. dr. Miloslav Seeman, přednosta foniatické kliniky FVL UK, jehož ambulance poskytovala rozhlasovým hlasatelům i některým reportérům preventivní foniatickou péči.

Žurnalistika

Už v letech 1949–1951 se rozhlasová žurnalistika orientovala na „budovatelské“ úkoly, na pokračující obnovu poválečného hospodářství.

Na I. celostátní konferenci Čs. rozhlasu v Praze 12.–15. ledna 1949 formuloval úkoly rozhlasu ministr informací Václav Kopecký takto: „*konkrétně to znamená, aby se náš rozhlas dal plně do služeb československé pětiletky, aby (...) popoháněl živelné budovatelské úsilí, aby rozněcoval pracovní nadšení, aby propagoval způsoby zvýšení výrobnosti, produktivity práce, aby podporoval socialistické soutěžení, aby příkladně ukazoval, jak ve výrobě a hospodářství spořiti, jak zdokonalovati výrobní proces.*“⁴⁵

F. K. Zeman, vedoucí rozhlasového odboru zvláštních úkolů⁴⁶, přešel od svého slavného poválečného dispečinku pro repatrianty a osídlování k organizované podpoře plánovaného hospodářství. Úkoly svého útvaru, který označoval jménem Služby budovatelské práci, viděl takto: „*Na rozdíl od politického zpravodajství mají vysílání budovatelský charakter nikoli jen zpravodajský, ale převážně kampaňový, akční a výchovný.*“⁴⁷

Ovšem i **Rozhlasové noviny a zpravodajství**, kde se během tří let vystřídali tři šéfredaktoři – Marie Kofátková (1948–1949), Václav Kořínek (1949–1950) a Karel Beba (1950–1952) – se orientovaly na politickovýchovné a budovatelské úkoly, které hodlaly udělat stravitelnějšími pomocí „*hudby, dialogů a scének*“⁴⁸.

Rozhlasové noviny byly dvojí: hlavní ve večerním čase v 19.00 hod. v rozsahu 60 minut (v poslední čtvrtho-

dince se krajové stanice odpojovaly s vlastními regionálními zpravodajskými relacemi) a tzv. ranní Rozhlasové noviny pro dělníky v 5.05 hod.

Pro obě relace bylo třeba získávat reportáže z center budovatelského dění. Až do roku 1950 tu ještě působil zkušený reportér Josef Cincibus, k němuž se přidal mimořádně talentovaný a všestranný Bohuš Ujčeka. Z ostřílenějších zpravodajů ze školy Jiřího Hronka tu ještě zůstali Jaroslav Ondráček (který měl na starosti i parlament), Ludvík Aškenazy, Jaroslav Němeček a Taňa Khodlová-Machová. A s nimi plejáda mladých, o to však čilejších a horlivějších, z nichž mnohé na čas odsála vojna (většinou do služeb Armádního rozhlasu)⁴⁹.

Příležitostí k zobrazení velkých přeměn na Slovensku bylo páté výročí Slovenského národního povstání v srpnu 1949, kdy se do slovenských krajů rozjeli hned tři zvláštní zpravodajové – Jiří Ruml, Ludvík Aškenazy a Zdena Suledrová⁵⁰.

Jinou z akcí, která měla také oživit náplň Rozhlasových novin, byl Putující mikrofon (1950). Dva reportéři s přenosovým vozem, řidičem a technikem projížděli republikou a denně sdělovali posluchačům své postřehy a zážitky ze závodů, vesnic i škol.

Zpravodajství a Rozhlasové noviny však byly brzy zahlceny i jinými zprávami a zvukovými záznamy, které drtily ohromené posluchače. Stranické orgány rozhodly vysílat záběry z nejvýznamnějších politických procesů, které probíhaly v letech 1950–1952. Rozhlas byl povinen dodat přenosovou techniku, přistavit mikrofony a jmenovat odpovědné redaktory, kteří podle daného scénáře provedou konečnou úpravu pro vysílání. Po této úpravě se do rozhlasu dostavoval zvláštní zmocněnec (údajně úředník ministerstva spravedlnosti), který s protokolem soudního líčení v ruce záznam překontroloval a propustil do vysílání.

„V Ostravě byl zahájen proces s důlními technikami, kteří byli obviněni ze sabotáže, prostě na jejich bedrech měla spočinout odpovědnost za těžební neúspěchy některých šachet. (...) Žaloba byla jasná, vyšetřovaní se plně doznali, svědkové je usvědčovali a já musel zavřít oči i nad tím, že kdysi oslavovaný hrdina práce se v místním hotelu válí pod stolem zpitý do nemoty. Celý den jsme u soudu natáčeli, ale co půjde do vysílání měl rozhodnout odpovědný činitel z ministerstva spravedlnosti, zvláště sem delegovaný s příslušnými instrukcemi. (...) druhou noc jsme stříhali podle

Reportáže inženýrů J. Hanzelky a M. Zikmunda (zleva) se vysílaly do srpna 1952

původního scénáře, dovezeného z Prahy, třetí noc jsme vystříhané pasáže vraceli zpět a vybírali jiné podle nových instrukcí a čtvrtou noc (...) odletěla do Prahy speciálem, aby se pořad mohl vysílat z centra,“ vzpomíná Jiří Ruml⁵¹.

Dodnes je v rozhlasovém archivu zachován dvouapůlhodinový záznam procesu s majorem Nechanským a osmihodinový záznam procesu s tzv. skupinou Milady Horákové, končící předem stanovenými rozsudky smrti. Denně zaznívaly z rozhlasových přijímačů hlasy prokurátora, soudců, obžalovaných. A nezůstalo jen u toho. Rozhlas denně zveřejňoval rezoluce „našich pracujících“, závodních a odborových organizací, požadujících pro „zrádce“ nejtěžší tresty. Zvukový záznam procesu s bývalým generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slán-

ským v rozhlasovém archivu chybí. Musel být předán nejvyšším stranickým orgánům. Ale jako připomínka tu zůstala dvojice nedělních promluv Na okraj dne, ve kterých Zdeněk Nejedlý hájí oprávněnost procesu a odmítá nařčení Československa „západní reakcí“ z antisemitismu. Ve stejném duchu se nese souhlasný komentář Rozhlasových novin. Musíme připomenout i zprávy a reportáže o údajných hospodářských deliktech a trestných činech kulaků, vesnických hospodářů, bránících své statky před združstevňováním, a o trestech, které je postihly.

To všechno také byl v letech 1949–1952 tehdejší rozhlas.

Všechno vysílání ostatně v té době podléhalo přímé kontrole ředitele zpravodajství a politických programů

Z. Nováka a všechny relace – včetně zpráv – namlouvali hlasatelé předem na magnetofonový pásek a vysílaly se ze záznamu. Řídké výjimky z tohoto pravidla byly hrou na nervy. Šlo o zprávy o zatčení významných osobností, které byly do poslední chvíle tak tajné, že se měly dostat z rukou stranických (nebo bezpečnostních) orgánů přímo do vysílání, aniž by se kdo předtím s nimi směl seznámit⁵². Není divu, že tísnivá atmosféra období politických procesů přispívala k politickému tříbení uvnitř redakce a že Chruščovova kritika stalinských metod tam už v roce 1953 nacházela připravenou půdu.

Budovatelská propaganda rozhlasového zpravodajství a publicistiky však zřejmě nestačila na horečnatý růst problémů. Rozhlas byl kritizován pro malou účinnost a obviňován z toho, že jeho posluchači nedostatečně chápou ustavičné změny forem hospodaření⁵³ a že výzvy k socialistickému soutěžení nemají dost masovou odezvu.

V létě 1952 proto došlo k rozsáhlé reorganizaci, k podstatnému zvýšení počtu programových pracovníků a k vytvoření specializovaných odborných redakcí, které se přibližně podobaly organizační struktuře moskevského rozhlasu.

Do čela **Hlavní redakce politického vysílání** (HRPV), jak se nový odborný útvar jmenoval, byl postaven hlavní redaktor Karel Hrabal.

Karel Hrabal (1921–1998)

V letech 1941–1945 úředník investičního oddělení Českomoravských strojůren v Praze-Vysočanech, v roce 1946 krátce zaměstnán na krajském sekretariátu SČSP v Praze. V letech 1947–1948 redaktor zpravodajství Čs. rozhlasu, 1948–1950 vyslán jako zpravodaj rozhlasu do Varšavy. Odtud přešel do Čs. tiskové kanceláře (redakce zpravodajství ze zahraničí), kde získal pověst „vymetače sionismu“. V roce 1952 se vrátil do rozhlasu do funkce hlavního redaktora politického vysílání. V roce 1962 jmenován náměstkem ústředního ředitele Čs. rozhlasu jako ředitel jeho zahraničního vysílání. 20. srpna 1968 převzal od K. Hoffmanna úkol zajistit ve vysílání zprávu o bratrské pomoci sovětských vojsk; k jejímu odvysílání však nedošlo, protože mezitím bylo zveřejněno oficiální prohlášení čs. vlády a předsednictva ÚV KSČ, protestující proti vojenské okupaci země. V dubnu 1969 byl jedním z prvních signatářů výzvy Slovo do vlastních řad. V červnu 1969 byl jmenován do funkce náměstka ústředního ředitele Čs. rozhlasu a ředitele Českého rozhlasu a zastával ji až do odchodu do důchodu v roce 1985.

Redakce zpravodajství

(někdy také redakce posledních zpráv) byla nejpočetnějším článkem HRPV; vedoucím byl **Jaroslav Bažant**, zástupcem **Jan Procházka**. V redakci pracovalo na třicet redaktorů (později s domácí korespondentskou sítí to bylo až přes padesát redaktorů, zpravodajů a reportérů). K největšímu nárůstu došlo po ukončení roční internátní „dělnické školy“ v Bílých Poličanech, z jejichž absolventů nastoupilo nejvíc právě do zpravodajské směny.

Ta byla páteří redakce, i když její úkol spočíval v té době hlavně v redigování materiálů ČTK, v menší míře od vlastních zpravodajů. Jiné prameny nebyly k dispozici. Odpovídala za rozhlasovou úpravu (zejména krácení a řazení), výběr materiálů a ovšem i za sestavu zpravodajských relací a jejich politickou správnost, i když ta ještě podléhala kontrole vedoucího zpravodajství nebo jeho zástupce, ve vypjatějším období i hlavního redaktora. V nejkoušnější zpravodajce se postupně vypracovali zejména Eva Nováková, Hanuš Orlický a Alois Šrubař.

Zprávy z domova si opatrovala redakce zpravodajství také za pomoci vlastní **rubriky vnitřních informací a kultury** a od redakcí krajského vysílání. Zvukové reportáže měli na starosti zejména Štěpán Klouček, Josef Merunka, Luboš Holoubek a Zdeněk Havel, do roku 1953 i Bohuš Ujček. V roce 1954 bylo při zpravodajství ustaveno **reportérské oddělení**, jehož vedením byl pověřen Vladimír Brunát.

K nejrozsáhlejší organizační změně ve zpravodajství došlo 22. května 1953, kdy byla usnesením Čs. rozhlasového výboru vytvořena celostátní korespondentská síť 25 zpravodajů, pokrývajících téměř celé území republiky⁵⁴.

I když denním chlebem byly budovatelské informace o dosažených úspěších, nejvíc pracnosti a nervů na sebe poutaly tzv. oficiality – sjezdy a konference, zasedání orgánů KSČ a KSSS a jiné akce, na nichž vystupovali představitelé strany a státu. Protože se neodvažovali zasahovat do projevů a diskusních vystoupení funkcionářů, trvali hlavní redaktor K. Hrabal i ředitel domácího vysílání J. Hřebík v prvních dvou letech na tom, aby se vysílaly rozhlasem bez krácení celé dvou- i tříhodinové projevy. V takových dnech bylo obvyklé, že polovinu dne (i déle) vysílal jeden programový okruh projevy a na druhém se hrála klasická hudba nebo sovětské a budovatelské písně, aby se nezne-

Reportérská kabinav Národním shromáždění při Sjezdu obránců míru (1949). V pozadí stojí redaktor B. Ujčeka, vpravo technik O. Růžička

vážil obsah, přenášený na prvním programu. Teprve po roce 1954 se začala tato praxe mírnit; později byl dokonce hlavní redaktor nebo náměstek ústředního ředitele přizván do tiskové komise sjezdu, kde se na místě řešily otázky, co přenášet, co dávat ze záznamu a v jakém rozsahu.

Jiným druhem akcí, na které se soustřeďovala pozornost celé zpravodajské redakce, byly velké manifestace. Největší z nich byly každoroční oslavy 1. máje, při nichž se pojetí reportáže rok od roku rozšiřovalo. K popisu hlavního pražského průvodu se postupně přidávali reportéři z oblastních a krajských studií se zprávami nebo reportážemi z Bratislavy, Brna nebo Ostravy, případně dalších měst. Později se dokonce popis hlavního průvodu prokládal vstupy zahraničních dopisovatelů s informacemi o oslavách nebo i demonstracích v místě jejich působení.

Prvomájové vysílání začínalo už brzo ráno zprávami a rozhovory z průmyslových závodů na téma, jak se připravují do průvodu a jakými pracovními úspěchy se v něm chtějí pochlubit. Reportéři s krátkovlnnými vysílačkami se hlásili ze seřadišť průvodů, reportáž byla prokládána lyrickými poznámkami a fejetony, jejichž autorkou byla nejčastěji Zdena Sulejdrová. To všechno mělo navodit náladu k vysoké účasti na oslavách.⁵⁵

Přes množství používaných frází na těchto reportážích rostla profesionální kvalita nové reportérské generace, která měla nahradit reportéry vypovězené z rozhlasu na počátku padesátých let.

V každé směně zpravodajské redakce byl zařazen redaktor specializovaný na obor zahraniční politiky. Pracoval anonymně, bez uvádění svého jména pod materiály, které mu procházely rukama. Proto sem někdy byli na čas přerazováni odborní zahraničněpolitickí komentátoři, kteří se pro nějaký svůj postoj nebo větu ocitli v politické nemilosti. To na čas postihlo například i Miloslava Pátka, Věru Štovičkovou-Heroldovou, Marii Tomanovou-Drozdovou aj. Teprve když se na jejich hřích zapomnělo, mohli se vrátit do své „mateřské“ zahraniční redakce.

Redakce mezinárodního života

Od roku 1952 do roku 1958 ji vedl Karel Šubrt. Ten byl také stálým autorem nejpopulárnějšího pořadu redakce Nedělní poznámky ke světovým událostem (vysílané v neděli po poledních zprávách). Druhým závažným pořadem, na němž se střídala celá redakce, byl sobotní Komentář týdne. Vedle těchto dvou nejzávažnějších relací připravovala redakce v roce 1953 ještě pořady Nad mapou světa a Poznáváme SSSR a podílela se na Besedách s posluchači (1954) nebo Tribunách posluchačů (1958). Od roku 1956 přibyl nový pořad Obrázky ze světa, blízký pozdějšímu Zápisníku zahraničních zpravodajů.

V padesátých letech redakce trpěla velmi omezeným stykem se světem. Jedině Miroslav Čapek měl za sebou zahraniční praxi z dvouletého zpravodajského pobytu v Bělehradě. Prvním zahraničním korespondentem padesátých let se stal až v roce 1955 Květoslav Faix, ovšem jenom ve východním Berlíně. Jako další zahraniční korespondent odjížděl – tentokrát do Budapešti – v roce 1956 Ladislav Porjes a do Moskvy Jiří Brunner. Teprve v roce 1957 byla proražena dlouholetá mezinárodní izolace, když hranice sovětského bloku překročili hned tři noví zahraniční dopisovatelé: Dušan Ruppeltdt odjel do Indie, Jan Vinař do Číny a Ludvík Čermák do Spojených států. V roce 1958 se nám znovu otevřela Jugoslávie, kde začal pracovat Miloslav Pátek.

Redakce mezinárodního života byla jediným pracovištěm, kterému se dařilo pomocí jazykových znalostí svých redaktorů a sledováním těžce získávaného zahraničního tisku (byť to byly většinou jen tiskové orgány tamních komunistických stran) získávat přehled o skutečné situaci ve světě. Vychovala řadu novinářů, kteří se později zařadili mezi žurnalistickou elitu (z padesátých

let to byli zejména M. Čapek, M. Pátek, V. Štovičková-Heroldová, Jan Petránek, z pozdějších Čestmír Suchý, Jiří Dienstbier, Luboš Dobrovský, Karel Jezdinský a další).

Redakce tělovýchovy a sportu,

i když byla samostatná, navazovala na činnost zpravodajství. V letech 1951–1960 ji řídil **Jaroslav Beneš**. Redakce zajišťovala kompletní zpravodajský servis pro všechny relace včetně Rozhlasových novin. Kromě toho připravovala tehdy oblíbené čtvrthodinky ranního tělocviku, které vedli externisté, profesori tělocviku, nejčastěji prof. Fuhrmann a prof. Kubelka.

Největší zájem posluchačů byl v čase ještě nerozvinuté televize soustředěn na přenosy a reportáže ze sportovních utkání. Populární Josef Laufer ukončil reportérskou činnost v roce 1950, pracoval dál jako redaktor ČTK a v rozhlase občas vypomáhal se zpravodajstvím při sobotních a nedělních službách. V letech 1947–1951 ještě hovořil jako reportér a dokonce krátce vedl sportovní redakci Otakar Procházka, který svou dráhu sportovního reportéra otevřel už v roce 1937. Redaktoři E. Koukal, M. Cikán a J. Hora nepřechkali rok 1952.

Další bylo třeba najít konkurzem. Nestačily tu ovšem jenom sportovní znalosti a reportérské schopnosti – cestu reportéra do zahraničí schvalovala státní bezpečnost a ÚV KSČ, a proto musel být nový uchazeč přijatelný především jim. K cestě na olympijské hry v Helsinkách v roce 1952 nedostal například souhlas žádný ze sportovních reportérů a museli tam jet dva reportéři zpravodajství – Bohuš Ujček a ostravský Vít Mokroš, ačkoli o sportu nevěděli nic. (Jejich reportáže včetně slavných Zátokových vítězství se vysílaly s hodinovým zpožděním, protože se jednak nic nesmělo vysílat přímo, jednak bylo nutné jejich projevy pracně upravovat a stříhat.)

V roce 1953 se konečně objevili dva schopní adepti. Z rozhlasového stenografa Karla Maliny se stal sportovní reportér. A ze sportovní redakce Mladé fronty přišel Stanislav Sigmund s rychlou kadencí slov, jakou dosud uchvacoval posluchače jen slovenský reportér Štefan Mašlonka. V letech 1949–1950 pracoval ve sportovní redakci také Ota Pavel, který se však věnoval jen zpravodajství a reportáži psané. Účinnými pomocníky byli sportovní reportéři krajských studií – v Brně Lev Vašíček a Miloš Zouhar, v Plzni Miloslav Holman a Miroslav Pražák, v Českých Budějovicích Vladimír Vácha,

v Ostravě externista herec Lubor Tokoš, v Hradci Králové Stanislav Zářecký.

Pro přenos z olympijských her z Melbourne v roce 1956 bylo třeba několik týdnů předem vyzkoušet příjem australských krátkovlnných vysílačů, které zabezpečovaly zámořské spojení s ČSR (16. listopadu 1956). Jinou organizačně náročnou akcí bylo každoroční zpravodajství z cyklistického Závodu míru Praha–Berlín–Varšava. K technické dokonalosti za použití letadla a krátkovlnných vysílaček byly však tyto reportáže přivedeny až v šedesátých letech.

Největší tělovýchovnou akcí padesátých let byla I. celostátní spartakiáda v roce 1955.

Vedle reportáží z masových cvičení a průvodů, které zajišťoval zvláštní celorozhlasový štáb pod vedením Josefa Koláře, vysílal Čs. rozhlas už od listopadu 1954 od úterý do čtvrtka nácvičné čtvrt hodinky (v 17.30 hod. pro muže, ženy a dorost, ve 20.20 hod. pro cvičence vesnických jednot). Na hlavní reportáže se připravovalo 35 reportérů z nejrůznějších redakcí i z hlasatelského sboru. Zkušebně natáčeli reportáže z okresních tělovýchovných slavností a poté na krajských spartakiádách v Brně, Košicích a Karlových Varech.

Pro hlavní reportáže bylo na hlavní tribuně strahovského stadionu vybudováno pracoviště s deseti reportážními kabinami, režii a studiem pro rozhovory. Druhé pracoviště bylo na východní tribuně nad vstupní branou s výhledem na stadion i na seřadiště, třetí pak v rohu stadionu⁵⁶. Spartakiádní reportáže a hlavně příprava na ně pod vedením dr. Koláře zanechaly podobně jako MEVRO výraznou stopu na odborném růstu řady rozhlasových pracovníků.

Průmyslová redakce

nesla hlavní tíži budovatelské tematiky. Od jejího vzniku ji vedl **Jiří Ruml**, od roku 1955 **Rostislav Běhal**. Hned prvním úkolem redakce v září a říjnu 1952 bylo propagovat „zdokonalenou soustavu proporcionálního rozvoje ekonomiky“ a přivést reportáže o tom, jak ji u sebe uplatňují jednotlivé podniky.

Vzhledem k významu, který byl přikládán budovatelské tematice, měla průmyslová redakce k vysílání přiděleny nejatraktivnější časy (o nichž se pak tradovalo, že z nich padaly na posluchače „krumpáče a lopaty“).

Byly to: na okruhu Praha v 17.30–18.00 hod. Zkušenosti našich závodů, 1x týdně na Československu ve 21.30–22.30 hodinové pásmo o některém aktuálním problému našeho hospodářství, v neděli odpoledne na Československu v 16.00–16.30 hod. seriál reportáží z velkých staveb a projektů Naše vlast bude krásná a bohatá a v úterý a pátek večer v 19.00–20.20 hod. pořad Hrajeme nejlepším pracovníkům za plnění plánu, po němž následoval desetiminutový hospodářský komentář.

Přehled témat z října 1952: Nové metody práce ve stavebnictví (2x), Mechanizace v ostravských dolech, Učíme se bolševické metodě plánování, Technicko-hospodářské normy, ve večerním hodinovém čase Rychle a bezpečně na železnici.

K uvedeným pořadům přibyl postupně ještě Týdeník socialistické soutěže a od 30. března 1953 rozhlasový kurz Učíme se chozrasčotu (každé pondělí od 18.00 hod.).

Hledáním zajímavých forem si redakce postupně nacházela cestu k posluchačům, které tato tematika zajímala. Do diskusních a instruktážních pořadů k ekonomickým otázkám byli zváni odborníci se znalostí praxe a s výhradami k byrokratickým a dogmatickým metodám funkcionářského aparátu (zásluhu o to měla zejména Věra Tučková) a také výzvy k socialistickému soutěžení neměly proklamativní ráz, ale velmi praktický charakter.

Úspěšné byly zejména dva seriály podporující zlepšovatelské hnutí a rychlé rozšíření důvtipných metod a nápadů za hranice závodů, ve kterých vznikly: v letech 1955 a 1956 seriál Nápady, které vám pomohou a v letech 1957–1958 Velká rozhlasová soutěž vynálezců a zlepšovatelů. Jenom za první rok bylo v prvním seriálu odvysíláno tři sta námetů a zájemce mohl od redakce dostat na vyžádání popis nápadu, o který měl zájem, nebo aspoň radu, kde získat informaci a pomoc. Druhý seriál se poučil z nedostatku prvního, kdy se pozornost rozptýlovala i na hospodářsky nevýznamná témata, a proto sám zadal k řešení 27 technických problémů, z nichž 21 skutečně našlo své řešitele. Zvítězil návrh na obnovu železničního svršku bezстыkovými kolejnicemi.

Tyto akce neřešily, ale jen záplatovaly nedostatky, způsobené postupným technickým zaostáváním čs. průmyslu a mezinárodní izolací. Rozhlas jimi také jen zastupoval instituce, které takové otázky měly mít na starosti. V dané době ovšem měly svou platnost a v bezvýchodnosti situace pomáhaly udržovat iniciativu a naději.

Zemědělská redakce,

kteřou řídil **Slavomír Vosecký**, se musela vedle otázek ryze zemědělských (například uskladnění úrody, ošetřování hospodářských zvířat, význam mechanizace, vznik strojních a traktorových stanic) zabývat především psychologickými a sociálními otázkami, které vznikaly na vesnici jako důsledek kolektivizace a způsobů jejího provádění. Od původní propagace se začalo přecházet ke skutečné publicistice, začaly se hledat a objevovat příčiny obtíží a střetů, ke kterým na vesnici docházelo.⁵⁷

Otázkám organizace, technologie, pokrokovým zkušenostem byly vyhrazeny tradiční polední časy země-

dělského vysílání (okolo 12.30 hod.), v nichž se redakce dokonce v roce 1953 vrátila k formě dialogů „sousedů Rákose a Brázdy“ (rozpravy vzdělaného a pokrokového zemědělce s konzervativním), jak je uvedli v život už ve dvacátých letech v zemědělském rozhlasu J. Prokop a B. Horák. V roce 1954 byl v poledním čase vysílán kurz Na pomoc družstevním školám práce, kde v závěru každé lekce byly kladeny kontrolní otázky a správné odpovědi byly odměňovány knihou.

Symptomem nové doby se staly v roce 1958 Tribuny naší vesnice. V nich se už do značné míry otevřeně vyjadřovali lidé z družstev k problémům lidských vztahů,

Reportáž z JZD Volevčice, redaktor B. Ujčák (1950)

poměru ke společnému vlastnictví, organizaci práce, hospodárnosti ap. Od Tribun vedla už přímá cesta k tzv. problémovým pořadům šedesátých let. V otevřených rozhovorech z reportáží dominovali zemědělskému vysílání zejména Otta Beránková-Bednářová a Čeněk Pražák.

Vysílání pro ženy

přešlo – kromě několika málo personálních doplnění nebo přesunů do Hlavní redakce politického vysílání – do nové organizace z roku 1952 v tradiční podobě z let 1945–1951 i v tradičním vysílacím čase (denně kromě neděle v 11.00–11.30 hod.). Jeho vedoucí zůstala **Olga Vojáčková**.

I když základní obsah půlhodinek zůstal stejný (výchova dětí, lékařské a sociální otázky, vedení domácnosti ap.), přesto byla i tato redakce vtahována do budovatelské a politické tematiky.

V lednu 1951 zahájila redakce cyklus o výchově nejmenších dětí Živá výchova, o dva týdny později si dala celá redakce závěsek získat pro svou půlhodinku co nejvíce dělnických a zemědělských dopisovatelek. V únoru 1952 začal podvečerní cyklus Rodinné právo (18.00–18.15 hod.), ale dopolední půlhodinky obsahovaly jiná témata: Význam manželství v sovětské společnosti, Rozprava o kosmopolitismu, Naše asfaltěrky, Překonávání obtíží při nástupu žen do zaměstnání. Seznámení s novými odborníci v oboru zootechniky, O hygieně mytí nádobí ve společných stravovnách, O práci zdravotnické hlídky v závodu PAS, O práci produktivní a neproduktivní, Neplývejte léky, kurz Přípraven k zdravotnické obraně, anketa Co se změnilo v mém životě od roku 1945.

Redakce vysílání pro ženy musela reagovat na zvyšující se zaměstnanost žen a odliv části posluchaček od dopoledních časů: už na jaře 1952 byla půlhodinka pro ženy také v sobotu v 17.30 hod.

Podobně jako u zemědělské redakce se od října 1958 na Praze II ve 20.00 hod. (v pondělí) vysílala Tribuna zaměstnaných žen, kde se stále víc ozývaly otázky vztahu člověka a společnosti. Vysílání pro ženy také úzce spolupracovalo s krajskými studií, kde jejich autorkami byly hlavně Jarmila Kobělková (v Ostravě) a trojice Alena Tučková, Irena Večeřová a Anděla Zemková (v Brně). Základ pražského kádru tvořily Růžena Fischerová (do roku 1951), Zdena Navarová, Květa Pincová, Marie Vo-

secká a Jarmila Votavová, k nimž postupně přicházely další. Velmi platným přínosem pro redakci zemědělskou i vysílání pro ženy byla reportérská aktivita a žurnalistické schopnosti Libuše Šnekové.

Zrcadlo kultury

Redakce pod tímto názvem vznikla v roce 1955 v Hlavní redakci literární a dramatické (HRLD) jako redakce kulturní publicistiky a v roce 1957 byla převedena pod Hlavní redakci politického vysílání.

Ovšem už v letech 1945–1950 byla kulturní publicistika náplní Rozhlasových novin i Kulturní hlídky, kterou s velkým přehledem a erudicí vedl dr. Jan Wenig. Ve zpravodajství a Rozhlasových novinách po roce 1952 se oblastí kultury zabývala rubrika vnitřních informací a kultury, v ní pak zejména Dagmar Hubená, později také Marta Bekerusová.

Kulturní publicistika, jak ji zavedla HRLD (a pak v podstatě beze změny převzala HRPV), připravovala zejména nedělní recenzi Kniha týdne na okruhu Praha II (od roku 1954) a o něco později Nedělní knihovničku (přehled knižních novinek týdne na Praze I). Každodenní ranní kulturní informace nesla název shodný s pojmenováním redakce – Zrcadlo kultury. V roce 1956 přibýlo Filmové okénko a Okénko do zahraniční kultury.

Redakci řídila **Zdenka Silanová**. Výraznou osobností v oboru divadelní a literární recenze byl Jiří Pober, recenzentkou literatury a výtvarného umění byla Ilona Borská-Štuková.

Vzdělávání

Rozhlas – nástroj převýchovy

Rozhlas byl bez jakékoli pochyby považován za významný prostředek masového šíření osvěty, vzdělávání a výchovy. Teď ovšem byl postaven před úkol stát se masovým nástrojem převýchovy. Bylo třeba vyvrátit mnohé z toho, čemu učilo předválečné české školství, dát nový výklad dějinám, přírodním vědám, světové filozofii, náboženství, vstítit nový světový názor. Bylo třeba vychovat, nebo – jak se mluvilo a psalo – „vytvořit“ nového socialistického člověka. Šíře tohoto úkolu neměla téměř hranice. Sahala od přednášek, vysvětlujících význam

„táborů nucené práce“ (10. ledna 1949) nebo varujících před cizími agenty (Jak pracují nepřátelské rozvědky – 11. a 12. dubna 1950), až po rozhlasový nácvik lidových tanců, určený účastníkům májových manifestací⁵⁸. Vzdělávací oddělení mělo pro tento úkol v letech 1949–1952 k dispozici prakticky denně večerní časy v rozsahu 15–20 minut a druhý „přednáškový“ čas v poledne ve 13.30 hod. Významná byla nedělní Živá slova (na jejichž přípravě se podílely i kraje, zejména Brno) a nedělní promluvy Zdeňka Nejedlého Na okraj dne.

Pro charakteristiku uvádíme průřez jedním lednovým týdnem roku 1950:

Večer: pondělí: O akci proti pohlavním chorobám (okruh Praha),

Osvobození Maďarska Rudou armádou (okruh „M“),

úterý: Rok stranické výchovy: Rozvoj socialistického průmyslu,

středa: Košický vládní program,

čtvrtek: Kniha, která mne poučila (Erenburg: Bouře),

úterý (okruh Praha) a čtvrtek (okruh „M“): cyklus Obrazy z českých dějin.

Poledne: O sovětských významnáních, O sovětské filmové technice ad.

Na deset patnáctiminutových přednášek cyklu Obrazy z českých dějin vysílaného od ledna do března 1950 navazoval v létě cyklus Obrazy světových dějin. V roce 1950 proběhl (v čase od 22.25 hod.) na okruhu „M“ také cyklus

Rozhlasová čítanka; zleva J. Šrámek, prof. A. Pražák, V. Růt, J. Drmllová (1950)

dvacetiminutových přednášek Dějiny filozofie, pojatý samozřejmě zcela z marxistického hlediska (charakteristické bylo předposlední přednáškové téma: Tvůrce nového myšlení – Stalin). V roce 1951 běžel rovněž ve večerních časech od června cyklus dvaceti čtyř přednášek na téma Poznáváme SSSR a každou neděli večer hodinová montáž Putujeme po táboru míru, pojednávající o mírovém hnutí v různých státech světa.

Rozhlasová univerzita

Zásadní obsahová změna, ke které došlo ve vzdělávací činnosti rozhlasu zejména od roku 1950, se odráží nejlépe na osudech nejvýznamnějšího vzdělávacího pořadu – Rozhlasové univerzity. Otcem této myšlenky byl vedoucí redaktor přednáškového oddělení brněnského rozhlasu **Živan Vodseďálek**.

Živan Vodseďálek (1903–1975)

V letech 1922–1927 absolvoval FF UK, v letech 1936–1939 pracoval v ČsRo Praha, v letech 1939–1950 v přednáškovém oddělení ČsRo Brno. Autor pásem o Galileovi (A přece se točí – 1941), Keplerovi (Vesmír je zákon – 1941), S mikrofonom mezi atomy (1942) ad. Po roce 1945 uvedl v brněnském vysílání Volné tribuny – živě vysílané diskuse odborníků na téma, které jim bylo předloženo teprve na začátku pořadu. Po roce 1948 bylo vysílání pořadu zastaveno.

V roce 1947 přišel Ž. Vodseďálek s myšlenkou, jejímž cílem bylo obnovit povědomí o vývoji světové vědy, přerušené šestiletou okupací. Rozhlasová univerzita měla půlhodinové lekce, jichž se vedle přednášejícího účastnilo i několik „žáků“, kteří oživilí výklad otázkami, připomínkami a opakováním. Na závěr lekce dostávali rozhlasoví posluchači kontrolní otázku a k odpovědi mohli připojit své vlastní dotazy nebo připomínky. Po skončení celého cyklu obdrželi osvědčení o poslechu. Akce měla překvapivý ohlas, na první lekci došlo na 1700 odpovědí. (Ještě v roce 1970 ukazoval průzkum, že Rozhlasová univerzita má pětiprocentní sledovanost.⁵⁹)

Prvním Vodseďálkovým cyklem Rozhlasové univerzity z roku 1947 byl Vývoj země a tvorstva. V roce 1948 následovaly Dějiny lidstva a Dějiny lidského myšlení. Ale už v roce 1949 se úspěšné myšlenky zmocnilo vzdělávací oddělení pražského rozhlasu, aby v rozmezí ledna až dubna uvedlo vlastní cyklus Dějiny socialismu. Po

něm následovalo od září Budování socialismu připravené ostravským studiem.

Také na Živana Vodseďálka byl vyvíjen tlak, aby dal své zkušenosti do služeb nové politické orientaci. Šlo o tematiku zemědělskou, ztíženou navíc bojem proti zatracovaným „buržoazním“ vědeckým metodám, například tzv. mendelismu-morganismu. Další cyklus v lednu až dubnu 1950 pod názvem Rozhlasová zemědělská univerzita připravila znovu Praha; Ž. Vodseďálek nakonec pod silným nátlakem odvedl v dubnu až červnu 1950 svou poslední rozhlasovou práci, Základy mičurinství, kterou však odmítl uvést pod jménem svého „dítka“ – Rozhlasové univerzity – a dal jí název Rozhlasová technika. Nato znechucen sám odešel z rozhlasu – podobně jako v Praze M. Očadlík a J. Kolář – a věnoval se pedagogické práci na brněnské lékařské fakultě, kde přednášel úvod do přírodních věd. Před svým odchodem stačil ještě ovšem vychovat brněnskému rozhlasu výborného pokračovatele v osobě **Vladimíra Šimanova**.

Na podzim 1950 pokračovala Rozhlasová univerzita cyklem Z dějin lidu Československa, připraveným pražskou redakcí, v březnu následovalo ostravské téma Uhlí, základ civilizace, které mělo na jaře 1952 pokračování v tématu Víte, co je železo? Mezitím ještě stačila Praha v září 1951 navázat na svůj předchozí cyklus tématem Kapitoly z dějin předmnichovské republiky a od konce března 1952 uvést poslední cyklus Rozhlasové univerzity pod hlavičkou vzdělávacího odboru O výchově ve škole, v rodině i v životě. V polovině roku 1952 došlo totiž k reorganizaci rozhlasu a na místě bývalého vzdělávacího odboru vznikly redakce dvě: **redakce propagandy marxismu-leninismu** (do jejíž činnosti spadala oblast společenských věd) a **redakce vědy a techniky** (pro obor přírodních věd), obě jako součásti Hlavní redakce politického vysílání.

Někteří pamětníci želí zániku samostatného vzdělávacího odboru a vidí příčinu dalších obtíží v podřízenosti politickému vysílání⁶⁰. Ale objektivní zpětný pohled ukazuje, že to vzdělávací činnost, alespoň v oboru přírodních věd, vlastně zachránilo, i když samozřejmě nezůstala uchráněna politických tlaků a nesměla vybočovat (hlavně ne v první polovině padesátých let) z přísně střeženého rámce státní ideologie. Tomu by se však nevyhnula ani při zachování samostatnosti.

Nesporným kladem bylo, že propaganda marxismu-leninismu dostala se svou vlastní redakcí také své – programovým schématem přesně vymezené – proporce ve vysílání a přesně se také vymezil čas pro popularizaci přírodních věd a techniky. Vždyť pohled na březnové vysílání vzdělávacího odboru z roku 1952 ukazuje, že politická témata zabírala už většinu vysílacího času: Na pomoc Roku stranického školení – Marxisticko-leninské učení o sociální revoluci, O významu Svazarmu, Možnosti mírového soužití dvou hospodářských systémů, O životě Matyase Rákosiho, Jak se připravovala zrada na albánském lidu (dokumentární pásmo) aj.

Redakce vědy a techniky

Následující cykly Rozhlasové univerzity už připravila redakce vědy a techniky:

- 1953: Vývoj života a vznik člověka;
Jak věda rozřešila tajemství duševního života;
- 1954: Věda v boji o zdraví člověka;
Věda pomáhá zemědělské praxi;
- 1955: O hmotě a energii;
- 1956: Poznáváme živou hmotu;
Psychologie v našem denním životě;
- 1957: O mezinárodním geofyzikálním roce;
K otázkám výchovy dospívající mládeže;
- 1958: Do blízkého i vzdáleného vesmíru.⁶¹

Redakce vědy a techniky vysílala kromě Rozhlasové univerzity i řadu dalších samostatných pořadů a seriálů. Tak například v roce 1953 na okruhu Československo pondělní populárně-vědecké nebo technické besedy, v pátek v 18.30 hod. pásma o vědeckých osobnostech střídaná Měsíčníkem novinek z vědy a techniky, jednou týdně okénko Z díla laureátů státních cen, v úterý dopoledne lékařské a přírodovědecké přednášky. V roce 1954 seriál Poznáváme tajemství přírody, Úspěchy vědy a techniky, Hovoří k vám lékař, Technická knihovnička.

Právě na Rozhlasové univerzitě se ukazuje, že soustředění ryze ideologických témat do samostatné redakce přineslo už v této těžké době možnost vracet se postupně k původnímu záměru – aby rozhlas udržoval pravidelnými cykly vzdělanostní úroveň nejširších vrstev na současné úrovni vědy. Redakce vědy a techniky hledala ve snaze naplnit tento cíl vlastní cesty a dost úspěšně kličkovala mezi stranickými příkazy a zákazy, zejména když v jejím čele stál člověk tak cílevědomý,

vzdělaný, vnitřně poctivý a někdy až urputně bojující za své přesvědčení, jako byl **Josef Branžovský**. V redakci spolu s ním pracovali vzdělání filozofové Věra Horká a Alois Holas, dále Tomislav Neklan a Oldřich Jendřulek a od roku 1955 Ivo Budil, později přední popularizátor v oboru astronomie a kosmického bádání.

Josef Branžovský (1909–1992)

Původně pedagog měšťanských škol na Ostravsku. V letech 1943–1945 vězněn v Buchenwaldu, v roce 1960 absolvoval FF UK, v roce 1962 získal titul CSc. Jako učitel spolupracoval na popularizátorských pořadech ostravského rozhlasu s J. Kolářem a L. Tetensem. Od roku 1945 redaktor, pak vedoucí přednáškového odboru ostravského rozhlasu. V letech 1952–1963 vedoucí redakce vědy a techniky v Praze, od roku 1963 zástupce vedoucího studijního oddělení ČsRo. Pracoval také v oboru literární (zejména na díle Karla Čapka) a filmové kritiky, nedokončen zůstal rukopis Úvod do filozofie.

Aby obraz popularizátorské činnosti redakce vědy a techniky byl úplný, nesmíme zapomenout na to, že v letech 1952–1958 uvedla i šestnáct pásem vynikajícího popularizátora v oboru historie a přírodních věd, jakým se stal – po zákazu reportérské činnosti a po nemoci, která mu přivodila částečné znehybnění – redaktor **František Gel**.

„Gelova pásma jsou vyprávěním v hlasech (vyprávěč, komentátor, kronikář, reportér atd.), jádrem však stále zůstává vyprávění neobyčejné, poučné a přitom plastické, kořeněné ironií a humorem. Košatosti mu dodávají četné digrese, odbočky od hlavního proudu vyprávění, a dále používání různých stylových rovin, od hymničnosti a patosu až k pohledu na historii v nedbalkách. Zřídka využívá Gel specifických rozhlasových prostředků, jeho vyprávěčství se bez nich obejde, není zásadního rozdílu mezi tím, co psal pro rozhlas a pro tisk.“⁶²

Prvním Gelovým pásmem z historie⁶³ byla slavná a snad i nejlepší Marseillaisa, kterou uvedl ještě vzdělávací odbor 30. října 1949. V roce 1950 následoval Galileo Galilei a Internacionála; pro vzdělávací odbor ještě Gel zpracoval v roce 1951 téma o vzniku kalendáře pod názvem Proč je dnes 27. prosince a v roce 1952 Dr. Jan Janický – Kryštof Kolumbus lékařské vědy a S.O.S. – Pásmo o zkáze lodi Titanic.

Nová redakce vědy a techniky zařadila do vysílání v letech 1953–1958 tato Gelova pásma:

1953: Egypt – země pyramid;

1954: Hmotu nelze stvořit ani zničit (M. V. Lomonosov);

O vynálezci ruchadla; Blíž k poslední záhadě člověka;

1955: Elektrické oči lidstva (akad. J. Heyrovský); O slávě českého rybníkářství; Město vidím veliké; Rychlejší než zvuk (K. E. Ciolkovskij); Inženýr Pasteur;

1956: Jiří Agricola; Muž, jenž poznal veliké tajemství země (akad. F. Pošepný); Narozeniny krásného průmyslu;

1957: Minulost naší budoucnosti; Paprsky X; O železe v té české zemi; Příběh zkratky „L“.

Kromě tvorby uvedené vzdělávacím odborem a pak redakcí vědy a techniky napsal ovšem F. Gel v letech 1949–1958 řadu pásem pro mládež, pro redakci Zrcadla kultury a od roku 1956 hojně i pro nově založenou redakci A-Zet, která vládla skvělými vysílacími časy v nedělním podvečeru. Celkem uvedl Čs. rozhlas v uvedené době 36 pásem Františka Gela a 16 dalších v letech 1959–1963. Každé z nich je příkladem skvělé práce s faktem, hlubokého humanismu, autorovy charakteristické skromnosti a umění pointy⁶⁴.

Vedle Františka Gela se na vzdělávací činnosti dospělých posluchačů v letech 1949–1953 podílel několika charakteristickými pásmy také **Josef Kolář**. Jeho doménou ovšem byla práce pro mládež, ponechejme si proto tuto výraznou osobnost do další kapitoly.

Brněnská škola Živana Vodsedálka a Vladimíra Simanova dala vyrůst dalšímu výraznému autorovi vzdělávacích pořadů a současně reportérovi, mladému **Přemyslu Matulovi** (1926), který se uvedl 24. listopadu 1954 odvážnou reportáží Operace srdce, kde hlavním dramatickým prvkem byl tlukot srdce – nemocný, přerývavý, pak dokonce úplně ztichlý, až nakonec vítězný po zdařilé operaci. Své reportérské umění dal Přemysl Matula do služeb popularizátorské práci v oboru medicíny, archeologie i techniky.

Spolupráce mezi pražskou redakcí a krajskými studií v Brně a Ostravě byla ostatně velmi blízká a častými hosty ve vysílání byli i kmenoví členové odborného týmu Živana Vodsedálka, zejména prof. dr. Ferdinand Herčík a prof. dr. Jiří Štefl.

Redakce propagandy marxismu-leninismu

Druhé odnoži bývalého vzdělávacího odboru, redakci propagandy marxismu-leninismu, není třeba věnovat tolik pozornosti. Stablně se tu opakují pořady Na pomoc posluchačům Roku stranického školení, besedy

pro účastníky základních kurzů a kroužků marxismu-leninismu, besedy o spisech V. I. Lenina, J. V. Stalina a K. Gottwalda, ranní historizující poznámka List z kalendáře. Smysl její práce charakterizuje poznámka o budoucích úkolech redakce v prvním čísle programového časopisu Náš rozhlas v roce 1953: „(...) *chce pomáhat především těm, kdo se účastní Roku stranického školení, členům strany i nestraníkům.*“ Živá slova v péči redakce občas degenerovala na pouhé vystoupení vynikajícího horníka, hutníka nebo traktoristy, kteří vyprávěli o své práci, vztahu ke straně a současnosti.

Ideový vývoj, kterým procházela doba, redakce i rozhlas, charakterizují některá témata pořadů Živá slova: Velké štěstí je žít ve stalinové epoše (duben 1952); Dokumenty o protinárodní a protilidové politice T. G. Masaryka (květen 1953); V čem spočívá škodlivost kultu osobnosti (duben 1956); O tvůrčím charakteru stranické práce a O posilování lidové zákonnosti (červenec 1956).

Redakce propagandy vykazovala značnou fluktuaci pracovníků. Nikomu se nechtělo zůstat u tak rutinní práce. Od roku 1952 do roku 1958 se tu vystřídali tři vedoucí. Ani řadoví redaktori tu nezůstali déle jak dva až tři roky. Nejdéle – sedm let – tu pracoval pozdější tvrdý normalizátor Josef Skála (1953–1960), ze vzdělávacího oddělení sem přešla historička Helena Vávrová-Šleisová, která se spolu s Janou Neumannovou (manželkou básníka Stanislava Neumanna) velmi agilně podílela na ideovém zvratu redakce v polovině šedesátých let.

Vysílání pro děti a mládež

Jeho podobu formovaly tři významné rozhlasové osobnosti: **Dr. Jindřich Heller**, metodik celého systému školského rozhlasu, v jehož čele stál od roku 1936. Řídil skupinu vysílání pro mládež až do roku 1953. **Dr. Josef Kolář**, pedagog, graduovaný přírodovědec a především popularizátor srdcem i duší. A nadto významný rozhlasový autor, jeden z tvůrců rozhlasového pásma, který se na jeho vývoji začal podílet už jako externista v polovině třicátých let. A konečně **Miloslav Disman**, opět pedagog a jemný estét, který svůj život zasvětil myšlence výchovy dětí uměním.

Výhodou byla skutečnost, že tento rozhlasový odbor poměrně málo zasáhla vlna čistek a personálních výměn. Zachovala se tu značná kontinuita. Josef Kolář se sice v roce 1950 rozhodl vrátit zpět za středoškolskou katedru, ale po reorganizaci rozhlasového programu v roce 1952 se vrátil jako všeobecně uznávaná osobnost.

Na uprázdněné místo po J. Kolářovi nastoupil další středoškolský profesor, tentokrát češtinář Vladimír Kovářík. Po Kolářově návratu pracovali ve stejné redakci oba ve vzájemné shodě.

Vladimír Kovářík (1913–1982)

V roce 1938 absolvoval FF UK, v roce 1965 docent. Od roku 1946 externě spolupracoval s rozhlasem pro školy, v letech 1950–1955 zástupce hlavního redaktora vysílání pro děti a mládež. V letech 1955–1964 náměstek ředitele Čs. televize a její programový ředitel. V letech 1966–1969 pedagog, později proděkan fakulty sociálních věd a publicistiky UK.

A konečně v roce 1954 přichází pátý pedagog – dr. Ferdinand Smrčka.

Ferdinand Smrčka (1904–1988)

V roce 1927 absolvoval FF UK, profesor gymnázií v Táboře, v Praze, ve Slaném, profesor a od roku 1945 ředitel gymnázia v Praze na Žižkově. V roce 1954 nastoupil do rozhlasové redakce pro mládež, už v příštím roce se stal zástupcem hlavního redaktora a v roce 1959 hlavním redaktorem. V roce 1960 byl předsedou rehabilitační komise, která řešila případy nespravedlivých a politicky motivovaných výpovědí z let 1948–1952. V roce 1970 odešel do důchodu.

Přítomnost zkušených pedagogů ve vedení útvaru se odrážela nejen v cílevědomé programové náplni a v metodice působení na dětské (a vůbec na „mladé“) posluchače, ale i v celkové atmosféře v redakčním kolektivu, v jeho soudržnosti i v rychlém růstu mladých adeptů.

Programová práce nacházela silnou oporu i v krajských studiích, mezi něž bylo možné rozložit řadu úkolů; některé pořady se pak staly přímo jejich doménou (brněnský **Paprsek**). Vedoucím vysílání pro mládež v Brně byl Vladimír Simanov. V Ostravě vedl vysílání pro mládež Liboslav Tetens. V Plzni spolupracovala zejména Libuše Metličková, v Českých Budějovicích Zdeněk Pražák.

Rozhlas pro školy

navazoval samozřejmě na dvacetiletou tradici a ani nový politický režim se ho nehodlal zřít. Dne 18. srpna 1949 vydalo ministerstvo školství, věd a umění výnos č. 73 198/49 o relativně povinném poslechu školského rozhlasu na školách I. a II. stupně. V srpnu 1951 vyšla nová ministerská směrnice o poslechu rozhlasu pro školy na školní rok 1951/1952, podle níž se „na školách mateřských a národních zavádí do rozvrhu hodin povinný poslech rozhlasu pro školy. Středním školám se doporučuje výběrový poslech rozhlasu pro školy. Ředitel školy na poradě učitelského sboru sestaví plán relací, které nejlépe poslouží k prohloubení učiva a zajistí jejich poslech vhodnou úpravou rozvrhu.“⁶⁵

Vysílací časy rozhlasu pro školy se za celé sledované období v podstatě neměnily. Hlavní čas určený na pomoc výuce připadal na dobu mezi 10.00–11.00 hod. Ráno kolem 8.00 hod. (v 8.05 hod., později v 8.00 hod., nakonec v 7.50 hod.) připadalo na Hlášení školám, později na pořad Děti vám zpívají, případně na kurzy ruštiny.

Ve školním roce 1950/1951 bylo odvysíláno na 232 hodin školských programů (z toho 12 hodin pořadů s krátkou stopáží pro mateřské školy, 58 hodin pro národní a 71 pro střední školy, 58 hodin pro gymnázia, školy odborné a zemědělské a cca 33 hodin společných pořadů a ranních hlášení).

Ve školním roce 1951/1952 bylo odvysíláno celkem 217 hodin (pro mateřské školy 14, národní 62, střední 90, odborné 24, společné pořady a hlášení 27 – nižší rozsah pořadů pro odborné školy byl způsoben tím, že z odborných škol zůstaly v péči rozhlasu pro školy jen školy zemědělské).

Protože vysílací časy zůstávaly stejné, neměnil se rozsah školského vysílání příliš ani v letech 1953–1958.

Většina pořadů měla charakter rozhovorů, scének a pásem. A právě mezi nimi dominovala **nauková a výchovná pásma Josefa Koláře**.

Za třicet let výchovné práce připravil J. Kolář pro rozhlas 245 pořadů, z toho na 200 pásem, z nichž třicet připadá na období, o kterém mluvíme, tedy na léta 1949–1958.

„*Psal především pásma pro děti a využíval v nich často personifikace přírodního světa („Jdeme spát“ – o zimním spánku; „Jdeme do světa“ – o šíření semen; „Soud jedovatých rostlin“ – škodlivost i prospěšnost rostlinných jedů).* Personifikace byla tehdy jednak

účinným nástrojem popularizace, jednak byla oblíbena pro zábavnou formu blízkou světu pohádek a dětskému vnímání. (...) jeho rozhlasová pásma byla nejen výrazem snahy hovořit populárně a názorně, ale sledoval i záměr naučit. Proto používal při výkladu názorných demonstrací (nejdůkladněji v pásmu „Co víte o svém srdci?“, kde demonstroval už na začátku třicátých let tlukot srdce a tlukot po námaze). (...) Jeho osobitou metodou byla dále důsledná indukce prostřednictvím sokratovského dialogu, „babické metody“, kde se docházelo k správnému poznání postupně v dialogu starého a mladého hlasu.“⁶⁶

Z jeho pásem (vytvářených většinou pro středoškolský rozhlas) jmenujme na ukázk:

1949: V zemi sopek a ledovců (vyprávění o přírodovědecké výpravě na Island);

1951: Malé příčiny a velké následky (o původcích spavé nemoci, malárie apod.); Tvůrce rostlin (o Mičurinovi);

1952: Vývoj života; Krev – dárcé života;

1953: Užitečný hmyz; Dávný život.

Pedagogické práce Josefa Koláře se ovšem obracely nejenom k dětem, ale i k dospělým. Proto byl významným podílníkem na programech vzdělávací redakce, a to i v krátkém období, kdy v rozhlase nepracoval. Volba tématu a výklad byly ovšem v té době poplatné společenské objednávce, kterou si vynucovala vzdělávací redakce, a také přechodnému nekritickému obdivu k úspěchům sovětské vědy.⁶⁷

Umělecké a výchovné pořady pro děti a mládež

Program školského rozhlasu pro nižší i vyšší stupeň středních škol už naznačoval přímý vztah k té části vysílání pro děti a mládež, která nebyla vázána školskými osnovami. V oblasti tematiky „život dětí a mládeže“ úzce spolupracoval s pionýrskou organizací, propagoval a dokonce metodicky ovlivňoval činnost pionýrských skupin na školách, byl v blízkém vztahu k Čs. svazu mládeže a podporoval, někdy i spoluorganizoval jeho akce.

Redakci školského rozhlasu prošli (a nasbírali tu zkušenosti) mnozí kmenoví pracovníci pozdějších odborných redakcí (Václav Čtvrtek, Josef Malý, Dagmar Maxová, Kamil Horák a další). Výrazná byla i péče o čistotu jazyka, které věnovali pozornost vedoucí pedagogové.

V roce 1948 převládala v pořadech pro mládež metoda MEVRO, proto do roku 1949 přešly mládežnickým ME-

VREM založené zájmové skupiny Rozhlasového klubu mladých (čtenářský, přírodovědecký aj.). V prosinci 1949 nahradily pořady MEVRA Rozhlasové estrády mladých, vysílané každé úterý rozhlasem pro mládež z Vinohradského divadla v Praze. Zájmové kroužky Rozhlasového klubu mladých doplnil od září 1950 nový pořad Kultura mladýma očima – ostatně na tradici těchto kroužků navázaly v roce 1952 nově založené rozhlasové kroužky mladých biologů, zeměpisců, čtenářů a techniků.

Nové pořady Pohledy do světa seznamovaly s životem mládeže v různých zemích. Byla to už součást přípravy velké centrální akce – III. mezinárodního festivalu demokratické mládeže 1951 v Berlíně. K jeho propagaci přispěl i seriál informací a písní Píseň přátelství ať zpívá, kdo je mlád, vysílaný od poloviny června 1951.

Nejzávažnější akcí roku 1951 bylo vyhlášení soutěže na původní rozhlasovou pohádku, na rozhlasovou dramatizaci lidové nebo umělé pohádky a konečně na původní rozhlasovou „realistickou“ hru pro mládež s uzávěrkou do 15. září 1952.

V soutěži sice nebyla udělena první cena, nicméně vzešly z ní úspěšné pohádky – Františka Pavlíčka Tři volavčí pera a Oldřicha Kryštofka O dvanácti havranech a bílé holubici (dramatizace polského příběhu), hra Libuše Blažejové Kytička hrdinům a konečně „realistická“ hra Františka Pavlíčka Leonidas žije (v režii Miroslava Kalného) vysílaná se značným ohlasem 1. prosince 1952.

Od ledna 1952 připravila hudební redakce pro mládež na každou středu od 17.00 hod. Koncerty pro mládež se záměrem vzbudit v mládeži lásku k českým a ruským klasikům.

V té době se ovšem vysílání pro mládež už také pod tlakem mládežnických organizací výrazně politizovalo.

Ke každotýdenním Pionýrským besedám přibýlo jednou měsíčně pásmo Sovětští pionýři naším příkladem, končící heslem: „Tak tomu je, protože o naše děti pečuje největší člověk na zemi – Stalin.“ V březnu 1952 se dětské vysílání připojilo k velké kampani, která ovládla všechny školy a pionýrské organizace. Pod vlastní znělkou a heslem „Nedovolíme, aby americké bakterie vraždily korejské děti“ byly zveřejňovány protestní dopisy a akce dětských organizací proti tehdy šířené zprávě, že Spojené státy použily údajně ve válce proti severní Koreji infikovaný hmyz.⁶⁸

Hlavní redakce pro děti a dorost

Druhá polovina roku 1952 přinesla také oblasti dětského vysílání zásadní organizační změnu. Podle moskevského vzoru se odbor pro mládež přeměnil v **Hlavní redakci pro děti a dorost**⁶⁹. Dohledem nad ní byl po dobu trvání Čs. rozhlasového výboru (1952–1953) pověřen náměstek předsedy ČSRV, spisovatel Josef Věromír Pleva, hlavním redaktorem byl jmenován Josef Kolář. Hlavní redakce se rozčlenila na dílčí redakce: redakci pro školy (z tradice nazývanou i rozhlas pro školy), redakci literární, hudební, vzdělávací a pionýrskou. Později přibyla redakce pro mládež.

V **čele redakce pro školy** stanul na krátkou dobu **Václav Čtvrtek**. Redakce pro školy později zanikla, zůstal jen administrativní útvar, který koordinoval činnost odborných redakcí na přípravě pořadů pro školy podle přijatého plánu a připravoval metodické listy pro učitele.

Literární redakce vedená **Libuší Blažejovou** vedle povinných zadání pro školský rozhlas připravovala na každé nedělní odpoledne tradiční „velkou“ pohádku a na sobotní (někdy i na pondělní) odpoledne hru pro mládež (většinou dobrodružnou), dále pohádky pro nejmenší, dětský magazín Kohoutek, literární besídky, četbu na pokračování a informativní měsíčník *Knihy – naši přátelé*. Dramaturgická práce se tu opírala zejména o výborné dramaturgy Alenu Brízovou, Jiřího Kafku a Jaroslava Poura.

Hudební redakci převzala v roce 1951 po skladateli Karlu Hábovi **Helena Karásková**. Vlajkovým pořadem redakce byly nesporně Koncerty pro mládež, ale cílevědomá výchovná práce se soustřeďovala na odpolední hudební besídky pro děti a na pořad *Toulky s písničkou*, které dávaly zejména starším dětem příležitost k vlastnímu zpěvu. Členem hudební redakce byl i skladatel Viktor Kalabis, hýčkaným dítětem pak Dětský rozhlasový sbor Čs. rozhlasu, založený Karlem Hábou a vedený Bohumilem Kulínským.

Vzdělávací redakci (později tzv. „malou vědu a techniku“) převzal do své péče po zrušení samostatné redakce školského rozhlasu Václav Čtvrtek. Tato redakce nejvíce přispívala do pravidelné sítě vysílání pro školy.

Vedle toho připravovala i dva svěbytné půlhodinové pořady z oboru vědy a techniky – jeden pro děti, druhý pro starší mládež, ze kterých vzešel nejprve výborný

Paprsek a po něm oblíbený, i staršími posluchači sledovaný Meteor. V redakci vyrůstal pod dozorem Václava Čvrtka a za stálé pomoci a rad nestora rozhlasových popularizátorů dr. Koláře mladý a nadějný Josef Kleibl. A když Smrčka v roce 1960 svěřil svůj pořad Hovoříme s rodiči do péče mladého učitele Kamila Horáka, přešlo i toto vysílání pod střechem redakce vědy a techniky.

Počátky pořadu Hovoříme s rodiči (od 4. ledna 1955) jsou nerozlučně spjatý s osobností Ferdinanda Smrčky. On mu dal tvář, své letité kantorské zkušenosti, svou lidskost i pochopení pro lidské slabosti, moudrost a uvážlivý pedagogický záměr. Vysílaly se v rozsahu 25 minut večer po 20.00 hod. a reprizovaly se s velkou odezvou v sobotu dopoledne.

Pionýrská redakce, vedená **dr. Josefem Malým**, byla redakcí aktuální publicistiky z dětského prostředí. Její redaktori-reportéři jako například Eva Kopecká, Vladimír Branislav, Hana Vrbická ovládali umění získat od dětí autentický, přirozený projev i názor (bez naučených pionýrských frází), a protože děti ve svých projevech neznají faleš, dovídali se často věci, které nebyly právě v rámci strážené politické linie. Tak se Pionýrská jitřenka, jak se od roku 1953 pořady pionýrské redakce nazývaly, stávala průkopníkem „reportáže-pravdy“, s níž vstupoval rozhlas do začátku šedesátých let.

Redakce pro mládež vznikla jako poslední ze specializovaných skupin s úkolem působit publicistickými pořady na mládež od 15 do 25 let. Její vedoucí byla **Dagmar Maxová** a vedla ji s úspěchem až do roku 1964, kdy byla pověřena řízením první okružové redakce – III. programu. Redakce pro mládež byla zprvu úzce spjata s aktivitami Svazu mládeže a také názvy hlavních pořadů odpovídaly tehdejší frazeologii: *Mládí republiky* a *Mladé směně*. Ale postup redakce výborně vystihla vzpomínka Kamila Horáka: „*Byla to taková praxe, že jsme museli vypracovávat plány. Ty plány kdyby někdo vzal dnes, vstávaly by mu vlasy na hlavě, protože tam byly formulace, které byly opsány ze stranických směrnic, jak působit na mládež. Ty plány to přesně kopírovaly. Ovšem vysílání samo se od toho dost odlišovalo.*“⁷⁰

Ostatně sám Svaz mládeže musel revidovat svou strnulou praxi svazáckých schůzí, brigád a recitačních souborů a pokoušel se získávat mládež napodobováním skautských

táborů a her, a tak se už v červenci 1954 posluchači setkali s pořadem U táborového ohně („Chvilka písní, které si mladí rádi zazpívají“) a rozhlas rozesílal rozmnožené Písně k táborovému ohni každému, kdo o ně požádal.

První pořady Mladí republiky uváděli mladí herci Jana Dítětová a Josef Vinklář. V redakci pracoval před svým odjezdem do Spojených států v roli zahraničního zpravodaje aktivní účastník MEVRA Ludvík Čermák a snažil se s mladými posluchači sdílet svůj vztah k moderní jazzové („černošské“) hudbě. I z New Yorku neopomněl občas zásobit vysílání pro mládež novými nahrávkami. Pracovali tu Dita Skálová, Mojmír Chalupa, Milan Rykl. Svazácké nadšení postupně ustupovalo kritickým sondám do života mládeže a připravovalo cestu k živému vysílání Mikrofóra například pořadem Mikrofon mladých (od roku 1958). Také Podvečer s písničkou byl už náznakem doby, která teprve měla přijít.

Vysílání pro děti a mládež mělo už za dob školského rozhlasu vlastní skupinu režisérů, specializovanou na dětské pořady, na práci s dětskými herci a pro dětské posluchače. Vedl ji Miloslav Dismán, režisér dětských pořadů s dvacetiletou zkušeností. V roce 1955 přešel do Prahy režisér Josef Svátek, který se už v Brně blýskl režii mnoha pohádek. Čtveřici doplňovali Věra Frühaufová-Kováříčková a Karel Weinlich.

Redakce armádního rozhlasu

zřízená v roce 1945 jako článek Hlavní politické správy ministerstva národní obrany byla 1. října 1956 přičleněna k Hlavní redakci vysílání pro děti a mládež. Náčelníkem armádní redakce byl v době jejího připojení k HRDM **Slavomil Vondrášek**, jeho předchůdcem v letech 1948–1954 **Antonín Šeda**⁷¹. V letech 1956–1958 se v redakci sešli jako redaktori publicista Jiří Šebánek, básník Karel Šiktanc a žurnalisté ing. Josef Valchař a Miloslav Volf. Bylo již řečeno, že redakci procházela celá plejáda herců, spisovatelů, básníků i žurnalistů, kteří si tu odbyvali vojenskou prezenční službu (mimo dříve jmenované například i Vladimír Dvořák, Ivo Fischer, Pavel Kohout, Harry Macourek, Miloš Vavruška a další). Přestože Hlavní politická správa dál zadávala redakci úkoly, nemohly talenty a nápaditost zdejších redaktorů nevybočit ze strohé vojenské linie. Redakce natáčela scénky, reportáže, pásma. Nedělní Polní pošta měla vysokou poslechovost. Slavomil Vondrášek za podpory redakce pro mládež postupně otevíral schopným autorům

vysílací časy pro iniciativu, která v šedesátých letech přerostla hranice armádního vysílání a stala se svébytnou součástí rozhlasového uměleckého programu.

Umělecké slovo a zábava

Podpora původní tvorby

Literární a dramatický program Čs. rozhlasu se v poválečném období vyznačoval snahou navázat na slibný rozvoj slovesné tvorby, zejména na výboje, jež se ve třicátých letech odvíjely v pražském, ale především v brněnském rozhlasovém studiu. Společenský zlom, který se odehrál v únoru 1948, však dolehl svými ideologickými limity i na rozhlasovou literárně-dramatickou tvorbu.

V roce 1950 byla v pražském rozhlasu ustavena centrální dramaturgie, která měla rozhodující slovo v přípravě dramatických pořadů i v krajských studiích. Brnu, které mělo za sebou slavnou etapu významných výbojů, zejména ovšem v předválečných letech, byla svěřena péče o hry pro děti a mládež.

Po jistou dobu shledáváme v rozhlasovém programu i v tvůrčích záměrech ještě do jisté míry liberálnější rysy, které jakousi setrvačností přetrvávaly z předchozího období. Ještě na počátku roku 1949 deklarovalo rozhlasové vedení snahu oblesat dvěma pořady (jedním hudebně-literárním a jedním hudebním) nově založenou mezinárodní soutěž Prix Italia⁷². K tomu však už nedošlo. Mezitím totiž se ideová omezení rozrůstají a zahraniční produkce začíná být přijímána s nedůvěrou a odporem. Rozhlas se postupně – věren vládnoucí ideologii – zbavuje zahraničních vlivů s výjimkou jediného, a to je vliv sovětský. Ten však prozatím do našich krajů nedolehl se vši silou boje proti „formalismu a režisérismu“, který o několik let později téměř zcela zlikvidoval českou původní rozhlasovou hru. Prozatím – a to až do roku 1952 – rozhlas vehementně o původní tvorbu usiluje a vypisuje jednu soutěž za druhou: na rozhlasové hry, humoristické hry, povídky, či pouze na náměty.

Soutěže byly zpravidla úzce orientovány na budovatelská témata a motivovány snahou přimět k tvůrčím pokusům

Z natáčení rozhlasové hry Přelom, u mikrofonu režisér J. Horčíčka (1952)

i amatéry. Jedna z nich byla vypsána na samém počátku roku 1948. „Chceme dát nejen spisovatelům, ale i všem posluchačům příležitost, aby spolupřispěli rozhlasový program a pomohli nám jej obohatit novými zdroji. Do této soutěže přijímáme náměty napsané ve formě prostého vyprávění nebo povídky, a není podmínkou, aby byly napsány na stroji. (...) Tentokrát dáváme výslovně přednost příběhům, které mají vztah k budovatelské obnově republiky a k jejímu lidově demokratickému duchu.“⁷³

Podobnou cestou postupovala při získávání nových autorů z řad pracujících i literární redakce.

„Už delší dobou vysílá literární oddělení v rubrice ‚Prostým perem‘ verše a povídky od lidových spisovatelů. (...) I když ovšem práce vykazují různé nedostatky, i když jsou tu chyby v pojetí či v uměleckém zpracování, přece často přinášejí tyto pokusy klady, které ani spisovatel vytvořit

nemůže: nová, dosud neznámá prostředí, zvláštní zážitky, úzký vztah člověka k jeho práci a lidí v práci navzájem. (...) Nedávno se skončila velká soutěž, pořádaná Svazem čs. spisovatelů, nazvaná ‚Pracující do literatury‘. Čs. rozhlas se nyní připojuje k této akci, která jistě potrvá dál.“⁷⁴ Příliv her a námětů z tzv. pracovního prostředí a snaha přilákat k rozhlasové tvorbě nejširší masy se ovšem nezastavily u zástupců dělníků, horníků a rolníků. „Příslušníci SNB píší i rozhlasové hry. Začali psát na výzvu ministerstva vnitra k soutěži na rozhlasovou hru ze života a práce SNB. (...) Z her zaslaných do soutěže připravil dramaturg pražského rozhlasu dr. Fr. Kožík poutavé a zajímavé pásmo, které bylo vysíláno stanicí Praha II ve čtvrtek 29. září ve 21.00. Pásmo je zajímavé tím, že s rozhlasovými herci v něm účinkují sami členové SNB, kteří hrají sebe samy jako představitele hlavních úloh příslušníků SNB.“⁷⁵

Při hodnocení účinnosti těchto předem k nezdaru odsouzených pokusů o rozšiřování autorského zázemí byli redaktori málokdy tak otevření jako Anna Hostomská, když psala o již zmíněné soutěži z roku 1948, jejímiž vítězi byli Vratislav Blažek a Harry Macourek: „*Celkem došlo do soutěže 110 prací, z nichž pouze 32 vůbec přišlo v úvahu pro provedení, když ne cenu. (...) Devět z deseti prvních her je od autorů, kteří už pro rozhlas pracovali dříve. Tedy ani nové talenty se vlastně neobjevily, zato si však rozhlas v anonymní soutěži ověřil, že jeho spolupracovníci jsou skutečně i v anonymní soutěži nejlepší ze všech ostatních účastníků.*“⁷⁶

Návrat ke klasice

Přihlédneme-li k celkově nevalné úrovni textů, které se z takto získané tvůrčí žně vysíláním šířily, není snad ani s podivem, že v dramaturgii začaly převažovat hlasy o důležitosti reproduktivní funkce rozhlasu, v jejímž rámci je nutno posluchači zprostředkovat kontakt s prověřenou uměleckou kvalitou.

K této tendenci přispěly i některé projevy, jež zazněly na celostátní konferenci Čs. rozhlasu v lednu roku 1949 z úst vedoucích pracovníků rozhlasu a kulturních institucí a jež zdůrazňovaly ideologicky podmíněný akcent na tradice národní kultury:

„Jedním z nejdůležitějších úkolů kulturního programu je začlenění děl klasiků do celé programové soustavy. (...) My máme podstatně jiný postoj k národním klasikům než národy jiné, zejména sousední. U nás je celá řada osobností minulosti, které za živé klasiky právem už můžeme pokládat. (...) U nás platí totéž co v poměrech sovětských, že totiž velký klasický umělecký zjev se stává majetkem všeho lidu, předmětem zájmu nejdůležitějších skupin a vrstev národa.“⁷⁷

„Nikdo nemůže tvrdit, že se v rozhlase na kulturním poli nic neděje. Také zde se pracuje. A toho nejlepším důkazem je například propagace našich zemřelých klasiků. (...) V otázkách kulturních je správná jediná ta linie, která je odhodlána vésti a nedat se vésti. Zdá se mi, že v otázkách kulturních ještě stále činíme velké koncese špatnému průměru, nebo lépe řečeno podprůměru.“⁷⁸

Všechny tyto okolnosti přispěly k tomu, že v literárně-dramatickém repertoáru začaly převažovat tendence k přednostnímu uvádění děl klasického repertoáru nad původní tvorbou ještě před rokem 1952, tedy před rokem zásadní reorganizace rozhlasového organismu.

Systematicky se v programu začaly objevovat adaptace divadelních her. V roce 1949 se například uskutečnil cyklus sovětských divadelních her (uvezeny byly hry Pogodinovy, Kornejčuka a dalších představitelů tzv. sovětské klasiky). Nastudována a uvedena byla ve stejné době mj. i tato dramatizovaná či pro rozhlas upravená díla: M. Majerová: Nejkrásnější svět, A. Branald: Lazaretní vlak, V. Káňa: Parta brusiče Karhana, J. Wenig: Malíř svého lidu, F. Kožík: Kníže kacířů, A. Langr: Dvoji lidé, V. Cach: Duchcovský viadukt.

Literární redakce (byla v té době členěna do redakce sovětských literatur a redakce české a slovenské literatury) připravovala rozsáhlé četby na pokračování. Nespornou převahu měl výběr titulů ze sovětské, popřípadě české budovatelské prózy. Ve vztahu ke klasickému odkazu byla však současně natáčena díla prověřených kvalit a mnohdy ve špičkové interpretaci. A tak se literární redakce – vzdor rozsáhlé produkci dobově poplatných titulů – může už od počátku padesátých let chlubit tituly, které se v průběhu doby zařadily do zlatého fondu rozhlasu, například **Babička Boženy Němcové** v přednesu **Růženy Naskové** (1952).

Rok 1951 byl v rámci silícího důrazu na uvádění národní klasiky označen jako Jiráskův rok. Kromě řady čteb z Jiráskových próz se do akce zapojila i dramatická redakce, která jednou měsíčně nabízela dramatizaci některého Jiráskova díla (cyklus začínal dramatickými úryvky z F. L. Věka v režii Přemysla Pražského).

Ve stejném roce přišla redakce rozhlasových her na pomoc těm posluchačům, kteří se rozhodli zapojit do soutěže o Fučíkův odznak. Od ledna byly postupně vysílány dramatizace všech románů, které měli adeпти odznaku důvěrně znát – jako první byla uvedena dramatizace Fadějevovy *Mladé gardy*.

Divadlo před mikrofonem

Boj proti formalismu, který byl pod heslem „Pryč s teorií rozhlasovosti – pryč s režiséřismem“ vyhlášen rovněž v roce 1951, nabyl na skutečné intenzitě o rok později. Reforma vnitřní organizace rozhlasu, vyhlášená pod přímým sovětským vlivem, přinesla jednak nové uspořádání redakcí (vznikl model redakcí, který se v nezměněné podobě uchoval až do začátku sedmdesátých let – o tom viz pasáže v oddíle Organizace), jednak dolehla v nemenší míře i na podobu programu. Z dramatické

produkce téměř důsledně zmizely původní rozhlasové hry, které byly označeny ve shodě se sovětským vzorem za slepou uličku vývoje. Programu začala v různých podobách dominovat divadelní dramatika. Po jistou dobu byla praktikována metoda záznamů divadelních představení, snímaných přímo v divadle s doprovodným slovem hlasatele, který diváky zasvěcoval do situací, jež nebyly v auditivní podobě srozumitelné. Tato forma tzv. divadla před mikrofonem (dramaturgicky měl přípravu této řady na starosti povětšinou **Jaroslav Janovský**) však byla poměrně brzy opuštěna a dramaturgie dala přednost rozhlasovým úpravám her a jejich natáčení ve studiu, a to buď při zachování hereckého obsazení té které konkrétní inscenace, či stále častěji v obsazení vlastním.

Výběr titulů takto nastudovaných her je poměrně pestrý. Nacházíme tu v hojné míře především sovětskou dramaturgiu – V. Ivanov, A. Arbuzov, V. Višněvskij, A. Kornejčuk, V. Gusev, J. Burjakovskij ad. Vedle toho byla natočena četná díla české i světové klasické dramaturgie – J. K. Tyla, V. K. Klicpery, L. Stroupežnického, A. Jiráska, K. Čapka, F. Šrámka, M. Gorkého, W. Shakespeara, F. Schillera, Molièra, J. N. Nestroye. Některé nahrávky z té doby (například Ostrovského Výnosné místo z roku 1952) zachycují vynikající herecké výkony (v tomto případě herců Národního divadla) a staly se trvalou součástí rozhlasového repertoáru. Zasluhu na natočení divadelních inscenací v rozhlasové úpravě měli v největší míře Dalibor Chalupa a Josef Bezdiček. Soustředění na téměř výhradní realizaci divadelního dramatického repertoáru vedlo k založení tradice Nedělních divadelních večerů, pořadu, v němž se na stanici Praha I neděli co neděli ve 20 hodin vysílaly adaptace divadelních her (s tím, že jednou do měsíce byla do tohoto času zařazována opera). Počínaje 3. říjnem 1954 se Nedělní divadelní večery vysílaly nepřetržitě do konce padesátých let, přičemž i později (po několika přestávkách) zůstal tento čas tradičně věnován divadelní dramatu.

Na realizaci textů velkého množství adaptovaných divadelních her se režijně podílela především trojice generace zakladatelů naší moderní rozhlasové režie – Josef Bezdiček, Přemysl Pražský a Miloslav Jareš. V jejich nastudování vznikl nejpodstatnější díl rozhlasového fondu klasického repertoáru (například adaptací Shakespeareových her), který byl v následujících letech sice doplňován a rozšiřován, v případě mnohých titulů je však dodnes živou a využívanou součástí repertoáru.

Režisérský sbor, který se podílel na přípravě dramatické a literární produkce, byl však (kromě jmenované

režisérské trojice) v průběhu padesátých let mnohem širší. Tvořili ho dále **Jiří Vasmuť** (v rozhlase od roku 1939 až do své smrti v roce 1958), **Oldřich Hoblík** (od roku 1947), **Jiří Horčíčka** (od roku 1948), **Jiří Hesoun** (od roku 1951), **Ludvík Pompe** (od roku 1952), **Jiří Roll** (od roku 1954), **Olga Valentová** (od roku 1952), v druhé polovině padesátých let se režijní práci začíná věnovat **Josef Červinka** (1958) a **Alena Adamcová** (1959). V některých krajských studiích působili režiséři, kteří do Prahy přešli na začátku šedesátých let (například **Petr Adler** a **Jana Bezdičková** z Brna).

Výraznými osobnostmi, které se zasloužily o mimořádně dobrou kvalitu zvukové složky slovesné produkce, byli tzv. ruchaři, tedy profese, jež byla ve zmíněném období označována jako „mistr hudebních a zvukových efektů“ nebo také „gramomixér“. Mimořádnou kvalitu v tomto oboru představoval **Karel Tiefertunk**, jeden z oddaných rozhlasových pracovníků, který v této profesi prožil celý svůj aktivní život (v rozhlase byl zaměstnán v letech 1938–1976). Vysokou hudebností proslul **Bedřich Marek**. V roce 1952 v této profesi (v pouhých šestnácti letech) začínal pozdější skvělý zvukový mistr a dlouholetý spolupracovník režiséra Jiřího Horčíčky **Radislav Nikodém**. K dalším představitelům této svébytné rozhlasové profese patřili ve sledovaném období Antonín Jouja, Josef Kos a Aloisie Šebková.

Personální rekapitulaci je třeba rozšířit o jména osobností, které tvořily vedení slovesného odboru, od reorganizace v roce 1952 **Hlavní redakce literárně-dramatického vysílání (HRLD)**.

V poválečných letech byl vedoucím tohoto útvaru **Dalibor Chalupa** (v letech 1945–1951, zástupcem byl František Branislav). Po něm se jím stal **Karel Gissübel** (1952–1953, zástupce Jan Zelenka), v rychlém sledu se pak na tomto postu střídali **Valter Feldstein** (1953–1954), **Václav Lacina** (1954–1955, zástupce V. Brtěk) a **Vlastimil Brtěk** (1955–1968, zástupce v letech 1958–1969 Miroslav Stuchl).

V roli vedoucího redakce rozhlasových her se v průběhu padesátých let vystřídal dvě osobnosti: divadelní odborník **Vladimír Procházka** (v letech 1950–1955) a zkušený rozhlasový dramaturg a redaktor **Karel Gissübel** (v roce 1953 byl odvolán z funkce šéfredaktora HRLD pro obvinění z politických chyb při působení v plzeňském rozhlase v poválečném období, v letech 1954–1956 vedl redakci české

a slovenské literatury, v letech 1956–1962 pak dramaturgii rozhlasových her).

Na místech dramaturgů rozhlasových her se prolínali pracovníci starší generace, kteří byli spjati s předválečnými dramatickými výboji zejména v tzv. brněnské éře – Dalibor Chalupa, František Kožík (odešel z rozhlasu v roce 1951), Karel Gissübel – s mladými a začínajícími dramaturgy, kteří měli vesměs čerstvě dokončené divadelněvědné vzdělání. K nim patřil již zmíněný Vladimír Procházka, který se později věnoval výhradně divadlu, dále **Ivo Urban**, **Jan Otčenášek**, později **Vladimír Horáček**, ale především **Jaroslava Strejčková** (do rozhlasu nastoupila v roce 1954), **Jaromír Ptáček** (1952) a **Josef Hlavnička** (1954). Hlavně se jmény posledních tří jmenovaných dramaturgů je spjata tvůrčí hledání a neobyčejné oživení v oblasti dramatizací a původní dramatické tvorby, které nastalo – do značné míry v souvislosti s celospolečenským uvolněním nejužších prověvů stalinismu – v druhé polovině padesátých let.

Návrat k rozhlasovosti

V naší společnosti setrvávaly dozvuky tzv. stalinské éry a projevy loajality vůči Sovětskému svazu ještě dlouho poté, kdy byl odhalen a svržen Stalinův kult. A tak ani striktní doktrína vtěsnávající působení rozhlasové dramaturgie do sféry adaptací divadelních látek nebyla oficiálně nikdy odvolána. Avšak řada uměleckých osobností (a to nejen v rozhlase, ale ve všech sférách umění) se cestou postupných kroků snažila posouvat a překračovat dosud velmi striktně vymezené hranice realistických metod a budovatelských témat.

V literárně-dramatickém programu rozhlasu sice nadále převažovalo vysílání adaptací divadelní dramatiky a dramatizací literárních předloh, ale nová generace dramaturgů a režisérů dobře cítila, že postupy opřené výhradně o realistickou metodu a vycházející z převzatých principů divadelní poetiky, nikoli ze specifických možností, které nabízí rozhlasové médium, jsou už vyčerpané. Postupně se začínají objevovat pokusy adaptovat literární předlohy odvážnějším způsobem. Dochází k mnohem podstatnějším zásahům do původní struktury předlohy, dramaturgové připravují texty, které jsou mnohdy jen volnou variací na motivy výchozího díla, začínají volněji nakládat s dramatickým časem, chápou se metody montáže, možností paralelně probíhajících dějů, nového řazení scén, ostrých střihů. Ruku v ruce se snahou dramaturgů rozšířit tvarové možnosti rozhlasové dramatické vyjádření jde úsilí režisérů.

Zejména pak práce **Jiřího Horčíčky** se vyznačovala novátorstvím ve všech složkách (práce s hercem, nápadité využití zvukové a hudební složky, metody střihu). Byl to právě Jiří Horčíčka, který sám dramatizoval a realizoval už v roce 1954 četbu z Poláckových Mužů v ofsajdu, ve které výrazně posunul úlohu a postavení vypravěče. Ze stejného roku pochází rovněž Horčíčkovo dramatické zpracování Bassovy Klapzubovy jedenáctky (v obou inscenacích vystupuje v roli vypravěče Karel Höger, v Bassově díle pak v roli reportéra Josef Laufer, ale také Rudolf Deyl ml., Oldřich Musil a další). Obě inscenace vznikly v redakci humoru a satiry, stejně tak jako slavná nahrávka četby z Poláckova románu Bylo nás pět v nezapomenutelné interpretaci F. Filipovského (1953). Jde o díla, která patří dodnes ke skvostům rozhlasové slovesné tvorby.

Za skutečný přelom ve využití ryze rozhlasových prostředků v dramatické tvorbě bývá označována dramatizace **Čapkovy Války s mloky**, kterou textově připravila **Jaroslava Strejčková** a režíroval **Jiří Horčíčka** (1958). Odvážně pojatá kompozice příběhu, nápadité využití vypravěče a především originální zvuková podoba (technická spolupráce **Zdeněk Škopán**) učinily z této inscenace rozhlasovědramatickou událost roku 1958. Jak se posléze ukázalo, nastudování dramatizace Války s mloky se stalo pro českou dramatickou tvorbu mezníkem, od něhož se začaly odvíjet pokusy a výboje (zejména pak v původní dramatické tvorbě), které vedly k vrcholným úspěchům, jež česká rozhlasová hra docílila v šedesátých letech.

„(Horčíčka) zašel dokonce na neprobádané pole elektrofonie. Chtěl vyjádřit nelidský mločí imperialismus a stádnost zvukovým projevem, který by se lišil od hlasu člověka. Měl to být hlas bez timbru a rezonance, naprosto bezpohlavní, nepřírozený, uměle vytvořený. Podařilo se mu to složitým technickým postupem, který byl komplikován zvláště ve scénách, kdy uměle vytvořený hlas mloka se setkává s normálním lidským hlasem. Stejně složité bylo nahrávání mločí hudby, jež má svůj hudební řád, ale bizarní instrumentaci a nijak se nepodobá lidské hudebnosti. Na několika metrech zvukového pásku provedl 132 střihů a výsledkem vyčerpávající, úmorné práce režiséra, herců a rozhlasových techniků byla nejrozhlasovější relace roku.“⁷⁹

Podněty z takto ryze rozhlasově uchopených dramatizací začaly přecházet do původní tvorby. Ještě předtím, v únoru roku 1957, vyhlásil Čs. rozhlas „*ve snaze podní-*

*tit literární tvorbu pro rozhlas a také ve snaze navázat na tradici rozhlasových her, které patřily k nejoblíbenějším a neposlouchanějším programům*⁸⁰ soutěž na původní rozhlasovou hru. Soutěž byla neanonymní a v jejím zadání nebyla stanovena žádná tematická orientace. V konkurenci 442 her (!) nebyla první cena udělena, druhá a třetí cena byly sloučeny a získaly je dva tituly (Miloš Rejnuš: Kapitánovy bomby, Vladimír Halada: Případ pro reportáž), mimořádné odměny dostali Miloš Šrámek za hru Nad Ruzyní mlha, František Tomíšek za hru Archa Noemova a Jiří Vilímek za text Tuhle partii jste prohrál, generále!⁸¹

V **Miloši Rejnušovi** a v **Jiřím Vilímkovi** získal posléze rozhlas velmi nadané dramatiky, jejichž talent se rozvinul v následujícím desetiletí (v Rejnušově případě byl tento rozvoj pohříchu přerušen předčasnou smrtí). Vilímkova hra Neodvratný sklon maratónského běžce (1968) získala v roce 1969 nejvyšší ocenění na festivalu Prix Italia. To byl jen jeden z vrcholů, jichž česká rozhlasová hra v následujícím desetiletí dosáhla a k nimž byl v druhé polovině let padesátých postupně vytvářen základ.

Úspěch řady rozhlasových her, skutečnost, že tvar rozhlasového dramatu začal lákat přední české dramatiky, jejichž tvorba byla do té doby orientována výhradně na divadlo, případně film, tkví především v systematické práci mladší generace rozhlasových dramaturgů. J. Strejčková, J. Ptáček, J. Hlavnička spolu s režisérem J. Horčíčkou podstoupili mnoho pokusů při hledání specifických výrazových prostředků, jež rozhlas nabízí, a dokázali řadu kvalitních autorů přesvědčit o tom, že výlučně akustický projev, který se mnohdy zdál jako omezení výrazových prostředků, nabízí současně ohromné možnosti. Padesátá léta představují období, kdy se s rozhlasovou dramatikou seznamoval například Ludvík Aškenazy, v Brně přišel do rozhlasu čerstvý absolvent brněnské filozofické fakulty Antonín Přidal, ale především zde už od roku 1957 působil a v těsné spolupráci s pražskou dramaturgií tvořil dramaturg **Karel Tachovský**, který rovněž sehrál důležitou roli při obrození původní rozhlasové hry. K prvním rozhlasovědramatickým pracím se chystali osvědčení divadelní dramatici (Oldřich Daněk, Miloslav Stehlík) či autoři, kteří za sebou právě měli slibné divadelní začátky (Josef Topol, Ivan Vyskočil, Milan Uhde a řada dalších).

Literární redakce

prošla v průběhu padesátých let několika organizačními změnami. V té podobě, v jaké vstoupila do šedesátých let, vznikla v roce 1957 sloučením redakcí ruských a sovětských literatur, literatur zahraničních (což ovšem ve skutečnosti znamenalo literatury socialistických zemí) a redakce literatury české a slovenské. Původní redakci ruských a sovětských literatur vedla v první polovině 50. let **Zdena Silanová** (1951–1952), později **Lýdie Vernerová**. V úloze redaktorů v ní působili Ivo Emr, Václav Daněk a Alena Parkmanová-Daňková. Redakci zahraničních literatur tvořili **Alena Maxová** (vedoucí redaktorka), Ivo Fischer, Miroslav Kratochvíl, Anna Adamská, Jarmila Minaříková. Redakci české a slovenské literatury vedl po větší část tohoto období Zdeněk Jirotka, členy redakce byli Antonín Langr, Eva Bernardinová, Donát Šajner, Jiří Hadrbolec, později Milena Hübschmannová a Miroslav Florian. Na přelomu padesátých a šedesátých let sem přešla z redakce Zrcadla kultury Dagmar Hubená. Ještě do roku 1952 v ní pracoval už vážně nemocný Václav Růt.

Šéfem sloučené literární redakce se v roce 1957 stal **Josef Štefánek**.

Od literární redakce se v roce 1957 odčlenila tzv. redakce **A-Zet (aktualit a zajímavostí)**, kterou vedla **Alena Maxová** a do které přešly výrazné osobnosti jako Ivo Fischer, Zdeněk Jirotka a Antonín Langr, z redakce pro děti a mládež sem přešla Dita Skálová. Tato redakce vydala své nejlepší plody (v podobě poutavých a posluchačsky oblíbených pořadů, jakými byly například Kolotoč, Piš a slyš, Rada moudrých) rovněž až v průběhu následujícího desetiletí.

Produkce literární redakce se zejména na počátku padesátých let orientovala výhradně na četby, zpravidla mnohahlasné jednohlasé čtení z děl autorů, kteří reprezentovali socialistický realismus (například Řezáčova Bitva). Zařazována byla velmi často pásma z literatur Sovětského svazu. Podobně jako v oblasti rozhlasových her, i literární redakce přišla svým výběrem titulů na pomoc posluchačům soutěžícím o Fučíkův odznak.

Od poloviny padesátých let se začínají objevovat snahy koncipovat cykly výkladové, provádějící posluchače určitými etapami české i světové literární historie. Od října 1954 byly vždy v neděli v podvečer (17.00–18.00 hod.) vysílány Černé hodinky, do nichž byly zpočátku

M. Homíček a J. Štuchal v zábavném pořadu

zařazovány jen četby, ale později se zde objevily složitěji koncipované typy literárních pořadů (například *Obrázky z cest* s podtitulem *Putujeme s našimi autory cizinou*, *Obrazy z dějin české literatury* – od října 1956 s přestávkami až do roku 1958). V roce 1958 vznikl cyklus *Spisovatelé u mikrofonu*, založený na rozhovorech s tvůrci a na ukázkách z jejich nejnovějších prací. Redakce rovněž sama podněcovala původní tvorbu povídkovou.

Rozhlasová zábava

V dusné atmosféře počátku padesátých let bylo patrně nejméně vděčným úkolem věnovat se rozhlasové zábavě. Diktát doby velel připravovat zábavu na jedné straně tzv. lidovou, přístupnou nejširším vrstvám, na druhé straně nastolil požadavek satiry, která by svým ostřím mířila na ideologické protivníky, tepala „zločin-

nosti a nešvary“ kapitalismu. Sílicí studená válka počátkem padesátých let akcent na takto orientovanou satiru zesilovala.

Redakce humoru a satiry (tzv. HUMSAT) postupně přistupovala k natáčení velkých estrádních pořadů – ve shodě s heslem doby „Umění masám“ se značný počet estrád natáčel přímo v továrnách nebo v zemědělských družstvech.

V únoru 1952 se v kladenské Poldině huti natáčela estráda k sedmdesátým narozeninám Marie Majerové. V březnu téhož roku byla vysílána estráda *Jaro na naší vesnici*. Od října 1953 navázala redakce humoru a satiry přímou spoluprací s redakcí průmyslovou a rozjel se celý cyklus estrád realizovaných například pro zaměstnance dolu Jan Šverma v Ervénicích, pro zaměstnance Státních drah (natáčeno v Klatovech), pro děčínské lodníky, pro zaměstnance ZPS Lišeň. Naopak estráda s příznačným názvem *Jitřnice* má dva konce (1956) byla zasazena do zemědělského prostředí. Od roku 1955 se organizovaly estrády mezinárodní, pochopitelně výhradně ve spolupráci s rozhlasem „spřátelených“ zemí.

Popularita estrád se rozvinula do té míry, že v polovině padesátých let byly ve vysílání dvě až tři estrády týdně. Členily se do *Večerů na vsi* a *Večerů v závodním klubu*. Estrády se realizovaly rovněž v průběhu letní sezony v rekreačních oblastech (v roce 1956 například v Hamru na Jezeře). V roce 1956 byla dokonce založena redakce veřejných estrád.

Úroveň estrád byla přirozeně nevyrovnaná. Vedle pokleslých a podbíživých vystoupení, vedle nepřesvědčivých pokusů o satiru na poměry západního světa se současně objevovaly kreace řady profesionálních „bavičů“ i herců předních scén.

Herecké historky interpretované například členy Národního divadla, vystoupení brněnských komiků Vladimíra Konupky a Karla Kosiny (vytvořili dvojici s názvem *Ko-Ko*), konferenciérský šarm Jiřího Štuchala (který naprostou většinu veřejně natáčených estrád sám připravoval a uváděl), ostravského Josefa Kobra a mnoha dalších tvořily nepominutelnou kvalitu, která poutala zájem posluchačů.

Oblíbenou součástí estrád byla vystoupení tzv. lidových vypravěčů, kteří svůj humor těžili ze svérázu jistých oblastí a zejména využitím nářečních prvků – například Milan Mastný v Brně rozprávěl ve slováckém nářečí. V Ostravě působil Jaroslav Wolf, který se s využitím ostravského dialektu stylizoval do postavy havíře Slivky.

V druhé polovině padesátých let došlo i ve sféře rozhlasové zábavy k jistému uvolnění. Satira zaměřila své ostří na nejrůznější nešvary domácího života; činila tak zatím velmi krotce, v jakémsi „komunálním rámci“, který nesměl překročit hranice kritiky vyšších politických míst nebo snad dokonce podstaty režimu. Vznikla velká řada rozhlasových satirických kabaretů, na jejichž tvorbě se podíleli zkušení autoři. Stále výrazněji se v oblasti zábavy začínala prosazovat brněnská literární redakce, kde se vůdčí osobností stal Vlastimil Pantůček (redaktor a autor řady satirických scének i textů k pís-ním, které zpíval spolu s Vladimírem Fuxem).

Stěžejním úkolem redakce humoru a satiry byl každoročně silvestrovský program, na jehož přípravě se pracovalo zpravidla od jara. Natočení rozsáhlé plochy a různých typů zábavných pořadů pro silvestrovské vysílání provázely četné peripetie a schvalovací procedury. Výsledný program býval s přibývajícímí lety (vzdor vši cenzorské bdělosti HSTD) vždy o jistý stupeň odvážnější. Na jeho přípravě se podíleli přední herci. Jen namátkou vyjmenujme několik osobností, jejichž hlasy zazněly v silvestrovském programu roku 1956: v pořadu *Není nad rodinný Silvestr*, který natočil režisér Hesoun a který se vysílal v podvečer, vystoupili Vlasta Burian, Stella Zázvorková, Vladimír Hrubý, Jaromír Spal, hlavní večerní kabaret uváděli Miroslav Horníček a Lubomír Lipský.

Na začátku padesátých let vedl redakci zábavy **Václav Vaněk**, poté (v letech 1953–1956) **Zdeněk Jirotka**, po něm **Jan Kuneš** a od roku 1959 **Vladimír Rohlena**, který redakci řídil až do roku 1971 a přivedl ji (přírozeně především zásluhou práce kvalitního redakčního kolektivu) k největším úspěchům a posluchačské popularitě, jichž se redakce dočkala (podobně jako tomu bylo u ostatních dílčích redakcí HRLD) v průběhu šedesátých let.

Redakční kolektiv v průběhu padesátých let tvořili Jiří Melíšek, Ilja Kučera, Jiří Štuchal, Milan Směták, Jaroslav Matoušek (oba v redakci veřejných estrád), Ivana Pietraszková, na konci padesátých let přišli Václav Jelínek a Bedřich Zelenka.

Jiří Štuchal (1912–1979)

Kabaretér a konferenciér, spisovatel humoristických příběhů. Rozhlasovou dráhu započal roku 1944 v Brně, kde působil jako zpravodaj, v letech 1945–1954 jako referent a konferenciér zábavních pořadů. V letech 1954–1956 a 1960–1972 působil v redakci humoru a satiry HRLD

Praha jako redaktor a konferenciér veřejných estrád a dalších zábavních pořadů. Autor mnoha set humoristických příběhů a anekdot, moderátor desítky silvestrovských programů. Velké popularitě se těšil jeho zábavní a informativní pořad pro motoristy *Šťastnou cestu*. Jeden z posluchačsky nejoblíbenějších rozhlasových autorů a interpretů, vynikal invencí i pracovitostí.

V samém závěru padesátých let dolehl do sféry rozhlasové zábavy osvěžující proud podnětů, které začaly nabízet houfně se vynořující aktivity malých divadelních scén – zejména dění kolem Reduty, Divadla Na zábradlí a Semaforu.

Neprosazovaly se do programu snadno, vedení rozhlasu je často přijímalo s nedůvěrou („Naši lidé si chtějí prostě zazpívat, vyjádřit v písni radost i smutek, prostý i upřímný cit. Nevěřím, že by si družstevník na poli měl chuť zazpívat dejme tomu jednu z nejnovějších písní naší soudobé tvorby, která začíná slovy: ‚Život je pro mne obnošená vesta...‘ a končí neobyčejně optimistickým závěrem: ‚Musím si vstříknout pár kapek jedu do žil, abych trochu ožil.“⁸²), ale jejich čas a hojně uplatnění v rozhlasovém programu měly teprve přijít v dalším desetiletí. Nedůvěřivé hlasy vůči novým jevům české kultury zaznívaly sice dál, zůstaly ještě dlouho běžnou součástí uvědomělé „schůzovnické“ frazeologie, ale na skutečnou podobu programu a snažení redaktorů měly stále menší vliv.

Hudba v rozhlase

Klasická hudba

Silný akcent na národní tradice, který v poúnorové době prolínal hudebním i slovesným programem, umožnil nabízet posluchačům v oblasti vážné hudby kvalitní repertoár, který se soustředěním na osvědčené klasické hodnoty příliš nelišil od charakteru, jaký měl v prvních poválečných letech. Programy navazovaly na předchozí období jak v oblasti dramaturgické, tak i tvůrčí a interpretační. Dělo se tak ostatně dál (do roku 1950) pod velkorysou patronací programového ředitele a hudebního vědce **dr. Mirko Očadlíka**, v čele hudebního odboru stál – už od roku 1945 – dál hudební skladatel **Karel Šrom**, jehož jen krátce (v roce 1951) – těsně před velkou reorganizací – vystřídal **prof. Jaroslav Zich**.

Programová skladba se v duchu dobových požadavků podřizovala především rytmům výročí autorských osobností, která se stávala příležitostí k soubornému provedení díla nebo jeho podstatné části. Například k devadesátým narozeninám Josefa Bohuslava Foerstera na sklonku roku 1949 odvysílal rozhlas celou řadu jeho děl. V počátku padesátých let zaujímal v programu hudebního vysílání dominantní postavení dílo Bedřicha Smetany. Jeho velkým příznivcem a propagátorem byl tehdejší ministr školství Zdeněk Nejedlý, který nepřiměřenou adorací Smetany způsobil jistý, byť jen dočasný, odklon zájmu o díla ostatních českých skladatelů.

Už v letech 1945–1952 se mohl hudební odbor opírat o špičkovou kvalitu stálých uměleckých těles v Praze, Brně, Plzni i Bratislavě; za jejich pomoci uskutečňoval i náročné dramaturgické plány. S rozhlasem spolupracovalo už tehdy Vlachovo kvarteto (do pevného svazku vstoupilo teprve roku 1957), Pražský komorní orchestr a sólistka Věra Řepková, jež se cílevědomě zaměřovala na interpretaci celého klavírního díla B. Smetany.

Od samého vzniku mezinárodního hudebního festivalu Pražské jaro se Čs. rozhlas aktivně podílel přenosy a záznamy **všech koncertů** na jeho domácí i zahraniční propagaci.⁸³ Čs. rozhlas se na Pražském jaru podílel také interpretačně – v roce 1952 například zahajovaly festival tradiční Mou vlastní spojené orchestry Čs. rozhlasu (SOPR a PRO) pod taktovkou **Aloise Klímy**.

Kromě koncertů Pražského jara rozhlas pravidelně přebíral koncerty České filharmonie, Slovenské filharmonie a později i Státní filharmonie Brno (která se ostatně zrodila na půdě brněnského rozhlasu).

V roce 1949 se v rámci Týdne československo-polského přátelství uskutečnil zájezd SOPR do Polska. V roce 1952 při návštěvě Klementa Gottwalda v Berlíně byl vysílán první společný pořad s rozhlasem NDR, slavnostní koncert české a německé klasické hudby. Tím skončilo období poválečného ignorování německé kultury. Další společné vysílání se uskutečnilo 26. března 1952, kdy Čs. rozhlas vysílal přímý přenos slavnostního koncertu z berlínské Státní opery, věnovaný 125. výročí úmrtí Ludwiga van Beethovena. Na programu byla jeho Devátá symfonie.

Reorganizace v roce 1952, která postihla všechny programové útvary, zasáhla samozřejmě i do podoby a činnosti hudebního odboru. Dohledem nad hudebním

vysíláním rozhlasu byl pověřen hudební skladatel **Jiří Pauer**, jeden z náměstků předsedy nově ustaveného Čs. rozhlasového výboru. Jaroslav Zich odešel a do čela **Hlavní redakce hudebního vysílání (HRHV)** byl jako hlavní redaktor povolán z Ostravy **Vlastimil Musil**. Jen nakrátko ho ještě zastoupil Mojmir Klánský.

Vlastimil Musil (1905–nezjištěno)

Roku 1927 absolvoval FF UK (filologie, hudební věda), v letech 1923–1926 studoval hudební teorii a skladbu. V letech 1937–1938 dirigent rozhlasového orchestru v Košicích, 1938–1952 vedoucí hudebního vysílání studia Ostrava, 1952–1959 hlavní redaktor HRHV v Praze. Činný i jako klavírista, autor skladeb vokální, orchestrální i scénické hudby.

V **Hlavní redakci hudebního vysílání** vznikly:

Redakce hudby symfonické, vokální a komorní (SVK) – vedl ji zprvu **Jiří Berkovec**, od roku 1954 **dr. Jiří Hlaváček**. Mezi její nejvýraznější pracovníky patřili dále Václav Břešťák, Elena Dušková a Jan Frýda.

Redakce operní hudby s Annou Hostomskou a dr. J. Štilcem st. se brzy rozplynula zčásti do SVK, zčásti do nově založené (1954) **redakce hudebního vzdělávání**. Řídil ji **dr. Jiří Štilec** za účinné pomoci zejména Miroslava Hršela, dr. Miloslava Nedbala a J. Stránského. Významným externím autorem hudebněvzdělávacích pořadů byl **prof. Miroslav Barvík**.

Původně samostatné byly i jednak **redakce hudby ruské a sovětské** a vedle ní **redakce hudby zahraniční** (podobně tomu bylo i v redakci uměleckého slova). Obě redakce však brzy splynuly. Redakci pak řídil **Pavel Nykles** (obor sovětské hudby), expertkou programové spolupráce s „ostatním“ zahraničím byla prof. Marie Grünfeldová.

Redakci hudby zábavné a operetní (někdy též „redakci malých hudebních žánrů“) řídil **Karel Harry Macourek** za pomoci hudebních specialistů: obor operetní tu zastupoval výborný textař Jiří Aplť, písňovou a šansonovou tvorbu Dalibor Basler, lidovou a dechovou hudbu Jožka Smítal, taneční Mojmir Smékal.⁸⁴

Veliký význam byl přikládán **redakci písní a lidové tvořivosti**. Založil ji a do roku 1954 vedl **prof. Albert Pek**. Obor české, moravské a slovenské písně tu spravovaly Libuše Laštovková a Milena Suhradová, zahraniční folklor Jana Merhautová.

Vlachovo kvarteto

Ještě během padesátých let, po založení a rychlém růstu kvality i významu BROLNu (Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů), došlo k dohodě, podle níž převaha dramaturgie a koncepční přípravy pořadů v oboru naší lidové písně připadla Brnu.

Autoři četných úspěšných skladeb (vážného i lehkého žánru) pocházeli ze skupiny hudebních režisérů, vedené Zdeňkem Jonákem.

Brzy po provedené reorganizaci měla redakce SVK příležitost vymanit se ze „smetanovského zajetí“, když byl rok 1954 vyhlášen Rokem české hudby. Vedle souborného provedení díla B. Smetany bylo třeba věnovat

pozornost i dalším významným osobnostem. V roce 1954 uplynulo padesát let od úmrtí hudebního skladatele Antonína Dvořáka a sto let od narození Leoše Janáčka.

Roku české hudby byly věnovány zvláštní pořady i celý cyklus, vysílaný každou nedělí v 11.00 hod. na stanici Československo. Obsahoval nejen jednotlivé skladby, ale mimo jiné i souborné provedení všech Dvořákových symfonií. Pořady uváděla znělka převzatá z úvodních taktů Smetanovy České písně. Úvodní slovo o významu Roku české hudby pronesl Mirko Očadlík.

Jakkoli se to zdá být dnes neuvěřitelné, zvláštní pozornosti posluchačů se těšila opera.

12. února 1955, v den třicátého výročí prvního rozhlasového přenosu opery z Národního divadla v Praze, zazněly jako tehdy z rozhlasových přijímačů tóny Smetanovy opery *Dvě vdovy*, realizované tentokrát do rozhlasové budovy bezdrátovým přenosem. V polovině padesátých let vysílal Čs. rozhlas jednou měsíčně (v pondělí večer) devadesátiminutový sestřih opery a dvakrát měsíčně (ve středu v 18.00 hod.) pořad *Velikáni oper* střídavě z našich operních divadel. Největší význam ovšem mělo zařazení celého operního představení jednou měsíčně do pětiletého cyklu *Nedělních divadelních večerů*. Rozhlasová dramaturgie těchto let předvedla posluchačům repertoár evropských divadel za celá desetiletí.

Mimořádné zásluhy o popularizaci opery měly zejména pořady **Anny Hostomské** Co máte nejraději.

Anna Hostomská, provd. Očadlíková (1907–1995)

V letech 1927–1928 studovala na Université Lyon, v letech 1945–1948 absolvovala FF UK (hudební věda, sociologie). V letech 1929–1938 tajemnice, v letech 1938–1962 redaktorka hudebního oddělení pražského rozhlasu. Autorka rozhlasových cyklů *Hudba, kterou mám rád* a *Co máte nejraději*. Ve středu 17. září 1952 ve 20.00 hod. se na národním okruhu Praha ozval ve vysílání poprvé její pořad *Operní výňatky* podle přání našich posluchačů, ale už 15. října našel definitivní podobu pod názvem *Co máte nejraději*, se kterým potom vydržel takřka deset let.

Problémem v sestavování dramaturgických plánů bylo zejména do poloviny padesátých let faktické oddělení od programové výměny se západním světem; poměrně řídké a ideologickým sítem ředěné bylo i účinkování umělců ze Západu na festivalu *Pražské jaro*. Naštěstí tu byla velká skupina vynikajících ruských hudebních umělců, které Sovětský svaz rád vysílal jako svou kulturní reprezentaci za hranice země.

Hudebněvzdělávací pořady, které připravovala redakce hudebního vzdělávání, se těšily po celé období 1949–1958 velkému zájmu hudbymilovné veřejnosti. Už od září 1949 byla vysílána tzv. *Hudební beseda*. Od 4. října 1954 se novinkou v hudebních programech stanice Praha stala *Lidová konzervatoř*, která populární formou seznamovala posluchače se základními otázkami hudebního umění. Od října 1955 byl v jejím rámci vysílán cyklus *Obrazy z dějin české hudby*, mapující ve dvaceti částech vývoj české hudby od doby předhusit-

ské po hudbu našich dnů. V roce 1956 cyklus pokračoval jednotlivými částmi věnovanými například B. Smetanovi, Národnímu divadlu, A. Dvořákovi, Z. Fibichovi, L. Janáčkovi, O. Ostrčilovi a dalším. Od podzimu 1957 začal nový hudebněvzdělávací cyklus *O hudbě před mikrofonom*, zaměřený na současnou hudební kulturu u nás i ve světě.

Hudební redakce jako celek se však nesoustředila pouze na interpretaci ověřených děl, ale usilovala také o podněcování nové původní tvorby. Vždyť i mezi pracovníky rozhlasu byla celá řada významných soudobých skladatelů: Jaroslav Doubrava, Jiří Jaroš, Zdeněk Jonák, Miloslav Kabeláč, Viktor Kalabis, Zdeněk Petr, František Vrána a další. Nahrávky nových děl soudobých domácích skladatelů získával Čs. rozhlas v dalších letech na přehlídkách nové tvorby. Záběry z koncertů vysílal buď přímo, nebo je zaznamenával a postupně zařazoval do vysílání. Například cyklus koncertů *Hudba našich dnů* (1958) seznamoval posluchače s nejzávažnějšími díly českých a slovenských skladatelů, vytvořenými v posledním desetiletí.⁸⁵

Lidová hudba

Součástí ideologických požadavků na podobu hudebního programu byl i velký důraz na prezentaci pokrokových tradic lidového umění. V hudebním odboru proto vzniklo (zásluhou Alberta Peka) národopisné oddělení, které se zabývalo vyhledáváním a shromažďováním lidových písní a popularizací folkloru. Pro reorganizaci v roce 1952 se redakce písní a lidové tvořivosti stala jednou z dílčích redakcí velké hudební redakce. K jejím úkolům patřila propagace folklorních souborů, pomoc při vyhledávání zpěváků lidových písní a organizace soutěží. Lidová hudba dostávala ve vysílání stále víc prostoru. V Praze, Ostravě, Plzni a Českých Budějovicích se zakládaly při redakcích lidových písní amatérské pěvecké soubory. Dne 10. května 1952 se na stanici Československo poprvé vysílala lidová hudba v provedení nově vytvořeného Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů (BROLN) s uměleckým vedoucím Jaroslavem Juráškem. Brno představilo posluchačům dvě nové pěvecké hvězdy – Jožku Severina a Boženu Šebetovskou, Ostrava Jarmilu Šulákovou. Českou lidovou píseň reprezentoval hlavně pořad *Hrají a zpívají Plzeňáci* plzeňského redaktora, dudáka a folkloristy

Zdeňka Bláhy, v Českých Budějovicích úspěšně působili etnograf Lubomír Soukup a zpěvačka-folkloristka Slávka Bulánová.

Koncem roku 1952 začala redakce plnit i funkci osvětovou – zahájila cyklus školení pro soubory lidových písní a tanců. Kromě přednášek a diskusí, v nichž vystoupili odborníci především z Ústředí lidové tvořivosti, obsahoval cyklus i velké množství hudebních ukázek. Souborům lidové umělecké tvořivosti (LUT) byl určen i pravidelný třicetiminutový pondělní pořad na stanici Praha nazvaný Co je nového v LUT. Charakter pořadu byl informační, kromě novinek a ukázek z akcí pořádaných LUT se věnoval i dopisům posluchačů.⁸⁶ V roce 1955 vysílal rozhlas přenosy z prvního celostátního festivalu lidové umělecké tvořivosti, který se konal jako součást spartakiády. Od října 1955 se začal vysílat nový pravidelný pořad Země zpívá; posluchači v něm měli možnost slyšet nejvýznamnější snímky českého a slovenského lidového umění, jaké Čs. rozhlas natočil.

Populární a zábavná hudba

Od počátku padesátých let byla tato oblast poznamenána přísným vymýcením veškerých vlivů západní hudby, v jehož důsledku byly odmítnuty nejen novější vývojové proudy, ale dokonce i jakékoli náznaky jazzu. Selekcí prošla rovněž písničková tvorba domácích. Nespokojenost s textovou složkou u starší produkce vedla k diskusím již na programové konferenci ve Zlíně v červenci 1948. Otázkou bylo, jak postupovat u starších snímků zábavné hudby, kde často dílo kvalitní po stránce hudební je doplněno „nežádoucím“ textem. Bylo rozhodnuto „*hrát dobré práce se špatnými texty prostě beze zpěvu*“.⁸⁷

Velké posluchačské oblibě se těšila dechovka, kterou rozhlas vysílal denně na stanici Praha i Československo, zpravidla střídavě na obou okruzích v ranních, poledních a večerních časech. Nejčastějšími interprety dechovkových skladeb byly závodní kapely⁸⁸, Švitorka (dirigent rozhlasový redaktor Vladimír Adamský), Hudba Hradní stráže, Ústřední hudba Čs. armády a Dechový orchestr Gramofonových závodů. I v této oblasti pořádal rozhlas soutěže (v roce 1958 například uspořádal soutěž dechových hudeb).

Optimismus „nové doby“ se promítal do snahy podniktit vznik tzv. budovatelských písní. Podobně jako tomu bylo v oblasti slovesného umění, i zde rozhlas vypsál

řadu soutěží, jimiž se snažil vznik podobné tvorby stimulovat.

V červenci 1950 vyhlásil Čs. rozhlas spolu se Svazem čs. skladatelů soutěž na nové písně. Na počátku dalšího roku byly vyhlášeny ceny, jejichž přehled nám připomene řadu známých jmen. V kategorii Mládežnická píseň získal 1. cenu Alois Palouček za píseň Slunečný den, 2. cenu Ludvík Poděšť za písně Všichni jsme mladí a Jde Frantík kolem zahrádky (tento později dlouho hraný „hit“ opatřil textem Jaroslav Dietl) a 3. cenu Jaromír Karel Fürst za píseň Chceme žít. V kategorii Zemědělská píseň zvítězil Karel Reiner (Hej, poslyšte), druhé ceny obdrželi Jan Kapr (Kluci úderníci) a Ludvík Poděšť (Pisnička o rozoraných mezích), třetí cenu získal E. F. Burian (Rudý traktorista). V kategorii Budovatelská píseň první cena nebyla udělena, druhou získal F. A. Tichý za Pochod hutníků, třetí Karel Reiner za píseň Pojďme jenom vesele a Miloš Říha za Bráníme mír. Poslední kategorií byly lyrické písně. První ani druhá cena nebyla udělena, třetí dostali Alois Hába (Jarní země) a Jan Kapr (Tolik lásky).⁸⁹

Pochopitelně velký objem ve vysílání představovala sovětská písňová tvorba. O její zařazování pečovala zvláštní redakce sovětské a zahraniční hudby.

V roce 1952 Čs. rozhlas připravil nácvik nejoblíbenějších českých, slovenských a sovětských prvomájových písní. Nácvik byl zahájen již v březnu v pořadu S písní na 1. máj, vysílaném na stanici Československo vždy v pondělí v 18.40 hod. Písně nacvičované pomocí rozhlasu zněly na všech závodech, z městských a místních rozhlasů, otiskoval je denní tisk i časopisy.

Úsilí o podporu angažované tvorby rozhlas neopustil po celá padesátá léta. Vedle toho se však v druhé polovině dekády začal do vysílání prosazovat už liberálnější přístup k populární hudbě. Svědčila o tom nejen velmi pozvolná proměna vysílané hudby, ale i zájem, který o rozšiřování žánrové pestrosti projevovala sama hudební redakce. V závěru roku 1956 uspořádala HRHV seminář o jazzu a taneční hudbě, který měl redaktory „*seznámit s vývojem, styly a konkrétními formami novější taneční hudby a jazzu. Bez podrobné znalosti této problematiky se při neustálém rozšiřování spolupráce se zahraničními rozhlasovými obory taneční hudby nemohou ve své programové práci obejít*“.⁹⁰ Nový zvuk do oblasti zábavné hudby vnášel spolu s jinými tělesy i Brněnský estrádní rozhlasový orchestr (BERO), za-

ložený již v roce 1951, jehož repertoár tvořily estrádní písně a instrumentální skladby brněnských autorů.

Pozvolna se do programu prosazovaly prvky jazzu a moderní taneční hudby, objevila se nová domácí tvorba spjatá se vznikem malých divadelních scén (například Semaforu Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra). Do sféry populární hudby tak postupně pronikal proud nové poetiky, vtipných textů a jazzem inspirované hudby, který se v rozhlasových pořadech prosadil v daleko širší míře však až v letech šedesátých.

„Tání“ v oblasti populární hudby dokumentuje například účast Čs. rozhlasu v mezinárodní soutěži o nejlepší šanson a taneční píseň pořádané rozhlasem NDR. Čs. rozhlas zorganizoval národní kolo soutěže, jehož závěrečný koncert se konal poslední únorový den roku 1957 v Lucerně. Mezinárodní finále soutěže vysílal Čs. rozhlas (i Čs. televize) v přímém přenosu z Berlína.

Ve dnech 24.–29. října 1958 se pod záštitou Mezinárodní rozhlasové organizace OIR konala v Praze mezinárodní rozhlasová konference o zábavné hudbě a souběžně s ní festival zábavné hudby, na kterém se Čs. rozhlas představil orchestrem, pro jehož sestavení a řízení angažoval – zatím jen jako externistu – Karla Krautgartnera. Nad repertoárem i zvukem orchestru ještě delegáti z NDR a SSSR, odsuzující západní „úpadkovou“ hudbu, pohoršeně kroutili hlavou. Ale orchestr začal udávat tón zábavné hudbě v Čs. rozhlase. Celý rozhlas vstupoval do nové doby.

Závěrem

Desetiletí, které začalo politickými procesy, cenzurou, zákazy živého slova, funkcionářskou tupostí, zarovnávací každou iniciativu do přesně vymezené linie, končilo jako východ z tunelu se stále silnější vidinou světla. Desítky výpovědi z rozhlasu na jeho začátku znamenaly ztráty hodnot profesionálních i lidských. Mláď, které je mělo nahradit, muselo teprve získávat zkušenosti rozhlasové, ale především životní.

Přesto nebylo všechno jen zatraceníhodné. Znovuobjevení lidové písně, úcta ke klasikům, pětiletý projekt s uvedením sto padesáti dramát a oper v Nedělních

divadelních večerech, oblíba četby na pokračování a její láskyplné podání vynikajícími českými herci, objevení hudby, která potěší i pohladí, v pořadech Anny Hostomské...

Rozhlas ušel za těch deset let dlouhou cestu. Od mentorování k Tribunám s posluchači. Od zatracení „buržoazního režisérismu“ a glorifikace „divadla před mikrofonom“ k znovuobjevení původní rozhlasové hry. Od posluhování populárně-vědeckých pořadů časovým kampaním po cílevědomé šíření vědeckých poznatků a lidové vzdělávání.

Školení reportérů na I. spartakiádu a denní setkávání s „těmi, kteří zbyli“ – Josefem Kolářem, Daliborem Chalupou, Josefem Bezdíčkem, Františkem Gelem – poskytlo mladým adeptům příležitost k nové profesionalizaci. A školení životem při odhalování společenských střetů na cestách za reportáží je učilo odvaze v odkrývání pravdy. Odhalení zločinů stalinismu je zbavilo falešné víry, zůstaly ideály.

Semínka rozhlasové renesance, která měla vzejít v příštím desetiletí, začala klíčit už v druhé polovině padesátých let.

Poznámky:

¹ Kaplan, Karel: Československo v letech 1948–1953, 2. část. SPN, Praha 1991, s. 82–93.

² Jako interbrigadisté se označovali veteráni španělské občanské války, kteří v třicátých letech jako dobrovolníci bojovali ve Španělsku v řadách mezinárodní komunistické brigády proti povstání generála Franka. Po Frankově vítězství většinou utekli do Francie, kde však na dlouhou dobu uvízli v internačních táborech.

³ Jiří Lederer později o tom napsal: „Pro tuto generaci se mi jeví charakteristické, že na začátku bylo víc víry než touhy po pravdě. Do všeho se vrhala střemhlav, aby už rychle dosáhla ráje na zemi.“ (Lederer, Jiří: České rozhovory. Čs. spisovatel, Praha 1991, s. 55.)

⁴ Rozhlas sice po vzoru ostatních ústředních institucí (ministerstev, podniků zahraničního obchodu aj.) zorganizoval v rámci kádrové politiky KSČ také dvouroční internátní kurzy, tzv. dělnickou školu v Bílých Poličanech, která měla vychovat nové rozhlasové pracovníky z řad vzorných dělníků a dělnic, ale její absolventi budoucí programový vývoj v podstatě nijak neovlivnili. Vedoucí místo obsadil jen jediný (v redakci zábavy), ostatní se rozplynuli v redakcích, nejčastěji ve zpravodajské směně.

Někteří s uměleckými sklony, například se zájmem o hudbu, využili příležitosti a pak ještě poctivě doháněli při svém zaměstnání odborné znalosti na vysokých školách, jiní se vrátili nějakou cestou k původnímu druhu povolání (například jako osvětlovači v televizi ap.).

⁵ Nečásek, František: Zahajovací slovo. In: Protokol Celostátní konference pracovníků Čs. rozhlasu a televize 20.–21. 1. 1958. ČSVRT, Praha 1958, s. 46.

⁶ Pátek, Miloslav: Rozhlasáci. Čs. rozhlas, edice Rozhlasové práce, Praha 1991, s. 62.

⁷ Z rozhodnutí vlády z 13. dubna 1948 podléhala až do roku 1952 Čs. rozhlasu většina vysílačů.

⁸ První průzkumné vysílání rozhlasu po drátě zažila 1. 5. 1953 nevelká obec Unhošť (okres Kladno). V roce 1958 připadalo již na 1000 obyvatel ČSR 19 koncesí drátového rozhlasu a 31 zapojených reproduktorů. Viz Hraše, Jiří: VKV, RPD a Čs. rozhlas. Svět rozhlasu, 1999, č. 5, s. 40.

⁹ Citace A. Novotného převzata ze zahajovacího projevu F. Nečásky na Celostátní konferenci pracovníků Čs. rozhlasu a televize. In: Protokol..., c. d., s. 16.

¹⁰ Statut HSTD mj. ukládal „zajišťovat, aby nebyly jakýmkoliv způsobem a prostředkem zveřejňovány a šířeny údaje a skutečnosti, jež obsahují státní, hospodářské a služební tajemství ve smyslu zákonných ustanovení, nebo které obsahují skutečnosti, jež podle vládního usnesení ze dne 15. července 1952, vládního usnesení ze dne 4. března 1953 a podle dalších předpisů nesmějí být v obecném zájmu zveřejňovány; zvyšovat ochranu státního tajemství a odpovědnost za jeho zachování a tím přispívat k obranyschopnosti a bezpečnosti naší republiky a její socialistické výstavby.“ (SÚA, fond 19/7, a.j. 4.31, in: Kaplan, Karel: O cenzuře v Československu v letech 1945–1956. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd, sv. 22, 1994, s. 112.)

¹¹ Pro tento účel byly v písmárně zpravodajství instalovány magnetofony s nožním zastavováním a spouštěním, aby písáčky se sluchátky na uších mohly rychleji a pohodlněji přepisovat mluvené texty na zvukových pásech. K ochraně vysílání před politicky nebezpečnými výroky pak bylo vyvinuto ještě jedno zajímavé technické zařízení. Byl to magnetofon s tzv. zpožděným vysíláním. „Přímý přenos“ s možným choulostivým obsahem nešel z mikrofonu do vysílání přímo, ale natáčel se na magnetofon, jehož pásek mezi snímací hlavou (záznamem) a reprodukční hlavou (vysíláním) probíhal složitou smyčkou, která vytvářela mezi příjmem a vysíláním několikanásobné zpoždění. Kdyby kontrolní orgán, sledující projev z bezprostředního příjmu, uslyšel něco, co by se nemělo dostat do veřejnosti, měl pár vteřin na to, aby dal příkaz k odmlce („technické poruše na vysílání“).

¹² Činností HSTD a příklady jejich zásahů se zabývá studie D. Tomáška Pozor, cenzurováno, VN MV, Praha 1994.

¹³ SÚA–A ÚV KSČ, fond 02/2, str. 100, arch. j. 117. Schůze PB 2. května 1956, bod 6 – Zrušení vysílání hymny SSSR po vysílání programu Čs. rozhlasu.

¹⁴ V roce 1956 bylo v rámci programové výměny odesláno zahraničním rozhlasům celkem 520 hodin nahrávek české a slovenské hudby všech žánrů. Čs. rozhlas na oplátku obdržel v rámci výměny od třiceti rozhlasů hudební snímky v rozsahu 333 hodin. Největší zájem byl o nahrávky koncertů hudebního festivalu Pražské jaro (viz Čs. rozhlas a televize, 1957, č. 7).

¹⁵ První americká družice EXPLORER byla vypuštěna až 1. února 1958.

¹⁶ Náš rozhlas, 1949, č. 5, s. 5.

¹⁷ Diskusní vystoupení M. Vrabce. In: Protokol..., c. d., s. 131.

¹⁸ Mezinárodní rozhlasová organizace (OIR) se v roce 1959 změnila na Mezinárodní rozhlasovou a televizní organizaci (OIRT).

¹⁹ Úplný seznam členů Poradního sboru ČSVRT viz Čs. rozhlas a televize, 1958, č. 46, s. 3.

²⁰ Pro jednotlivá oddělení se dokonce udržoval předválečný název „odbor“ (tedy odbor hudební, slovesný apod.) nebo také „programová skupina“. Poválečnou novinkou byl Zemanův tzv. odbor zvláštních úkolů, později nazývaný také Služba budovatelů práce.

²¹ Vrabec, Miroslav: Diskusní vystoupení. In: Protokol..., c. d., s. 132.

²² V roce 1952 je v tiráži časopisu uváděn jako vedoucí redaktor František Feigel. Sem odsunul rozhlas geniálního reportéra a autora rozhlasových pásem, když jako bývalý příslušník čs. zahraničních jednotek v Británii se režimu nejevil dostatečně spolehlivým novinářem. Ale nezůstalo ani při tom. Musel to být velký tlak na jeho odvolání i z této „publicistické činnosti“, když 2. 1. 1953 se na místě odpovědného redaktora časopisu objevuje jméno Karla Hrabala, tehdy už hlavního redaktora politického vysílání. Teprve v únoru 1953 se za F. Gela podařilo nalézt náhradu v podobě Jana Ulčáka, absolventa dělnické literární přípravy a pracovníka oddělení pro zvláštní úkoly.

²³ **Jaroslav Kleiner** (1904–1943), šéf zkušebny Čs. rozhlasu, autor několika vynálezů v oboru rozhlasové techniky. Mj. autor technického i akustického vybavení několika rozhlasových studií a koncertních sálů. Účastník protifašistického odboje v Čs. rozhlase, popraven v koncentračním táboře v Mauthausenu.

²⁴ „V Praze byl v těchto dnech podle harmonogramu rozhlasové pětiletky založen Ústav rozhlasové techniky v oboru přenášení zvuku, televise a celé sféry technických otázek novodobého vysílání“. Činnost ústavu je zaměřena výhradně na rozhlasovou techniku a sleduje vedle praktických námětů technických i cíle vědecké. Náš rozhlas, 1949, č. 21, s. 16.

²⁵ Vrabec, Miroslav: Diskusní vystoupení. In: Protokol..., c. d., s. 131.

²⁶ Junek, Miloš: Diskusní vystoupení. Tamtéž, s. 113.

- ²⁷ Na rozdíl od rozhlasu zůstala v Čs. televizi delimitace studiových techniků do podniků řízených ministerstvem spojů až do roku 1958 v platnosti.
- ²⁸ Ze zprávy vypracované Gustavem Barešem pro K. Gottwalda o závadách v Čs. rozhlasu z 5. června 1951: „Rozhlasový odbor sekretariátu ÚV KSČ se zabývá od prosince 1950 závadami a provokacemi ve vysílání Čs. rozhlasu. (...) Šlo o případy, kdy byl ve španělské relaci vyslán jugoslávský pásek, v italské německý, případně napřed konec relace, pak začátek; v technice pak byl omylem vypnut stroj, takže se nevysílalo, nebo byl omylem vypnut i vysílač. Mezi těmito poruchami byly i některé vyslovené provokace: místo písně ‚Padlým hrdinům‘ byla vysílána píseň ‚Až já půjdu do nebe‘; ‚Píseň o Stalinovi‘ byla vysílána pozpátku, slavnost velikonočního míru byla rozbita tím, že několik minut před 12. hod. byla vysílána a nedokončena pohádka místo básně ‚Miliony holubiček‘ a podobně. To, že tyto provokace se opakovaly při slavnostních příležitostech: k 7. listopadu, k zasedání ÚV, k velikonočnímu míru, k 6. květnu, a že byly způsobeny i přes učiněná opatření, svědčí o tom, že jde o záměrné zásahy reakčních živlů. Provedená prověrka techniků a zaměstnanců provozu ukázala, že je nutno vyměnit 22 % zaměstnanců. Jde o lidi, kteří byli v rozhlasu za první republiky, kteří před únorem vyslovovali svůj nesouhlas s lidově demokratickým zřízením a vidí i dnes svůj vzor v soukromém podnikání nebo v západních státech. Na vysílačích je situace ještě tíživější. (...) Technické kádry jsou nejužším profilem rozhlasu; je třeba vyměnit 106 technických sil a nahradit je spolehlivými soudruhy ze závodů. Ty je třeba rozmístit tak, aby byli v každém úseku provozu a v každé směně vysílače.“ (SÚA, fond 100/24, sv. 66, a.j. 965, 37–40. In: Kaplan, Karel: O cenzuře v Československu v letech 1945–1956. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, sv. 22, 1994, s. 67.)
- ²⁹ Junek, Miloš: Diskusní vystoupení. In: Protokol..., c. d., s. 113.
- ³⁰ Kazda, Miloslav: Jak vznikl Československý rozhlas. Rozpravy č. 160, Dějiny vědy a techniky 6. Národní technické muzeum, Praha 1999.
- ³¹ Pro sledování cesty těžkotonážního vlaku byl přenosový vůz naložen na plošinový vagon za lokomotivou.
- ³² Mobilní vysílačky na VKV s frekvenční modulací byly poprvé použity ve dnech 15.–26. února 1950 při reportážích z lyžařského mistrovství republiky (Tatranský pohár). Dne 1. května 1954 při oslavách 1. máje byla pomocí těchto vysílaček poprvé přenášena reportáž z letadla kroužícího nad shromaždišti a průvody v Praze, v Ostravě a v Bratislavě.
- ³³ Šok utrpěla delegace vedoucích představitelů Čs. výboru pro rozhlas a televizi, když se s touto kritikou setkala i při své oficiální návštěvě rozhlasové organizace v Libanonu. (Viz Nečásek, František: Úvodní slovo. In: Protokol..., c. d., s. 42.)
- ³⁴ Ovšem i na obou brněnských stanicích připravovalo brněnské studio jen tři až čtyři vlastní pořady denně, v ostatních časech šířily jejich vysílače programy Prahy I nebo Prahy II.
- ³⁵ Od 25. února 1954 přešla televize od zkušebního vysílání k pravidelnému. Zajímavou symbiózu obou médií zachytil týdeník Čs. rozhlas a televize (1954, č. 9, s. 9): „Pro rychlejší propagaci televise bude pro televizní přijímače Tesla na odpolední a večerní hodiny, kdy televise nevysílá, připravován zvláštní rozhlasový program na velmi krátkých vlnách.“
- ³⁶ Praha III (program Rozhlasu po drátě) dostala od 25. března 1956 svou hudební znělku – úvodní taktý lidové písně Bílá holuběnka od malenovického muzikanta Františka Mrlíka. Viz Čs. rozhlas a televize, 1956, č. 8, s. 1.
- ³⁷ Regionální zpravodajské pořady z roku 1949 nesly názvy Hlas Moravy, Deníček ostravského rozhlasu, Západočeské rozhlasové noviny a Jihočeské rozhlasové noviny.
- ³⁸ Slavné Besedy Rozhlasových novin autora, interpreta a režiséra Karla Pecha skončily 24. dubna 1949 se slibem, že se na podzim obnoví. K tomu však už nedošlo.
- ³⁹ Zdeněk Nejedlý, ministr školství, věd a umění, předseda Čs. akademie věd a předseda Svazu čs.-sovětského přátelství, pokládal tento vysílací čas natolik za svůj, že žárlivě střežil i obsah náhradního hudebního programu, zařazovaného ve dnech, kdy pro zdravotní indispozici (od poloviny padesátých let stále častější) nemohl v rozhlasu promluvit. Vyžadoval jen smetanovskou hudbu nebo četbu ze svých děl; o jiné náplni, zejména o náhradním komentátorovi, nemohlo být řeči.
- ⁴⁰ Viz *Náš rozhlas*, 1949, č. 2, s. 3.
- ⁴¹ Viz Čs. rozhlas a televize, 1956, č. 19, s. 3.
- ⁴² Článek v programovém časopise z roku 1954 ukazuje, že tu byly pokusy o jistou diferenciaci programů, ovšem ne v tom, že by se od sebe navzájem lišily, ale v tom, že se některé pořady budou po týdnu střídát, a to tak, aby proti vážnému programu na jednom okruhu byl vždy na druhém program zábavný. Viz Čs. rozhlas a televize, 1954, č. 41, s. 5.
- ⁴³ **Oldřich Ladman** (1897–1959), absolvent střední knihovnické školy a FF UK (hudební věda, historie), soukromý žák hudební teorie u J. Křičky a V. Štěpána, začal v rozhlasu v letech 1927–1932 v hudebním oddělení, v roce 1932 přešel jako tajemník do programového ústředí a roku 1937 se stal jeho vedoucím. **Josef Junek** (1912–nezjištěno), původním jménem Jung. Byl přijat jako technik do pražského rozhlasu v roce 1931, ale už v příštím roce byl přeložen do rozhlasového studia v Košicích. Rychle se naučil slovensky a už v roce 1935 vyhrál v košickém rozhlasu konkurz na hlasatele. V roce 1938 se vrátil do Prahy jako český a slovenský hlasatel. V roce 1951 byl pověřen řízením programového ústředí. Byl jedním z hlasatelů bojujícího rozhlasu v květnu 1945 a v roce 1946 četl do vysílání každodenní reportáže F. Gela z norimberského procesu.
- ⁴⁴ V roce 1953 se pokusil tehdejší ředitel domácího vysílání Jaro-mír Hřebík nahradit dosavadní systém systémem tzv. „papek“, které se používaly v moskevském rozhlasu. („Papky“ byly tuhé obálky obsahující kompletní text pořadu. Obálky, na nichž byly uvedeny základní provozní údaje, putovaly s pořady do výroby

přes vysílání až po archivaci. Jejich nevýhodou bylo, že při vysílání neposkytovaly přehled o návaznosti na ostatní pořady.) Bratislava „papky“ přijala, Praha zůstala věrna „plachtám“.

⁴⁵ Náš rozhlas, 1949, č. 5, s. 6.

⁴⁶ Nezaměňovat s tzv. oddělením zvláštních úkolů, jaká byla zakládána po roce 1952 ve všech hospodářských organizacích i v orgánech státní správy a plnila úlohu bezpečnostních útvarů, resp. prodloužené ruky bezpečnosti; uchovávala tajné materiály, vedla evidenci branců a záložníků armády, podávala zprávy podle požadavků bezpečnosti apod.

⁴⁷ Služba budovatelské práci. Náš rozhlas, 1949, č. 15, s. 12.

⁴⁸ Od dvouletého k pětiletému plánu. Záznam programové porady Čs. rozhlasu ve Zlíně 13.–17. července 1948. Čs. rozhlas, Praha 1948, s. 89.

⁴⁹ J. Ruml, S. Vosecký, B. Ujček, K. Kyncl.

⁵⁰ Z. Suledrová vytěžila z této cesty materiál i pro knížku reportáží Ohně na horách (Mír–Družstevní práce, Praha 1952).

⁵¹ Ruml, Jiří: Daň z blbosti. ČTK–Pressfoto, Praha 1990, s. 92–93.

⁵² V osobním spise Josefa Voseckého je založeno poděkování, kterého se dostalo 3. června 1950 hlasatelům A. Heřmanovi a J. Voseckému za to, „že jste oba četli dodaný text bez přípravy. Prokázali jste tím neobyčejnou pohotovost i opravdovou jistotu, kterou nelze přehlédnout.“ Navzdory tomuto ocenění byl 22. září 1950 Josef Vosecký z rozhlasu vypovězen.

⁵³ Už na jaře 1949 vysílala brněnská rozhlasová stanice Kurs socialistického hospodaření, ve kterém vystupovali jako vyučující pracovníci n. p. SVIT Gottwaldov.

⁵⁴ Pro některé kraje byli jmenováni dokonce až čtyři korespondenti, každý se speciálním úkolem. Tak v Ostravě měl například jeden zpravodaj na starosti jen doly, druhý Novou huť Klementa Gottwalda, třetí Vítkovické železářny, čtvrtý oblasti Třinec–Těšín. V Brně jeden samotné město, druhý brněnský průmysl, třetí a čtvrtý brněnský kraj – jeden jih a druhý sever. Pražští korespondenti byli vysláni i do Bratislavy a Žiliny. V usnesení č. 3 ČSRV se o úkolech krajských korespondentů píše: „Korespondent je povinen znát vše hlavní a důležité, co se děje v politickém, hospodářském, kulturním a vědeckém životě jeho oblasti, zajímat se o život průmyslových podniků, staveníšť, jednotlivých zemědělských družstev, STS, o nové knihy, které vyjdou v místních nakladatelstvích, o nová divadelní představení v jeho oblasti atd. Korespondent musí mít úzký styk se životem oblasti, s jejími lidmi. Korespondent si musí vytvořit desítky dopisovatelů na továrnách, závodech a JZD, STS, MNV, aby tak dosáhl co největšího spojení s nejširšími masami.“ AČRo, nezařazeno.

⁵⁵ Podobným způsobem, samozřejmě s méně početným reportérským nasazením, se uskutečňovaly i mezinárodní přenosy z mezinárodních festivalů demokratické mládeže z Varšavy, Moskvy, Vídně (a dokonce i Pekingu, kde reportérem byl Pavel Kohout).

⁵⁶ Čs. rozhlas a televize, 1955, č. 23.

⁵⁷ Pořad L. Šnekové JZD Bulhary byl v Rozhlasové žatvě roku 1958 odměněn II. cenou (viz Rozhlasová žatva 1957–1963 I. Publicistické pořady. Studijní oddělení Čs. rozhlasu, Praha 1965).

⁵⁸ Pod titulkou Roztancíme První máj a Pojďte se s námi radovat proběhly v dubnu a červnu 1952 dva rozhlasové „taneční kurzy“, při nichž se učili posluchači tančit lidové tance křížák, chodské kolečko, trnku, mazurku a dupavý valčík. Pro zvýšení atraktivnosti byl vyučujícím oblíbený humorista Jiří Štuchal.

⁵⁹ Branžovský, Josef: Tradice rozhlasových vzdělávacích pořadů. Rozhlasová práce 1993, č. 2, s. 7.

⁶⁰ Tamtéž, s. 8.

⁶¹ Od roku 1955 začínají také znovu vycházet cykly Rozhlasové univerzity tiskem, nejprve v nakladatelství Naše vojsko, poslední (z roku 1958) v nakladatelství Orbis, Praha 1960.

⁶² Branžovský, Josef: Hledání rozhlasovosti. Studijní oddělení Čs. rozhlasu, Praha 1965, s. 57.

⁶³ Branžovský, Josef: „a) současnost je pro něj politicky nepřístupná; b) honba za fakty je mu fyzicky znemožněna, ale studium ne.“ In: Sborník rozhlasových pásem Františka Gela. Studijní oddělení Čs. rozhlasu, Praha 1965, s. 75.

⁶⁴ Úplný seznam a kritické zhodnocení Gelových pásem viz tamtéž.

⁶⁵ Náš rozhlas, 1951, č. 35, s. 15.

⁶⁶ Branžovský, Josef: Hledání rozhlasovosti. Studijní oddělení Čs. rozhlasu, Praha 1990, s. 40.

⁶⁷ Úplnou bibliografii rozhlasových dramatických prací Josefa Koláře (sestavenou Myslenou Lomskou) obsahuje sborník Cesta s člověkem. Studijní oddělení ČsRo, Praha 1966.

⁶⁸ Podobně v říjnu 1953 podpořily pionýrské vysílání a školský rozhlas výzvu žáků střední školy ze Suchdola u Prahy našetřit sběrem odpadových surovin a brigádami peníze na nákup bagru pro válkou zničenou severní Koreu. Rozhlasem vydatně podporovaná akce Bagr pro Koreu umožnila nákup hned pěti bagrů.

⁶⁹ V první fázi byl učiněn pokus přičlenit tematiku zaměřenou na mládež od patnácti let do Hlavní redakce politického vysílání. Redakce připravovala pořady především pro učňovskou mládež. V pondělí, středu a pátek na národním okruhu Praha od 16.30 do 17.00 hod. to byly pořady Mistři příštích pětiletů, věnované mládeži v závodech, v STS nebo na stavbách (středa patřila žákům odborných učilišť), dalším pořadem byla Mládež světa.

⁷⁰ Horák, Kamil: O tradici vzdělávacích pořadů, o vazbách rozhlasu na školy a o osobnostech, které v 50. a 60. letech se podílely na výchovných pořadech. Zvukový záznam rozhovoru s Janem Fuchsem, AČRo.

⁷¹ Antonín Šeda (1924–1992), plukovník Čs. armády. V letech 1948–1954 náčelník redakce armádního rozhlasu. Po roce 1954 pracoval v deníku Obrana lidu, v nakladatelství Magnet a ve Vojenském zpravodajství MNO. Po srpnové okupaci 1968 vyloučen z armády. V letech 1971–1984 redaktor tisku Svazu protifašistických bojovníků.

Slavomil Vondrášek (1927–1992), v letech 1948–1950 studoval pedagogickou fakultu UK (nedokončil), plukovník Čs. armády. Od roku 1952 redaktor, v letech 1954–1969 náčelník redakce armádního rozhlasu. Od roku 1964 vedoucí redaktor Mikrofóna. Od 22. srpna 1968 byl vedoucím jednoho z detašovaných vysílacích pracovišť Čs. rozhlasu. V roce 1971 propuštěn z armády, v letech 1971–1987 provozní pracovník Pražské stavební obnovy.

⁷² Viz *Náš rozhlas*, 1949, č. 5.

⁷³ *Náš rozhlas*, 1948, č. 12, s. 3.

⁷⁴ *Náš rozhlas*, 1949, č. 52.

⁷⁵ *Náš rozhlas*, 1949, č. 40, s. 16.

⁷⁶ *Náš rozhlas*, 1948, č. 7, s. 6.

⁷⁷ Očadlík, Mirko: z projevu na celostátní konferenci Čs. rozhlasu, 14. 1. 1949.

⁷⁸ Olbracht, Ivan, přednosta rozhlasového odboru ministerstva kultury: z projevu na téže konferenci.

⁷⁹ *Rozhlasová práce*, 1959, č. 3, s. 24.

⁸⁰ *Československý rozhlas a televize*, 1957, č. 6, s. 1.

⁸¹ *Československý rozhlas a televize*, 1958, č. 11.

⁸² Feldstein, Valter: z referátu na zasedání Poradního sboru Čs. výboru pro rozhlas a televizi. *Rozhlasová práce*, 1959, č. 6, s. 1.

⁸³ Ani tato ojedinělá kulturní akce se zcela nevyhnula zpolitizování – například v roce 1951 převzaly nad jednotlivými koncerty festívalu patronáty různé hospodářské podniky a továrny.

⁸⁴ Zajímavý a pro tuto dobu příznačný byl růst Jaroslava Navrátila. Tento mladý vyučený strojní zámečník absolvoval jako tzv. dělnický kádr rozhlasovou roční přípravku v Bílých Poličanech. Jako amatérský zájemce o hudbu se dostal jako elév do hudební redakce mezi profesionální muzikanty a komponisty. Nevzdal se, přihlásil se k mimořádnému studiu hudební vědy na UK a skladby na konzervatoři. V šedesátých letech byl pak už hlavním expertem v oboru folkové hudby, která jeho předchůdcům nebyla tak blízká.

⁸⁵ Rozhlas plnil rovněž roli propagátora české hudby ve vztahu k zahraničí. Zahraniční vysílání mělo vlastní hudební redakci, která přinášela posluchačům ve světě informace o českém hudebním životě, doplněné četnými ukázkami.

⁸⁶ Ani oblast lidové umělecké tvořivosti ovšem neunikla nejednotnějšímu omezení a zákazům. Dokládá to stížnost Anežky Hodiňové-Spurné z podzimu 1954, adresovaná tehdejšímu řediteli F. Nečáskovi. Upozornila na nevhodnost textu tří lidových písní z Brněnska v provedení BROLNU. Nelibost zmíněné poslankyně vzbudily písně obsahující slova „Pánbůh“ a „Bože“. Ačkoli se vedení hudební redakce na rozdíl od pisatelky nedomnívalo, že písně mohou u posluchačů vzbudit dojem, „že rozhlas chce šířit víru v boha a propagovat pasivitu“, přislíbilo věnovat „textům lidových písní ještě větší pozornost“. (AČRo, korespondence hudební redakce, nezařazeno.)

⁸⁷ Protokol Programové konference Zlín 1948. Čs. rozhlas, Praha 1948, s. 219.

⁸⁸ Privátní („profesionální“) kapely jako součást „soukromého podnikání“ nesměly existovat. Každá kapela musela mít své zastřešení v nějaké organizaci, která se představovala jako její zřizovatel. Nejčastějším patronem lidových a dechových hudeb byly odborové organizace a závodní kluby.

⁸⁹ *Náš rozhlas*, 1951, č. 24, s. 15.

⁹⁰ Jiří Hlaváček, zástupce hlavního redaktora HRHV, říjen 1956.